DE ARTE RHETORICA

LIBRI QUINQUE,

Lectissimis Veterum

AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ,

Perpetuîsque Exemplîs Illustrati;

AUCTORE

P. DOMINICO DECOLONIA

Societatis JESU.

POSNANIÆ

Typîs Collegii Societatis JESU.

Annô Domini 1705.

AUCTOR
LECTORI.

PRæceptis paucis brevibûsque, exemplis verò benè multis constat hæc Ars Rhetorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum, Latinorumque Rhetorum fontibus; Aristotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium, Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetuaque, summo studio, singularique diligentia selegimus ferrè ex elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atque hoc exquisito veterum exemplorum delectu, copiaque, nostrum hunc qualemcunque laborem speramus posse commendari, si cætera omnia desunt; illumque etiam politioribus, & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem nomine, fore confidimus.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore, nel Libro intitulato: *De Arte Rhetorica Libri quinque. Auctore P. Dominico Decolonia Soc: JESU*, non esservi cosa alcuna contro la Sancta Fede Cattolica, eparimente per attestato del Segretario nostro niente contro Prencipi, ebuoni costum, concediamo licenza, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, epresentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezie, e di Padova.

Dat. li 10. Febbraro 1731. M. V.

(Carlo Ruzini Kav: Proc: Rif:)

(Zan Piero Pasqualigo Rif:

Agostino Gadaldini Segr.

ELE-

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM De Fabula.

QUid est Fabula?

R. Est Oratio falsa veritatem effingens, Talis est apud Horatium (a) elegantissima illa Fabula equi, hominis opem adversùs cervum implorantis.

Cervus equum, pugnâ melior, communibus herbis.
Pellebat; donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit
Sed postquam victor (b) violens discessit ab hoste.
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

Vide quàm solerter Horatius sub illius Fabulæ involucris, & quasi integumentis, verum ac re-

 ctum

(a) *Epist: 10. Lib: 1.*
(b) *Violens pro violentus, vox parùm usitata.*

ctum nos doceat; & nos repentè à levi illa in speciem narratiuncula, ad veritatem traducat, tribûs illis, qui sequuntur, versibûs.

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternùm quia parvô nesciet uti.

§. I. De variis Fabularum generibus.

Q*Uot sunt genera Fabularum?*

R. Tria numerantur ab Aphthonio, & à, Theone Sophista, qui Rhetoricas exercitationes seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis scripto reliquere. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De fabula rationali, sivè Parabola.

Q*Uid est Fabula Rationalis, seu Parabola?*

R. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipsa neq; dictum fuit, neque factum, sed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de divite & inope, de filio prodigo, aliæque, quibus Christus Dominus Apostolos & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat, (c) *Sinè Parabolis non loquebatur eis*, inquit sacra pagi-

(c) *Math:* 14.

pagina; tum ut se ad rudem populi captum accommodaret, tum etiam in primis, ut serviret Palæstinorum moribus, ac consvetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitaræ, & unde in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hìc offero.

Æsopus, & Petulans.

(d) Æsopo quidam petulans lapidem impegerat.
Tanto: (e) inquit, melior; assem deinde illi dedit.
Sic prosecutus: plùs non habeo mehercule:
Sed unde accipere possis, monstrabo tibi,
Venit ecce dives, & potens: huic similiter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.
Persvasus ille fecit, quod monitus fuit;
Sed spes fefellit impudentem audaciam;
Comprehensus namque pænas persolvit cruce.

§. III. De fabula Morali, sive Apologo.

Q*Uid est Fabula Moralis, seu Apologus* R. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicae*; non quòd Æsopum auctorem habeant, ùt vulgus existimat, cùm longissimè ante Æsopi tem-

(d) *Lib: 3. Fab: 5.* (e) *Inquit Æsopus.*

tempora (f) ab Homero (g) & Hesiodo fuerint usurpatæ, sed quòd valdè fuerint in deliciis Æsopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non solùm feræ, sed arbores quoq; & plantæ, mallei, incudes, aliæque res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimum Fabulæ moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo.

Rana Rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conspexit bovem;
Et tacta invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugosam inflavit pellem; tum natos suos
Interrogavit, an bove esset latior?
Illi negârunt: rursus intendit cutem
Majore nisu; & simili quæsivit modô,
Quis major esset? illi dixerunt: bovem,
Novissimè indignata, dum vult validiùs
Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Quantoque valeat hic Apologus ad nostros mores emendandos, satis liquet ex primo versiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquisj comparandus Julius Cæsar Scaliger ait in sua Poëtica; Apologum sic appellari quasi *apo logoy logon* quasi si aliud palam

(f) *Æsopus floruit annô 185. à Roma condita.*
(g) *Homerus Poëtarum Graecorum princeps vixit mille circiter annis ante Christum.*

palam, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid intereſt inter Apologum, & parabolam? ℞. Hoc intereſt, quòd Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omnino nequeunt; neque enim belluæ loqui poſſunt; Parabola verò eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certè quidem potuerunt.

§ IV. De Fabula Mixta.

QUid eſt Fabula Mixta? ℞. Eſt ea, quæ ex Rationalis & Moralis admixtione componitur, ſeu in qua homines cum brutis ſermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinum, Hiſtoriarum libro XLIII. cap: IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurum regionem advecti, locique amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis & Paſtor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Paſtore precariò petiit, in quo pareret: quô obtentô, iteratò petiit, ut ſibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultîs catulîs, fulta domeſticô praeſidiô proprietatem loci ſibi vendicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros.

Quan-

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, continuò subjungit Justinus: *His*, inquit, *incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit*.

§ V. De legibus, & artificio Fabulæ.

Quaenam est prima, ac praecipua Fabulae lex?

℟. Prima hæc est lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat suam interpretationem, quâ moralis illius sensus breviter explicetur: quam interpretationem, quasi Fabulæ animam ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, sive *Affabulatio*, si verò ponatur initiô, vocatur *Promythion* quasi *Praefabulatio*, si ità loqui fas esset. Cæterum initiône ponas, an in fine, non refert maximopere.

Quaenam est altera lex Fabulae?

℟. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verùm de illis quatuor narrationis cùm Fabulosæ, tum Historicæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraque potest illuminari, capite subsequente dicturi sumus.

Quomodonam probabilis reddi potest, veroq; similis Fabula, quae nimirum ficta semper res est & commentitia, ac persaepè etiam incredibilis, fideique prorsus absona, quales sunt Apologi, qui belluis humanum sermonem affingunt?

℟. Fabulæ quantumvis fictitiæ quandam tamen inesse probabilitatem ac verisimilitudinem, si sua cuilibet animanti servetur indoles ac su-

um

um ingenium: si Vulpem facias, versipellem & subdolam: Lupum rapacem & truculentum; Agnum mitem & simplicem; ac cæteræ demum belluæ germanis propriisq; suis coloribûs depingantur. Hinc sapienter monet Horatius in arte Pöëticæ, Pöëtæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere.

Ficta voluptatis causâ sint proxima veris.

Et alio loco ejusdem Pöëticæ;

Atque ità mentitur, si veris falsa remiscet,
Primo nè medium, medio nè discrepet imum.

§. VI. De utilitate Fabulæ.

Quaenam est utilitas Fabulae?

R. Mirabiles quosdam usus habet Fabula, si in loco ac tempore adhibeatur, ut par est. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi solet esse conjuncta. Hac arte sibi paravit olim attentionem summus Orator Demosthenes.

Cum enim, licèt de rebus gravissimis agens, fastidiosè tamen, & oscitanter audiretur ab Atheniensibus, hac eleganti Fabella repentè illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Asini umbra, Fabula.

Adolescens aestivo tempore Athenis Megaram profecturus, asinum conduxit; cumque effervescente jam meridie, solis ardor caepisset esse vehementior, vitandi caloris causâ sub asini ventrem se conjecit

jecit, ut umbram inde captaret, Ast Agaso, qui locat asinum, hinc hominem seriò perturbare; asserens se nihil nisi asinum, non verò asini umbram locásse: alter contra affirmare, se cum asino pariter illius umbram conduxisse: Cùm autem vidisset Domesthenes captos hac Fabula Judices risu corruere ac penè emori, discessum repentè paravit, vel parare se finxit: sed rogantibûs enixè Atheniensibûs ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret. *Itanè verò*, mutata voce inquit. (h) *de asini umbra audire vultis, de rebus gravibus & seriis non vultis?* & illos hôc artificiô ab oscitantia, tædioque ad summam quandam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam est altera utilitas Fabulæ?

℞. Fabula non solùm valet ad delectandum, sed, quod caput est, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum & ad corruptos hominum mores emendandos. Hic etenim est quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fabulæ laudabilis scopus, ut utraq; Mortales ad honestatis, ac virtutis studium à vitiorum fœditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversîs itineribûs eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palam, & apertè, sine ambagibus & integumentis, unde offensi persæpè improborum animi salutare monitum aspernantur ac respu-

(h) *Plutarchus in vita Demosthenis.*

respuunt, *castigatique remordent*, ùt inquit Juvenalis.

At Pòéta vitium impugnat, quasi aliud agens ac veluti per cuniculos, & monitorum austeritatem Fabularum condimentô mitigat: ut nempe captus, ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus, salutarem medicinam libènter admittat, ùt sapienter monet Lucretius lib: 3. & 4.

Ac veluti pueris absinthia tetra (k) medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavôque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur,
Labiorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur;
Sed potiùs tali facto recreata valescat

Quid enim aptius v. g. ad inanium promissorum tumorem sinè cujusquam offensione castigandum, quàm hæc lepidissima Phædri de monte parturiente Fabella? (l)

Mons Parturiens.

Mons Parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cùm minaris, extricas nihil.

Quo etiam ingeniosè alludit Horatius in Arte Pòética.

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

partu-

(k) Id est, *medici*.
(l) *Lib*: 4.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam, quod ait idem Horatius in Sat: 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur.

Quo veterum exemplo probari potest Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

℞. Exemplô Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem concordiamque revocavit, narratiunculâ Apologi de membris humanis adversùs stomachum conspirantibus; & quod nec legum, nec Magistratûs auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimentô perfecit. Apologum sic narrat T. Livius. Lib: 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quaeri, ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui (m) *conspirasse indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum*

(m) *Supple* ajebat *vel* narrabat.

dum ventrem fame domare vellent, ipsa unà membra totumque corpus ad extremum tabem venisse; indè apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse; nec magìs ali, quàm alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque divisum pariter in venas, maturè confectô cibô, sanguinem. Comparando hinc: quàm intestina Corporis seditio similis esset irae plebis in Patres; flexit mentes hominum.

CAPUT II.

De Narratione.

Q*Uid est Narratio?*

℞. Est rei gestæ, vel quasi gestæ expositio. Dicitur *rei gestae vel quasi gestae*, ut nempe narrationem tum historicam tum Fabulosam complectatur hæc nostra definitio.

§ I. De Virtutibus Narrationis.

Q*Uaenam sunt virtutes Narrationis.*

℞. Quatuor à Tullio recensentur: perspicuitas, probabilitas, brevitas, & suavitas,

Quomodo perspicua fiet Narratio?

℞. Fiet perspicua 1. Si temporum servetur ordo, adeò ut quod primum gestum est, primum etiam referatur.

2. Si verbis propriîs & usitatîs utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Denique, si diligenter vitetur omnis verborum

borum ambiguitas, qualis esset ista, v. g. *Ajunt Regem* (n) *Pyrrhum Romanos vicisse.* Quis enim inde victor, quis victus intelligi possit,

Quantum porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perspicuè narret, & apertè, facilè intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præceptô: *Prima sit Orationis virtus perspicuitas.* Quò spectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius, *Dilucida, & negligenter quoque audienti aperta sit --- ut in animum, tanquam sol in oculos, etiamsi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed nè omnino possit non intelligere, curandum.*

Quod si obscuritatis vitio laboret Narratio, jure, ac merito cadet in illius auctorem, quod de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est à nobilissimô (o) Pòéta.

Quid juvat obscurîs involvere scripta latebrîs
Nè pateant animi sensa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perspicuae?

℟. Instar omnium esse potest laudatissimum illud epigramma (p) Ausonii de Venere armata, & de Pallade.

In

(n) *Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortissimus, qui contra Romanos pro Tarentinis sex annos bellum gessit.*

(o) *Scævola Sammarthano.* (p) *Ausonius egregius Rhetor & Pòëta, praeceptor Imperatoris Gratiani, fuit Consul. Anno 379.*

In Venerem Armatam.

Armatam vidit Venerem (a) Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus (ait) judice vel Paride.
Cui Venus: Armatam cur me, temeraria temnis,
Quæ, quo te vici tempore, Inermis eram?

Q*Uomodo fiet probabilis narratio?*

℞. 1. Si is, qui narrat, ſit notæ probitatis & fidei.

2. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſinè fuco; qua ſimplicitate nimirum atque candore plus multò valebit ad perſuadendum, quàm alii calamiſtrîs, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, & quod abhorreat à communi hominum ſenſu; quia ùt rectè admonet Horatius in arte Pòética.

Quodcunque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.

Quod ſi fortè rei veræ, ſed incredibili fidem facere, velis, uſurpare poteris ſapiens illud cujuſdam Veteris dictum:: *Multa eſſe vera: quae tamen non ſint veriſimilia: & probabile omnino eſſe, quàm plurima contrà probabilitatem contingere.*

Denique ſi clarè, apertèque exponas; rerum circumſtantias & adjuncta perſonarum, locorum, ac temporum; unde vel maximè pendet facti probabilitas. Ità Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile reddit à circumſtantiis perſonarum, quod narrat de inſidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur*, inquit, *victus eſt?* (Clodius) *Quia non ſemper viator*

(a) *Lacedaemonii Venerem armatam colebant.*

à latrone, non nunquam etiam latro à viatore occidi-tur: quia quamquam paratus in imparatos Clo-dius, tamen mulier inciderat in viros.

QUid facto eſt opus ut brevis ſit Narratio?
℟. Brevis erit, ſi narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ùt ajunt, quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius.

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo:

Sed ſi indè ſumas exordium, unde neceſſe eſt, 2. Si non inutiles putidaſque circumſtantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infar-cias. Quid enim opus eſt dicere; v. g. *In por-tum veni, navem paratam aſpexi, de pretio con-veni, ſublatae ſunt anchorae, è portu ſolvi?* Sa-tìs erat dixiſſe: *è portu ſolvi.*

Vide tamen etiam, atque etiam, nè nimia bre-vitas obſcuritatem afferat orationi; ut obſervat Fa-bius. *Vitanda*, inquit, *illa Salluſtiana brevitas, & abruptum orationis genus.* Et alio loco *Nar-ratio*, inquit, *praeciſa non tam Narratio vocari poteſt, quàm confuſio.* Audi rurſus Horatium no-ſtrum.

- - - Brevis eſſe laboro,
Obſcurus fio.

QUa ratione ſvavis reddetur Narratio?
℟. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leni-ter & numerosè ſonantibûs. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulcus, nec aſper ſit illorum con-curſus. 3. Si, quæ narramus, ſint magna, nova, & in-

& inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cum, v. g, pro tempore præterito, præsens usurpatur; item cùm plures insinitivi subaudito verbo junguntur, ùt cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil suspicari, dies unus, & alter intercedere*. Ità etiam Cæsar. lib: 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Caesarem complexus obsecrare caepit, nè quid gravius in fratrem statueret. Scire se illa esse vera, nec quemquam ex eo plus quàm se doloris capere.* Supple, *dixit*. Ità Virgilius in mirificis hisce versibus Lib: VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque Phalanges.
Ut vidêre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga.
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: incæptus clamor frustratur hiantes.

5. Denique suavis erit Narratio, si diversis figuris illuminetur, & si habeat admirationes, expectationes, suspensiones, exitus inopinatos, & interpositos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exemplum habes in jucundissima illa Narratione de Dionysio Syracusarum Tyranno, & de Damocle quodam illius Parasito, in quam intueri satis non poterunt Tyrones, ut svaviter, & festivè narrare discant.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, & Dámocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuscul. lib: 5.

CUm quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam aedium regiarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuisse. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam haec te vita delectat, ipse eandem degustare, & Fortunam experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimè, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento, auroque caelato. Tum ad mensam eximiâ formâ pueros delectos jussit consistere. eosque nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronae, incendebantur odores; mensae conquisitissimis epulis extruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari, seta equina aptum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam jam ipsae defluebant coronae: denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret,

ret, quòd jam beatus nollet esse, Satis ne videtur declarâsse Dionysius, nihil, ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Ad hanc ſvaviſſimam Narrationem alluſit Horatius, cùm ait Odarum lib: 3.

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes,
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, ſeu Figuris quibûs illuminari poteſt Narratio.

Q*Uid eſt Figura?*

℞. Figura, ſeu Schema eſt ornamentum quoddam orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, & à communi conſuetudine remotus cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium ſumus! --- O ſcelus, o portentum in ultimas terras amandandum,* Itemque illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cùm idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ità loquentem inducit.

--- Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim ſpumantem ſangvine cerno.

Quis enim non videt, hæc orationis lumina & illas dicendi quaſi faces in quotidiano communique ſermone adhiberi nequaquam ſolere?

Quibus potiſſimùm Figuris erit illuminanda narratio, ut ſit ſuavis?

℞. Præcipuæ Narrationis Figuræ ſunt Hypotypoſis, Suſpenſio, ſive Suſtentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, ſive Dialogiſmus.

QUid eſt hypotypoſis?

℞. Eſt figura, quâ aliquid tam vivîs ſpirantibûsque, coloribûs pingitur, ut ità loquar, atque narratur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ſpectari, & oculis quaſi ſubjici videatur. Ità Cicero Or. V. in Verrem Gavii cujuſdam Civis Romani ſupplicium narrat per Hypotypoſim: *Caedebatur virgîs in medio foro Meſſanae* (b) *Civis Romanus; cùm interea nulla alia vox iſtius miſeri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, niſi, haec; Civis Romanus ſum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus Didonis, & Æneæ venationem deſcribens, rem quaſi ſub oculos ponit hi[s] verſibûs egregiis.

- - - Oſtrôque inſignis & aurô.
Stat ſonipes ac fræna ferox ſpumantia mandit.

Idemque Pöëta libro quintò, Entelli, & Daretis pugnam pænè ſub aſpectum ità ſubjicit:

Hæc fatus (c) duplicem ex humeris ejecit amictum.

Et

(b) *In Sicilia vulgò* Meſſina.

(c) Entellus.

Et magnos membrorum artus, magna ossa, (d) lacertosque.
Exuit, atque ingens mediâ consistit Arenâ.
Constitit extemplo in digitos arrectus uterque
Brachiaque ad superas interritus extulit auras
- - - - - - - - - - - - - - - - -
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto.
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistra
Nec mora, nec requies; quàm multa grandine nimbi,
Culminibus crepitant, sic densis ictibus Heros
Creber utraq; manu pulsat, versatq; Dareta.
- - - - - - - - - - - - - - - - -
Ast illum fidei æquales genua ægra trahentem.
Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem:
Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes
Ducunt ad naves.

Q*Uid est Suspensio?*

℞. Suspensio, seu sustentatio, est Figura, quâ Orator ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, & incertos, quid dicturus sit. Ità Tullius contra Verrem: *Etiam mihi expectare videmini judices, quid deinde factum sit - - - - Expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem vestram.*

(d) *Versus hypermeter.*

Quid est Exclamatio?

R. Est vocis elatio, sive contentio; qua, interjectione, vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Itá Tullius, post narratum indignissimum illud Gavii, licèt Civis Romani, supplicium [de quo paulò suprà, in has doloris, & indignationis voces subito erumpit (e) *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostrae civitatis! O lex Porcia! legesque Semproniae, ò graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanae Tribunitia potestas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provinciae populi R. in oppido Faederatorum, ab eo, qui beneficiò populi R. Fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis caederetur? Quid cùm ignes, ardentesque laminae, aeterique cruciatus admovebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?*

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib: 2. equi Trojani fatalem ingressum primò narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum

Subji-

(e) Cic: *in Verrem.*

Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæq; puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit mediæque minans illabitur urbi.
Deinde per ſummum dolorem repentè ſic exclamat.
O patria, o divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ.
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore:
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt Communicatio?

R. Eſt figura quâ Orator cauſæ ſuæ confidens deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contra, quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens quid acturus ſit, vel etiam quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Itá Cicero per ſummam fiduciam videtur conſilia ſua communicare cum adverſário ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum; *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium ducerêre, quid aliud clamitares, niſì te civem eſſe Romanum?* (f) *& ſi tibi ignoto apud ignotos, apud*

(f) Una hac voce D. Paulus: Civis Romanus cruciatus & mortem vitavit. *Act:* 22.

apud Barbaros, aqud homines in extremis, atque ultimis gentibus positos, nobile, & illustre apud omnes nomen tuae civitatis profuisset; ille, quis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cùm Civem se Romanum esse diceret, apud te Praetorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque usurpatione civitatis assequi potuit?

Quid deniq; est Sermocinatio seu Dialogismus?

℞. Est Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut secum ipsi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac per eleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici Narratio per Dialogismum.

Cùm ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari, Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici. Volucribusne & feris? Minimè verò, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui (g) *poteris?* illi, *non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?*

Nec minus festivum videbitur, quod hìc subjicio aliud exemplum ex eodem Tull: lib: 2. de Orat.

Scipio (h) *Nasica, & Ennius Poëta.*

Scipio

(g) Pro *Quomodo.* (h) *Erat cognomen Scipionis illius, qui etiam* Corçulum *vocabatur ob summam prudentiam.*

Scipio Nasica cùm ad Pòëtam Ennium venisset, eique ab ostio quaerenti Ennium, ancilla dixisset: domi non esse; Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quaereret, exclamat Nasica: se domi non esse. Tum Ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica: Homo es impudens: ego cùm te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum exempla.

QUotuplex est Narrationis genus?

℞. Triplex, alia est enim Narratio Poëtica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Poëtica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter haec tria Narrationū genera?

℞. Hoc potissimùm interest, quòd Historicus, & Orator ordinem temporis & rei gestæ seriem in narrando sequantur, & servent; contra quàm facit Poëta, qui etiam à fine, aut à medio, rem solet ordiri, quomodo Virgilius ab anno septimo excidii Trojani suam Æneidem auspicatur; ut liquet ex hisce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi.

- - - Nam te jam septima portat.
Omnibûs errantem teris, & fluctibûs æstas.

2. Hoc

2. Hoc Intereſt, quòd Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator veriſimilitudinem; Pòéta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aſpergat.

3. Denique hoc intereſt, quòd Hiſtorica Narratio ſit fermè ſimplex, brevis, ac nuda; Oratoria ſit ornatior, & fuſior; Pòética verò ornamentis abundet, & omnibûs artis coloribûs picta ſit, atque polita.

AFfer ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Pòéticae?

℞. Inſtar omnium eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, doteſque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Pòética.
Metamorph: L. 8.

(i) Dedalus interea Creten longumq; peroſus
Exilium, tactuſque (k) loci natalis amore
Clauſus erat pelagô. Terras licèt, inquit, & undas.
Obſtruat, at cælum certè patet; ibimus illac:
Omnia poſſideat, non poſſidet àéra Mino
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes.
Naturamq; novat: nam ponit in ordine pennas,
A minima cæptas, longam breviore ſequentes
Ut clivo creviſſe putes: ic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.

(i) *Daedalus in labyrinthum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Mine, ob Theſeum ejus conſilio ſervatum,* (k) *Patriæ, Athenarum.*

Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ità compositas parvo curvamine flectit.
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus unà
Stabat, & ignarum sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modò pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquam manus ultima cœpto
Imposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus, motaque pependit in aura,
Instruit & natum; Medioque ut limitè curras,
Icare ait, moneo: nè, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te spectare (l) Bootem
Aut (m) Helicem jubeo, strictumque (n) Orionis ensem.
Me duce carpe viam pariter præcepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accomodat alas.
Inter opus monitusque genæ maduêre seniles
Et patriæ tremuêre manus, dedit oscula nato
Non iterum repetenda suo; pennisq; levatus
Antevolat, comitique timet (velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in àéra nido)
Hortaturque sequi; damnosasque erudit artes;
Et movet ipse suas, & nati respicit alas.

\- - - - - - - - - - -

Cùm puer audaci cœpit gaudere volatu

Dese-

(l) *Signum septemtrionale.* (m) *Ursam majorem.* (n) *Sidus quod pingitur cum ense stricto.*

Deſeruitque Ducem, Cælique cupidine tactus
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia ſolis.
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ, nudos quatit ille lacertos,
(o) Remigiôque carens non ullas percipit auras
Oraque cæruleâ patrium clamantia nomen.
Excipiuntur aquâ quæ (p) nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram!
Icare, dicebat, pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpuſque ſepulchrô
Condidit, & tellus à nomine dicta ſepulti eſt.

CEdo vetus quoddam exemplum Narrationis Hiſtoricae?

℞. Habes in veteribus Hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus Narrationes benè multas tam ſingulari opera, artificioque elaboratas, ut nihil ſupra; in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exactos à Bruto Tarquinios, interemptoſque à patre proprios filios. 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversùs Regem Porſenam 5. Varios Coriolani eventus, 6. Pugnam Cannenſem, 7. Hannibalis cum Scipione congreſſum Ephesi apud Antiochum Regem. Supra cætera verò omnia, mirificum illud ejusdem Hannibalis iter in Italiam per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per

(o) *Alis, quibus quaſi remigabat.* (p) *Icarium mare vocatur.*

per Gallias, per Alpes, & Appenninum; quod exquisitissimum quoddam artis opus existimo.

Habes præterea in Sallustio pugnam adversùs Catilinam; in Q. Curtio Tyri obsidionem, singularem Abdolonymi eventum, Alexandri Magni mortem, consternationem, & Reginæ Sisygambis dolorem, ac interitum &c.

Verum sat esto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis disce omnes.

Horátiorum pugna cum Curiatiîs. Narratio Historica. Ex Livii Hist: Lib: I.

Datur signum, infestisque armis, velut acies, terni juvenes Magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumque obversatur animo; futuraque deinde patriae fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primò statim concursu increpuêre arma, micantesque fulsêre gladii, horror ingens spectantes perstringit, & neutrò inclinata spe, torpebat vox spiritusque.

Consertis deinde manibûs, cùm jam non motus tantùm corporum, agitatioque anceps telorum armorumque, sed vulnera quoque, & sanguis spectaculo esset, duo Romani super alium alius, vulneratis tribûs Albanis, exspirantes corruerunt. Ad quorum casum cùm clamâsset praegaudio Albanus

banus exercitus, Romanas legiones jam spes tota nondum tamen cura deseruerat, exanimes vices unius, quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversus singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ità ratus secuturos, ut quemque affectum vulnere corpus sineret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat: cùm respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab se se abesse in eum magno impetu redit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius caeso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex insperato faventium solet,) Romani adjuvant militem suum, & ille defungi praelio festinans Priùs itaque quàm alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque aequato marte singuli supererant, sed nec spe nec viribus pares: (q) Alterum intactum ferró corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant. Alter fessum vulnere fessum cursu trahens corpus, victorisque fratrum ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud praelium fuit. Romanus exultans, Duos inquit fratrum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce, ut

(q) Hæc est recta syntaxis: *Corpus intactum ferró, & victoria geminata dabant alterum ferocem in certamen tertium.*

ut Romanus Albano imperet, dabo. Male sustinenti arma gladium supernè jugulo defigit, jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes. Horatium accipiunt, eò majore cum gaudio, quò propius metus rei fuerat.

(a) *Abdalonymus ex Olitore rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.*

Ex Lib: IV. Q. Curtii.

Erant (b) *Ephaestioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Ephaestion magnitudinem animi spernentis, quod alii per ferrum, ignesque peterent.* Vos quidem macti virtute, *inquit* estote, qui primi intellexistis, quanto majus esset, regnum fastidire, quam accipere. Certum date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum. *At illi cùm multos imminere tantae spei cernerent, singulis* (c) *amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt neminem esse potiorem, quàm Abdalonymum quendam, longa quidem cognatione stirpi regiae annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat. Intentusque operi diurnò,*

 stre-

(a) Alii Abdalominum dicunt. (b) *Erat is apud Alexandrum gratiosissimus.* (c) *Ita gemina lectio.*

ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat.

Subitò deindè, de quibus ante dictum eſt, cum regiae veſtis inſignibus hortum intrant; quem fortè ſt riles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, habitus (inquit) is, quem cernis in meis manibus, cum iſto ſquallore permutandus tibi eſt. Ablue corpus, illuvie, aeternîſque ſordibûs ſqualidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, iſtam continentiam profer. Et cùm in regali ſolio reſidebis, vitae neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatûs, in quo accipis regnum; imò Hercule propter quem.

Somnio ſimilis res Abdalonymo videbatur, interdum ſatiſne ſani eſſent, qui tam protervè ſibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti ſquallor ablutus eſt, & injecta veſtis purpurea, auroque diſtincta, & fides à jurantibus facta; ſeriò jam rex, iiſdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenuè tota urbe diſcurrit. Aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſque humilitatem, inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus juſſit; diurne contemplatus. Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat: ſed libet ſcire, inopiam quâ patientiâ tuleris. *Tum ille*, utinam, *inquit*, eodem animô regnum pati poſſim! Hæ manus ſuffecerunt deſiderio meo: nihil habenti nihil defuit. *Magnae indo-*

indolis speciem ex hoc sermone Abdalonymi caepit.

CEdo denique Exemplum Narrationis Oratoriae?

℞. Laudatur ab omnibus, & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero suspicionem insidiarum à Milone in Clodium tam callidè, tamque ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod nunquam fere, cùm (d) *hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda,* (e) *penulatus; vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.*

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori impetum; adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluisset, seque acri animô defenderet; illi qui erant cùm Clodio,

 gladi-

(d) Milo ironice, (e) *Penulâ, seu pallio obvolutus.*

gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, caedere incipiunt ejus servos, qui post erant; ex quibus qui animó fideli in dominum erant, & praesentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causá, sed ùt factum est) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Haec, sicut exposui, ità gesta sunt, judices: insidiator superatus: vi victa vis, vel potiùs oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr: 3. de Officiis, quàm sint perfidi, improbique, qui aliud agunt, aliud simulant.

Malus Pithyi cujusdam dolus.

Narratio Oratoria.

C. *Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis literatus, cùm se Syracusas otiandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causá contulisset, dictitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare sinè interpellatoribus posset. Quod cùm percrebuisset, Pythius quidam, qui argentariam faceret Syracusis, ve-*

nales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, utì suis, & simul ad caenam hominem invitavit in hortos in posterum diem. Cum ille promisisset, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit, & ab his petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet.

Ad Caenam tempore venit Canius, opiparè à Pythio apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ceperat offerebat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.

Dum Canius, Quaeso, inquit; quod est hoc Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium. Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravatè ille primò, quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos; venit ipse maturè, scalmum nullum videt; quaerit ex proximo vicino, num feriae quaedam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullae (quod sciam) inquit ille: sed hic piscari nulli solent. Itaque heri mirabar, quid accidisset. Stomachari Canius.

Sed quid faceret? Nondum enim (f) *Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas . . . Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & malitiosi sunt.*

CAPUT III.

§. I. De Chria.

QUid est Chria?

R. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cujuspiam utilis, & memoriâ digni: unde etiam *Chria* suum nomen invenit à Græco vocabulo *Chreia* (g) quod usum, utilitatem, commodum significat.

Quotuplex est Chriarum genus.

R. Triplex. Aliæ versantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroque consistunt. Seu, ùt vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ sunt *Verbales*, aliæ *Activae*, aliæ *Mixta*.

Quid est Chria Verbalis?

Ea est, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & sententiosè prolata; qualis est v. gr.; Virgilii versus. (h)

Disci-

(f) *Aquilius praestans jurisconsultus: praetor fuerat ante Ciceronem.*

(g) *Sunt qui scribunt* Chreja, *sed malè.*

(h) *Æneid. 6.*

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis;* itemque hi Horatii verſus. (i)

Pallida mors æquo pulſat pede pauperū tabernas
Regumque turres.

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia.

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano,

Quid eſt Chria activa.

Rꝫ. Ea eſt, quæ memorabile aliquod factum exponit, & verbis exornat, ut *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando, quàm longa eſſet hominum vita, ſeſe paulìſper conſpiciendum exhibuit; tum ſubitò ex ſpectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducae, & fugacis mortalium vitae brevitatem deſignaret.*

Sic etiam Cotys Traciæ Rex, cùm quidam pardalim, ſeu pantheram, ferociſſimum animal, illi donô miſiſſet; ipſe viciſſim leonem miſit, nè verbum quidem addens: ſed malam beſtiam ſic malè penſando, re ipſa hominem prudenter admonuit, par pari, ut eſt veteri proverbio, eſſe omninò referendum.

Memorabile quoque inprimis, & omnibus notum, quòd referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis patre, & filio. Cùm enim Sextus Tarquinius Tarquinii ſuperbi regis ultimi Romano-

(i) *Odarum L. 1.*

manorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam ſimulans, ad (k) Gabios transfugiſſet, brevique ad ſummam apud illos, regiæque pœnè parem poteſtatem perveniſſet, miſit clanculùm Romam unum è ſuis, ſciſcitatum à patre, quidnam demum ſe facere vellet. Rex ad hæc nihil voce reſpondit, ſed veluti deliberabundus in hortum ædium tranſiit, ſequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus, eminentia papaverum capita baculô decuſſit, & per haſce ambages filium admonuit, primores civitatis eſſe interficiendos. Quòd cùm à filio non ita multò poſt variis artibûs factum eſſet, brevi, & conſiliô, & præſidiô orbata civitas fuit, in Tarquinii poteſtatem nullo labore redacta.

Rem ſic narrat Ovidius nativo quodam, ut ſolet, ſimpliciq; candore, libro ſecundo de Faſtis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injuſtus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte ſuos.
Namq; trium minimus proles manifeſta ſuperbi
In medios hoſtes nocte ſilente venit,
Nudârunt gladios: occidite, dixit, inermem,
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniuſque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga,
(Dicere ùt hoc poſſet, verbera paſſus erat,)
Luna fuit, ſpectant juvenem, gladioſque recondunt.

Ter-

(k) Gabii *Volſcorum urbs, IX. millia paſſuum ab urbe Roma diſtans.*

Tergaque deducta veste notata vident
Flent quoque, & ùt secum tueatur bella precantur:
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jam potens misso genitorem appellat amico
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
Septus humum rivo lente sonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virga lilia summa metit.
Nuntius ùt rediit, decussaque lilia dixit,
Filius, agnosco jussa parentis: ait.
Nec mora: principibus cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Quid est Chria mixta?

R. Est ea, quæ factum aliquod sermoni conjunctum exponit. Exempla si quæris, aliquot selecta hìc damus.

Exempla Chriæ mixta I.

Marmoream statuam cùm aliquando vidisset in foro Diogenes Philosophus, ad illam supplex accessit, & manum illi quasi ad stipem diu multumque porrexit. Mirantibus valde amicis, & interrogantibus, quid porrò faceret, respondit, Ad repulsam me experior.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cùm aliquando confertissimam populi turbam se se è theatro effundentem vidisset, adversus illam solus ingredi totis viribûs caepit, & ob-

& objurgantibus respondit: Hoc in omni facere stude vita.

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempesta nocte tumulum praeteriens, cùm horribile quoddam spectrum vidisset, strictâ lanceâ, in illud audacter irruit, ita verbis compellans: Quò me fugis anima bis moritura? *Hoc singulari facto docemur, Faunorum terriculamenta, & inania larvarum, ac lemurum ludibria à cordatis, fortibúsque omnino rideri.*

Q*Uot sunt Chriae partes, seu Capita?*

℞. Chria sive Verbalis sive Activa, sive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnasmatis*. Sunt autem partes illæ. *Encomium, Paraphrasis. Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum & Epilogus.*

Sive ut tritâ illâ, usitataque formulâ potiùs utamur; Chria tractanda est,

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab. exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ singula Capita sigillatim enucleare necesse est.

Quid

Quid sibi vult à Laudativo?

℞. Significat, in ipso Chriæ initio laudandum esse dicti, vel facti auctorem, ut scilicet ex auctoris laudatione major illius seu dictis, seu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc sibi vult à Paraphrastico?

℞. Idem prorsus ac si diceres, *Ab expositione dicti, vel facti; de quo agitur.* Paraphrasis enim, ut vox Græca satis indicat; est liberior, ac copiosior rei explanatio.

Quid illud est à Causa?

℞. Indicat, diligenter investigandam esse, & afferendam causam illius seu dicti, seu facti, quod pertractandum, & amplificandum suscepimus: v. gr. Chriæ verbalis argumentum esto hæc sapiens sententia: *Ferenda sunt amicorum vitia:* erit in promptu hæc causa justissima, quod scilicet *sinè vitiis nemo nascitur: optimus ille est, qui minimis urgetur,* ut ait Horatius.

Quid est à contrario?

℞. Admonet, sententiam nostram ex contrariarum rerum conflictione esse confirmandam, v. gr. postquam probaveris *dulce, ac decorum esse pro patria mori,* (1) dices è contrario rem esse turpissam, ac propudiosam, si miles pro patria pugnans, inhonesta mortis formidine, terga fugæ controvertat. Item postquam ostenderis, otium, & desidiam omnium vitiorum fontem,

(1) Horat.

tem, ac fomitem esse, dices è contrario, laborem, & vigilias esse firmissimum murum: integritatis, innocentiæque præsidium.

Quid à Simili?

℟. Monet, propositam sententiam apta quapiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Ità si laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio. *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis: sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

℟. Hujusce vocis sensus est, rem, quam pertractamus, illustris cujuspiam exempli appositione confirmandam esse. Sit tibi v. gr. amplificandum illud. *Dulce, & decorum est pro patria mori*, afferes exemplum Codri (m) Atheniensium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib: 3. *Codrus pro patria non timidus mori*, vel afferre poteris exemplum Decii, Consulis Romani, qui se velato capite, certisque verbis pro patriæ salute ultrò devovit.

Quid à testimonio veterum.

℟. Ostendit nostram sententiam veterum auctorum verbis ac testimonió comprobandam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potiùs, quàm ulciscendas*, usurpabis au-

(m) *Codrus ultimus Atheniensium Rex seipsum neci obtulit pro patriae salute in bello contra Domienses.*

aureum illud Taciti verbum. *Multa contemptu curantur*, vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam. *Convicia spreta exolescunt.*

Quid demum sibi vult à brevi Epilogo?

℞. Indicat, apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda esse quæcunque fusiùs dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiosa clausula, qua colligimus in pauca, quæ fusiùs commemorata fuêre.

Sed quoniam, ùt initiô diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verò expeditum, & facile: idcircò operæ pretium est, aliquod Chriæ exemplum hoc loco subjicere.

§ II. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam Æneid: 10.

——— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ * * * *

A Laudatione.

CUm optimo cuique Pòëtæ propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci, hoc est, ut delectando doceat, & docendo delectet, neminem tamen adhuc legi Pòëtam, hac in re Pòëtarum principi Virgilio comparandum. Ille enim non solùm cœteros omnes ante se, & post se, Græcos Latinosque Pòëtas facilè vincit elegantiâ, svavitate, judiciô, splendore, numerô, delectuque verborum; non solùm hoc habet, ùt illius versi-

versibus perfectis ingeniô, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèque de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovemque ipsum, si sit Pòëta, non alio modo locuturum; verùm etiam, quod caput est, sententiarum gravitate, & frugiferorum, quibûs abundant præceptorum sapientiâ, hoc assequutus est, ut optimus vitæ, virtutisq; magister jure merito possit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam instituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aspersum est passim divinum illius Pòëma, saluberrimum in primis est, atque laudabile, quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxâque, & caduca mortalium vitâ.

——— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

Æ Paraphrastico.

Ità est porfectô, tam exiguum, tamque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumscriptum est, ùt vix benè lucem ingressis sit de hujus mortalis mundi statione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil nisì temporis punctum quoddam est caduca hæc, quam tantopere deperimus, vita, minimumque est ac pænè nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occasum nostrum interjacet. Fugit retrò levis

levis hora; truditur dies die, præcipiti casu fugaces anni sese mutuò pellunt, & adolescentiæ senectus, senectuti mors obrepit improvisa semper, & inopinata, quodque gravius est, cùm semel effluxit brevissimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis est illius lapsus, ut nulla deinde possit ratione revocari.

A Causa.

Neque verò est cur adeò parvam temporis usuram nobis ad vivendum concessam jure meritò conqueramur Præterquam quod enim vita si scias uti, satìs longa est, præterea ea certa, stabilique lege natos nos esse scimus, ut deniq; moriamur. Quis enim tam vecors esse potest, qui nesciat hanc esse tristissimam peccati mercedem, pœnamque justissimam, hanc esse mortalium conditionem ac sortem, humana omnia caduca esse, & fluxa atque mobilia, nihil, quod ortum sit, sempiternum esse posse, definitum esse cuilibet certum quoddam, breveque temporis spatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cùmque olim amplioribûs terminis circumscripta esset nostra hæc mortalis vita & in sæcula benè multa propagaretur, eam nostrìs flagitiis, sceleribûsque breviorem effecimus; *Remotique priùs tarda necessitas lethi corripuit gradum*

A Contrario.

Contra verò quàm semel post miseræ hujusce

ce vitæ decurſum terrenni corporis contagione ſolutus erit noſter animus, cùm demum inter felices ſpiritus, ævô ſempiternô perfruemur in cœlo, nulla jam ampliùs pertimeſcenda nobis neque viciſſitudo rerum, neque converſio temporum, nec ætatum commutatio, nullus jam, erit neque horarum lapſus, nec fluxus dierum; nec annorum ſibimet mutuò ſuccedentium curſus. Sed eodem ſemper hærentes, & felicitatis & temporis veſtigio, ſtabili certâque beatitate, æternis ſæculorum ætatibûs cum Deo ipſo potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O nunquam ſatis deplorandam ſortem noſtram! ſi æterna hæc ſolidaque obliti, nihil niſi umbras imagineſq; conſectemur. Si enim ex veritate magis, quàm ex opinione res velimus æſtimare, quid demum, aliud eſt fragilis hæc, fugaxque vita, niſi levis quidam fumus, qui puncto temporis evaneſcit? niſi præceps torrens qui cum vano ſtrepitu celeriter effluit? niſi floſculus brevi marceſcens, qui manè oritur, veſpere flôret, & nocte cadit? umbra quædam, & larva in undis, quæ noſtras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno; (o)

Ab Exemplo.

Teſtes hoc loco poſſem compellare ab omni memo-

(o) *Æneid.* 1.

memoria Christianos illos Heròés; virosque sapientissimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribûs, tot vigiliis, tot indefessîs curis redemptam compensârunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque inconstantiam pertæsi, quæcunque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxêre, & voluptatum illecebras, ac perniciosa rerum caducarum blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio Veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos monet summus ille vir Jobus dum afflatus divino Spiritu sic loquitur: *Breves dies hominis sunt?* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoquè Horatio, profano licet homini cùm amicum sapienter sic admonet.

(a) Omnem crede diem tibi diluxisse supremũ,

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur aevô multa;*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cùm in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem.

Abiturus illuc, quò priores abîerunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum.

(a) *Epist: lib: 1.*

A Brevi Epilogo.

Cùm igitur adeò breve tempus ſit, adeoque irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil eſſe loci ſocordiæ, neque ſegnitiæ; nobis inter tantas anguſtias nequaquam licere eſſe otioſis, miſeros eſſe, qui ſe, per ſummam incuriam, re una omnium pretioſiſſima defraudari patiuntur. Reſtat denique id unum, ut cum celeritate temporis, utendi celeritate certemus, & tanquam ex torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§ III Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. Omnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè. 3. Levius fit patientiâ, quidquid corrigere eſt nefas. 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira, furor brevis eſt. 6. Multa ſenem circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibûs. 8. Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. 9. Quantò quiſque ſibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames,
11. Facilis deſcenſus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obſta: ſerò Medicina paratur.
14. Otia ſi tollas, periêre cupidinis arcus.

15. - - Dicique Beatus-
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.
16. , - Paupertatemquè ferendo
Effecere levem.
17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos.

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. 20. Nemo repente fit turpiſſimns. 21. Res eſt ſacra miſer.
22. Nobilitas ſola eſt atque unica virtus,

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ diſcendum eſt mori. 24. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur 25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudat. 26. Sequitur ſuperbos ultor à tergo Deus.

Ex Perſio.

27. O curas hominum, O quantum eſt in rebus inane? 28. Virtutem videant, intabeſcantque relictâ. *De ſceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt, quidquid donatur (b) egenis.
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes;
30. Non eſt, crede mihi, ſapientis, dicere, vivam;
Sera nimis vita eſt craſtina, vive hodie.

Ex Terentio.

31. Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulo, quod ſupra dictum eſt.

(b) *Legitur*, Amicis.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2. Planius, & copiosiùs explicabis sententiam, illamque variis verborum coloribus pictam bonô, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes causam aliquam, quamobrem res ità se habeat. 4. Ex contrariorum conflictione, & quasi concursu illam confirmabis. 5. Jllustrabis eam similitudine, quæ in rem aptissimè quadret. 6. Probabis illam singulari quodam exemplô. 7. Veteris auctoris testimoniô, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hisce capitibus rem ità se habere concludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

Eadem prorsus ratione, quâ Chria verbalis. Eâdem enim est utriusque, ars, eædemque planè regulæ. Itaque actum ageremus si de Chria activa separatim, ac seorsim tractaremus.

Idem planè dicitô de Chria mixtâ.

CAPUT III.

De Amplificatione

QUid est amplificatio?

R. Ineptè prorsus, ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis (c) verba, Amplificationem cum vulgo ità definiunt: Amplificatio, inquiunt, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguas verbis ex-

ag-

(c) *Isocrates pater eloquentiae dictus à Tullio, vixit annos III.*

aggerat, & in majus attollit, puerilis inquam, & præſtigiatore, ac Sophiſta potiùs quàm Oratore digna mihi res, mendacio fallacibuſque pigmentîs ſupra meritum velle augeri. Ut enim facetè ajebat Spartanorum Rex Ageſilaus: Ego peſſimum eum ſutorem arbitrabar ſemper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio ſic amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio, eſt gravior quaedam affirmatio quae motu animorum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò ſubobſcura cuipiam fortè videri poſſet hæc definitio, & quia vis & facultas Oratoris potiſſimum in amplificando conſiſtit; idcircò definitionem illam & totam amplificandi artem planiùs, & apertiùs explicare operæ prætium exiſtimamus.

Quid igitur ſibi volunt haec verba: Gravior quaedam affirmatio?

℞. Graviſſima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud eſt, quàm vehementius quoddam copioſiuſque dicendi genus, quô rei vel dignitatem & amplitudinem, vel indignitatem & atrocitatem, pondere verborum, & enumeratione circumſtantiarum ita demonſtramus, ut non animos aureſque prætervolet, ut ferme fit, cùm res leviter, ac ſtrictim attinguntur, ſed ut feriat animos, permoveat, & audientium memoriæ penitus inſideat.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi:

R. Habes luculentissimum in atrocissima illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido simpliciter, nudè Æneam appellare *durum*, *inhumanum*, *ferreum*, sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumq; pererrat
Luminibûs tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi Diva (d) Parens generis nec Dardanus (e) auctor.
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admôrunt ubera tigres.

Sic etiam libro 2. poterat Æneas exiliter, & jejunè dicere se amissam conjugem Creusam clamoribus maximis per noctis tenebras appellasse: verùm ità verbis exaggerat.

Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœstusque Creusam (f)
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Quotuplex est Amplificatio.

R. Duplex: alia est verborum; alia rerum, seu quod idem est, alia fit rebus ac sententiis, alia verbis tantùm. De utroque genere seorsim agendum est.

§. I.

(d) *Venus*. (e) *Dardanus primus Rex Trojanorum, Jovis filius*. (f) *Creusa Priami, & Hecubae filia. Æneae Conjunx. Ascanii mater.*

§ I. De Amplificatione rerum.

Q*Uot modis fit Amplificatio rerum?*

℞. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriem definitionum, ſeu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, ſeu per enumerationem partium. 4. Per congeriem cauſarum, & affectuum. 5. Per congeriem conſequentium. 6. Per congeriem ſimilium comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, diſſimilium, & inter ſe pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita ſigillatim perſequamur.

§ II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Q*Uid eſt definitio?*

℞. Eſt brevis, & circumſcripta rei explicatio: ſeu ùt ajunt Philoſophi, eſt oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid eſt Amplificatio per congeriem definitionum, ſive à definitionibus conglobatis?

℞. Eſt ea, in qua variæ ejuſdem rei definitiones congeruntur, & quaſi coacervantur, ùt cum ait Cicero, *Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magiſtra vitae, nuntia vetuſtatis.* Ex iiſdem definitionibus conglobatis, Curiæ ac Senatûs Romani majeſtatem ſic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii*

publici, caput urbis, ara sociorum, portus omnium gentium sedes ab universo populo concessae uni Ordini.

Poteris tu vicissim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem, dicere, quid sit eloquentia, quid Pòësis, quid amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipse.

§. III. De amplificatione per congeriem adjunctorum.

QUid est Amplificatio per congeriem adjunctorum?

℞. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu rerum, seu personarum adjunctis ac circumstantiis simul coacervatis: Cicero 2. Agraria. *Ego qualem Kalendis Januariis acceperim Remp: Quirites, intelligo plenam sollicitudinis, plenam timoris, quâ nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent, improbi expectarent, omnia turbulenta consilia contra hunc Reip: statum, & contra vestrum otium partim iniri, partim nobis Consulibus designatis, inita esse dicebantur: sublata erat de foro fides, non ictu aliquo novae calamitatis, sed suspicione ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum novae dominationes, extraordinaria non imperia, sed regna, quaeri putabantur.*

Virgilius sub finem libri primi Georgicorum de Julii Cæsaris interitu lugubriter admodum & tragicè lamentatur coacervando funestissima prodigia monstraque, quæ vel antecessêre, vel mox subsecuta sunt. Ille

Ille (g) etiam extincto miseratus (h) Cæsare Romam.
Cùm caput obscura nitidum ferugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula (i) noctem.
- - - - - - - - - - - - -
Vox quoquè per lucos vulgo exaudita silentes,
Ingens: & simulacra modis pallentia miris.
Visa sub obscuro noctis, pecudesque locutæ
Infandum, sistunt amnes, terræque dehiscunt
Et mœstum illacrymat templis ebur; æraque sudant.

Totum hunc locum, ùt eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiserationem in primis idoneum, tu consulito, si me audis.

§ IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumeratione partiũ.

Quid est amplificatio ab enumeratione partium? ℞. Est illa, quæ fit, dum totum aliquod in suas partes distribuitur; seu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem sigillatim enumerantur. Ità Cicero funestum Pisonis Consulatum describit: *Omnes memoriam consulatûs tui, facta, mores, faciem denique ac nomen à Rep; detestantur. Legati, qui unà fuêre.*

(g) *Sol.* (h) Subaudi *est.* (i) *Doctore Julio Caesare à conjuratis occisô solis globum diu subpallidum apparuisse narrant Plutarchus, & Plinius.*

fuēre, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te exsecrantur. Achaja exhausta, Thessalia vexata, laceratae Athenae, Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa: Locri exusti, Achamanum gens vendita: Macedonia condonata barbaris; Ætholia amissa: Dolopes, finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Cives Rom: qui in iis locis negotiantur, te te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib: 11. Metamorph. dilatat sententiam hanc.

Rex Midas Omnia, quæcunque tangit, in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetque malo Berecynthius heros. (k)
Pollicitique fidem tangendo singula tentat.
Vixque sibi credens, non alta fronde virentem
Illice detraxit virgam, virga aurea facta est:
Tollit humô saxum; saxum quoq; palluit aurô.
Contigit & glebam; contactu gleba potenti
(l) Massa fit: arentes Cereris decerpsit aristas,
Aurea messis erat. Demptum tenet arbore pomum,
(m) Hesperidas donâsse putes; si postibus altis
Admovit digitos, postes radiare videntur.

Ille

(k) *Midas Phrygiae Rex, ubi mons Berecynthus.*
(l) *Auri moles.* (m) *In earum hortis erant aurea poma.*

Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis. (n) Danaen eludere possit.

Venetiarum descriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbis, in recessu intimo sinus Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes ex alto aquae, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytae urbi, & ad merces, copiasque invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò aestuariis majores, minoresque Euripi totam urbem intercursantes, variis maeandris, ac flexibus ita distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiô sanè vel artis, vel naturae miraculô. Inde vicorum, insularum, & pontium ingens numerus, ut qui diutiùs ibi versati non sunt viarum, locorumque modò varietate, modò similitudine saepe fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quae usquequaque dispersae, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, haud ità magna mercede, trajiciant.

§. V.

(n) *Jupiter in auream pluviam mutatus, illam delusit converso in pretium Deo.* Horat.

§ V. De amplificatione per congeriem causarum, & effectuum.

Quid est *Amplificatio per congeriem causarum & effectuum?*

℞. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ùt si diceres, cum celebri artis magistro. *Quereris multîs modîs vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur, segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque segnitie diffluebat. Expecta igitur damna longè graviora: exhaurientur pecuniae, jacebit spreta Religio, fures impunè grassabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immanissimã Mezentii crudelitatẽ amplificat rex Evãder apud Virgiliũ Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni (o)
Effera; Dî capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque orib9 ora.
(Tormenti genus,) & sanie, taboq; fluentes,
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

§. VI. De amplificatione per congeriem consequentium.

Quid est *Amplificatio per congeriem consequentium?*

℞. Est

(o) *Mezentius immanissimus Tyrrhenorum, seu Hetruscorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.*

℟. Eſt ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re conſequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè deſcribit Æneïdos. 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè conſequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem,
Corpora, per terras, ſilvæque & ſæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent: ſomno (p) poſitæ, ſub nocte ſilenti.
Lenibant curas, & corda oblita laborum

§. VII. De amplificatione per comparationes, ſimilitudines & exempla.

Quid eſt Amplificatio per comparationes, ſimilitudines, & exempla?

℟. Eſt ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac ſimilitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, ſi dicas, v. g. cum Tullio, in Piſonem. *Ego non te vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo* (q) *Oreſte, aut Achamante dementiorem putem?* Vel ſi dicas

(p) *Poſitae*, id eſt *jacentes*, Somnô autem lenibant curas &c. (q) *Oreſtes Agamemnonis filius furiis agitatus fuit ob Clytemneſtram matrem occiſam. Achamas, Thebanorum Rex, furiis etiam agitatus.*

cas cum Martiali, in improbum quendam Gaurum, qui ſua lutulenta vitia magnorum virorum exemplô ſolebat excuſare.

In Gaurum.

Quòd nimiô gaudes noctem producere vinô,
Ignoſco; vitium Gaure, (r) Catonis habes.
Carmina quòd ſcribis Muſis, & Apolline nullo
Laudari debes: hoc (ſ) Ciceronis habes.
Quod vomis, (t) Antoni; quòd luxuriaris, Apici: (u),
Quod fur es, vitium, dic mihi, cujus habes?

Fit Amplificatio per unam tantum ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid. 11.

Quâm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Compreſſamq; tenet, pedibuſq; eviſcerat uncis,
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.

Itèmq; in Libro ſeptimo, ubi Reginæ Amatæ (w) furorem, ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere à pueris agitati ſimilitudine.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turba
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum.
In

(r) *Cato Uticenſis quàm ſaepe merô incaluerit, teſtis Horatius* (ſ) *Cicero non bonus Pòëta fuit.* (t) *Qui fruſtris vinolentis gremium ſuum, & totum tribunal implevit.* (u) *Apicius helluo celeberrimus.* (w) *Erat Latini Regis conjux.*

Intenti ludo exercent: ille actus habena.
Curvatis fertur ſpatiis ſtupet inſcia turba,
(x) Inpubesq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo.
Per medias urbes (y) agitur, populosq; feroces

Adde denique pulcherrimam iſtam juvenis (z) Pallantis à Turno occiſi cum floſculo decerpto comparationem, quam ſcaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenē agreſti ſublimē in ſtramine ponunt.
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu langventis hyacynthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdū ſeu forma receſſit.

§ VIII. De amplificatione per conflictionem contrariorum.

QUid eſt Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter ſe pugnantium?

R. Eſt ea, qua plura contraria per antitheſes opponuntur, ut illa, Ciceronis in Catilinam. *Hoc verò, quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis: ebrioſos ſobriis, dormientes vigilantibus?* In idem eſt illud ejuſdem Ciceronis in Piſonem, & Gabinium Conſules. *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules! qui praedones! qui hoſtes? qui proditores? qui Tyranni nominantur? Magnum nomen eſt* magna

(x) *Impuberum* id eſt, *Puerorū turba.* (y) *Regina Amata,* (z) *Erat Evandri regis filius Æn: u.*

magna species, magna majestas Consulis. Non capiunt angustiae pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentiae rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

Sic etiam Seneca in (a) Thyeste,

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Tale est etiam incerti auctoris, sed tamen antiqui in Alexandri magni tumulum

Sufficit huic tumulus, cui non suffecerat orbis:
Res brevis huic ampla est, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Poëta Santolinus Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congestas antitheses. (b)

Illis summa fuit gloria despici,
Illis divitiæ pauperiem pati.
Illis summa voluptas,
Longô suppliciô mori.

§. IX. De amplificatione per incrementum.

QUid est Amplificatio per incrementum.

℞. Est ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri & ascendere, donec ad summum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eò per incrementum deducit ut verba explanando crimini non ultra suppeditent: *Facilius est* inquit,

(a) *Tragaedia sic inscripta. Actu. 2. vers: 6 14.*
(b) *In hymno de sanctis monachis.*

quit: *vincire civem Romanum: prope parricidium necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque posse.*

Vide etiam, quomodo per gradus, & per incrementum assurgat oratio in hac sapientissima Senecæ sententia in Epistola ad Lucilium. *Magnae vitae pars elabitur male agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametsi sumus propediem accuratissimè dicturi; postulat tamen instituti nostri ratio, ut cursim illud in antecessum delibemus.

Quomodo sit Amplificatio verborum?

℞. Fit sex præcipuè modis. 1. Per verba translata, seu metaphorica. 2. Per verba superlata. 3. Per verba synonyma. 4. Per verba gravia & illustriora. 5. Per periphrasim, seu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§ X.

Fit igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempè mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

℞. Est quoddam loquendi, genus, quô vox aliqua à propria sua significatione transfertur ad aliam, v. gr. si dicas: *Prata ridere, parietes ge-*

ſtire gaudió; aliquem eſſe irá incenſum, inflammatum cupiditate, errore lapſum: voces illæ omnes ſunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus riſum, & gaudium, quæ propria ſunt hominis ſolius. Idem planè dicito de cæteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, ſi cum Virgilio dicas de Ænea irato.

(a) —— Iraruinque omnes effundit habenas.

Vel ſi dicas de Didone.

(b) —— Magnoque irarum fluctuat æſtu.

Quia habenas & æſtum, quæ propriè conveniunt equis ac fluctibus, tribuit Æneæ, & Didoni. Item ſi de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in Odis: (c)

Illi robur, & æs triplex.
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus

§. XI.

Fit Amplificatio per verba ſuperlata, hoc eſt, quæ veritatem ſuperant, & plùs dicunt, quàm reapſe eſſe poſſit. Ut cum ait Tullius de Julio Cæſare, in oratione pro Marcello. *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.* Itemque cum dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia. *Qui ſaepius cum hoſte con-*

(a) *Libr: 12.* (b) *Libr: 4.* (c) *Libr: 1.*

conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm alii legerunt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alicujus praeceptis, sed suis imperiis: non offensionibûs belli, sed victoriis; non stipendiis sed triumphîs est erudita.

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius Æneidos librô 12. cum de Turni equis dixit per Hyperbolem.

Qui candore nives anteîrent, cursibûs auras.
Item cùm de equo Trojano dixit.
Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Sed nusquam magis indulsisse videtur huic schemati, quàm cùm Amozonem (d) Camillam laudans librô septimô dixit per verissimam hyperbolem.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

§ XII.

QUomodo sit Amplificatio per verba synonyma

℞. Fit per congeriem verborum, & sententiarum idem pænè significantium: ut cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero tuus il-*

(d) *Camilla Volscorum Regina bellicosissima, quae Turno adversus Æneam tulit auxilium.*

le districtus in acie pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum, quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Vide, quàm multa sint hic verba idem pænè significantia: *gladius, mucro, arma, sensus, mens, animus, cupiebas, optabas.* Quæ sanè Synonymorum coacervatio acrem imprimis, & illustrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejusdem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non sinam*, & ex duobus hisce Virgilii versibus Æneidos librô primô, ubi Ilioneus Æneæ fortis adhuc ignarus sic de illo ad Didonem.

Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ
Æthereâ, nec adhuc crudelibus occubat umbris.

§ XIII.

Q*Uomodo fit Amplificatio per verba graviora, & illustriora?*

R. Fit, cùm adhibentur verba splendida, quæ rem significantius exprimant, & in quibus plenum quiddam, numerosum, & sonans esse videatur: cujusmodi sunt ista; *Polluerat stuprô sanctissimas religiones; Senatûs gravissima decreta perfregerat.* Itemque illa in Verrem: *Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adducimus.*

Ejus-

Ejuſdem etiam generis ſunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura:

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,
Sangvineam, volvens aciem, maculiſq; trementes,
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus:

§ XIV.

QUomodo *ſit Amplificatio per periphraſim ſeu circumlocutionem?*

℞. Fit, cùm longiori verborum ambitu circuituque dicimus, quod brevius, ac ſimplicius dici poterat. Ità Cicero pro Milone, cùm gravius videretur dicere Clodium à Milone fuiſſe occiſum, maluit illud hac verborum circuitione mollire: *In quos incenſos irâ, vitamque domini deſperantes cùm incidiſſet, haeſit in iis paenis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetierunt.*

Circumlocutione Virgilius utitur Æn: 11. cùm pro hac una voce *Moritur*, ſiç ait.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctē.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *jam adveſperaſcit*, longiori hâc tritâque utitur periphraſi:

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Nota Periphraſim apud Pòëtas eſſe frequen-

tiorem quàm apud Oratores. Quodsi non idonea sit, vel si nimis redundet jam non appellabitur *Periphrasis*, sed *Perissologia*. (e)

§. XV.

De Amplificatione per repetitionem.

QUomodo fit amplificatio per repetitionem;

℞. Fit cum verbum idem, sive ornatûs causâ, sive ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cum ait Tullius: *vidi enim vidi, penitusque perspexi.* Sed utitur inprimis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roscio Amerino, cum ait: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt; causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit; causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit; causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat.*

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusque orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis;

prio-

(e) *Id est Sermonis redundantia.*

priora tria ſunt ex heroicis Ovidii Epiſtolis, in quibus, ſi quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo ſororem Annam ſic compellat infelix Dido.

Anna ſoror, ſoror Anna meæ malè conſcia culpæ

In altero Demophoontem ità compellat Phyllis.

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, nominibuſque tuis.
Credidimus lacrymis: an & hæ ſimulare docentur;
Hæ quoque habent artes, quaque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejanira, cùm illi per imprudentiam mortem intuliſſet, in has juſti doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori;
Hei mihi quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Dejanira mori?
Illita Neſſejo miſi tibi texta veneno,
Impia quid, dubitas Dejanira mori?

Quibuſnam potiſſimum figuris varianda erit, & diſtingvenda Amplificatio;

℞. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata ſunt: Hypotypoſis & exclamatio, de quibus ſuprà dictum à nobis eſt. Quibus addito tria alia, nempè Proſopopeiam, Apoſtrophe, interrogationem, cæteraſque id genus vehementiores

tiores figuras, de quibus agendum nobis erit in libro de Elocutione.

§. XVI.

Quid sit in Amplificatione vitandum.

DUo sunt inprimis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singillatim, exiliter, & perexiguè consectantur; quod certè est in Oratore vitium vel maximum. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs, quàm exilia, minutaque requirit.

Alter scopulus est illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas, quod vim & pondus non addat orationi, & sensum non augeat. *Quid est enim tam furiosum,* (inquit Tullius Libro. 1. de Oratore) *quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nullâ subjectâ sententiâ?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Poëtica, si sint tibi provisæ, paratæque, & ad manum, ut ità dicam, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sensa nullo labore succurrent.

Verbaque provisâ rem non provisa sequentur.

Quamquàm, ut dicam id, quod res est, si Tyroni peccandum sit in alterutram partem, malim

cer-

certè, ut inſtar Ovidii peccet potiùs ubertate quadam copiâque verborum, quàm eorundem jejunitate atque inopia: quia, ut optimè notat Tullius, nimia hæc, & redundans verborum ubertas, & quaſi luxuries, ſtylô atque exercitatione brevi depaſcetur.

APPARATUS SEU PROOEMIUM RHETORICÆ.

RHetoricæ Proœmium, ſive Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent univerſim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem ſunt, quæ de Rhetorica generatim, & universè, proluſionis more quæri poſſunt.

1. Quæ ſit natura & finis Rhetoricæ
2. Quæ ſit illius materia
3. Quæ ſint illius partes?
4. Quæ ſit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ?
5. Quibûs rebûs ac ſubſidiis poſſit facilè comparari?

§ I.

De natura & fine Rhetoricæ.

QUid eſt Rhetorica:

℞. Eſt ars, ſeu diſciplina benè dicendi

hoc

dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Unde ajo cum Aristotele. Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendum propositam.

Quotuplex est quaestio, quae Oratori ad dicendum proponi potest?

R. Duplex: Alia est infinita, seu universalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Thesis*, ea est, quæ nullis alligatur temporis, loci & personæ circumstantiis: ut si quæratur generatim atque universè. *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita, quæ etiam vocatur *Hypothesis, & causa*, sive *controversia*; ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, reiq; circumstantias: ut si quæratur: *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quae ab hostibus feruntur, legibus, ac conditionibus?*

Quæstio autem, sive finita sit, sive infinita, dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis, & actionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius scientiæ gratiâ: ut *Quae sit causa defectus solis, - - - - sitne terra major quàm luna?* Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ut *An liceat vim vi repellere -- an sit inimicis ignoscendum?*

Præterea quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam: Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot

Quot ſunt univerſim genera quaeſtionum, ſive cauſarum, in quibus verſari poteſt Orator?

℟. Tria, Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, ſeu demonſtrativum, quod à Græcis vocatur Epidicticum.

Quid ſpectatur in genere judiciali?

℟. Accuſatio, & defenſio.

Quid ſpectatur in genere deliberativo?

℟. Svaſio, & diſſvaſio.

Quid in exornativo?

℟. Laus, & vituperium. Unde generis judicialis finis eſt *aequitas*; Deliberativi *utilitas*, Demonſtrativi *honeſtas*. Judiciale genus verſatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonſtrativum verò circa præteritum ſimul & præſens.

§. III.

De Partibus Rhetoricæ.

Quae, & quot ſunt primariae partes Rhetoricae?

℟. Quatuor: Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, & Pronuntiatio, quemadmodum ſunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta invenire 2. Inventa diſponere: 3. Diſpoſita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt qui pro quinta parte memoriam ſtatuant; ſed nos cum Ariſtotele illam ad pronuntiationem revocamus.

Quid eſt inventio?

℟. Eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſi-

risimilium; quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

℞. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio.

℞. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est pronuntiatio?

℞. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§ I.

De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.

Quaenam est Rhetoricae dignitas, vis, & utilitas?

℞. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba, libro I. de Oratore: *Quid est*, inquit, *aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine existere unum, qui id, quod omnibus naturâ sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu; quàm sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquentia, si pro se ipsa loqueretur?

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimùm subsidiis omnes illae, quas diximus, Rhetoricae partes comparari poterunt?

℞. Qua-

℞. Quatuor: natura, arte, exercitatione, imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

℞. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, solutam lingvam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

℞. Excolit, quæ dedit natura; supplet, quæ illi desunt, quæ verò redundant, luxuriantque, castigat atque coërcet. Unô verbô: certissimam, veluti digitô monstrat viam, quâ ad eloquentiam tutò pervenietur.

Quid affert exercitatio?

℞. Conservat, & auget, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione sustulêre, ut olim Demosthenes, alique sexcenti.

Quid est exercitatio?

℞. Est assiduus usus, & consvetudo dicendi, vel scribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiscendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus est optimus dicendi effector & magister.* Triplex est autem exercitationis genus: nempè *Scriptionis, actionis, & memoriae.*

DE IMITATIONE

QUaenam est Imitationis utilitas?

℞. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori si-

ſimiles in dicendo evadamus, & quæ ſunt in ſumma, diligenter perſequamur. Et quoniam imitatio, ſi rectè fiat, multùm affert ad eloquentiam, & pauci admodùm imitari ſciunt, ùt par eſt; ideò de imitandi ratione fuſiùs aliquid, & uberiùs diſputandum nobis eſſe exiſtimavimus.

Quaenam igitur eſt vera, rectaque imitandi via & ratio?

Rᴿ. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniem vitioſiorem*, ſed deligatur imitandus ſummus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Pöétis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Pöétas longè poſt ſe reliquit, & ùt ipſe loquitur de Turno, *toto vertice ſupra eſt.* In oratoria verò arte deligatur unus, Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum eſt illud Quintiliani dictum *Ille ſciat ſe profeciſſe, cui Cicero valde placere caeperit;* & in quem belliſſimè cadit magnifica illa Senecæ (f) de illo vox: *Ingenium, quod ſolum populus R. par imperio ſuo habuit*, & ut non minus ſplendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: *Vir ingeniò maximus, qui effecit, nè, quorum arma viceramus, eorum ingeniis vinceremur.*

2. Non

(f) *Controv: Lib:* 2.

2. Non optimos solùm auctores imitaberis, verum etiam quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si v. gr. scribenda tibi sit oratio Latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quib us se plurimum amavit Cicero, & in quibus se se ipse videtur quodam modo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes, Illas inter scribendum lectitabis identidem, ut illarum assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habeas in promptu delectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca; copiosum, summaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca, neque pueriliter imitaberis, neque serviliter, putideque; ut solent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, servum pecus;* & ut à benè multis fieri video, qui cum picarum aut psittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis, sic facies tua, ut eruditis, & emunctæ naris hominibus appareat imitatio; sed tamen res omnino alia, tibiq; propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum scriptorum loca, tibiq; illa quasi jure tuo poteris vindicare

Primò, si vim, ac pondus sententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna ex parte saltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una altis defixa radicibus, quae nulla unquam vi labefactari potest.* Hanc egregiam Tullii sententiam, vide, quàm scienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cum dicit de homine probo, & in colenda virtute constanti (a) Si fractus illabatur orbis.

Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixisset idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potiùs Servio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quaereremus.* Hanc eandem sententiam, mutatis omninò, verbis ingeniosè admodum expressit Ovidius Lib: 13. Metamorphoseon, ubi Ulyssem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro se ità loquentem inducit:

Si mea cum vestris valuissent vota (b) Pelasgi
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres
Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundò, si eadem ferme servando verba,, transferas illa ad alium sensum vel similem, vel contrarium; v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem. Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum aedium Diis Penatibus os importunissimū* osten-

(a) *Ode. Lib: 3.* (b) *Sic appellati vetustissimi Graeciae populi.*

ostendere? Poteris verba hæc paululùm immutata Judam, hortos ad Christum prodendum subeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ità convertent vel ipsi mehercule tyrunculi: Quousque tandem homo nequam atque improbe, intemperanter abutere divinâ patientia? Quamdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperta? Quem ad finem se inveterata tua jactabit impietas? Nihilne te impendentis mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil Divinæ justitiæ gladius, nihil terror conscientiæ, nihil severissimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertio, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si commissuras, incisaque, & totum orationis ductum, ac filum potiùs imiteris, quàm verba ipsa, vel ipsas sententias. Dixit, v. gr. Cicero Philippica *II. Non placet Antonio Consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis Consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucatio Catulo, cujus semper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis. M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni. Maximè verò Consulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas o-

omnium ordinum ac ætatum viri sapientissimi in deliciis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, si propositum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fusiùs, uberiusque dilates. Ità cùm Virgilius dixisset 1. Georgicorum.

Prima Ceres ferrô mortales vertere terram
Instituit.

Hunc eumdem locum imitando, fusiùs more suo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres uncô glebam dimovit aratro?
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus

Contra verò cùm à Tullio fusius, ac uberiùs dictū fuisset de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bèllicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus; ne propriae sint Imperatorum Et certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum juvant. Maximam verò partem quasi jure suo fortuna sibi vendicat, & quidquid est prosperè gestum; id penè omne ducit suum At verò hujus gloriae, C. Caesar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem, Totum hoc, quantumcunque est, quod certè est maximum, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum homina Fortuna in istius se gloriae societatem non offert:

effert: tibi cedit: tuam esse totam, ac propriam fatetur.

Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ità collegit Pòéta egregius.

Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar:
Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quinto, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fuêre, solerter transferas in orationem adstrictam. Ità facilè crediderim cum M. (c) Antonio Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum,

Quanquam animus meminisse horret, luctuque refugit.

Ciceronem imitatum fuisse. Ità enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonium: *Refugit animus P.C. eaque dicere reformidat, quae Lucius Antonius in Parmensiū liberis, & conjugibus gesserit.*

Sextò, bonus imitator eris, si vel éx Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ita Tullius tam multa singulari quodam artificio expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens, Græcorum imitator, in Æneide Homerum est imitatus, & in Bucolicis (d) Theocritum. Sic Teren-

(c) *Fuit orator, & criticus celeberrimus, saeculô 16.* (d) *Theocritus Pòëta Syracusanus scripsit Graecè Idyllia in genere bucolico laudatissima.*

rentius ex Menandro, & ex Ariſtophane tam multa invexit in Latum. Horatius Pindari (e) Callimachique veſtigia perſecutus eſt in ſuis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

Quem Melpomene ſemel.
Naſcentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit ſummus ille vir Julius Cæſar Scaliger, ut mallet à te ſimilem ſcriptam fuiſſe, *Quam eſſe totius Tarraconenſis Rex*. Sic enim (per ludum opinor) dictitare conſveverat.

Atque, ut hiſce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam habitura eſt imitatio, ſi quos imitaris, eos non dicam adæquare, ſed vincere etiam omni ope coneris: ut ait Quintilianus Lib: 10. *Conandum eſt aliquid ſupra eos, quos imitaris*; & ut etiam admonet vetus proverbium; Invenire, rem admodum difficilem eſſe: perfacilem verò, inventis addere.

Ità Virgilius, cum exiliter admodum ac jejunè de Hectore dictum fuiſſet à veteri Pòéta Ennio; (f)

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potiùs eamdem ſententiam ex plumbea fecit auream Æneid. Librô ſecundò:

(e) *Callimachus nobilis Pòéta Graecus vixit poſt Alexandri tempora.* (f) *Ennius Pòéta antiquiſſimus vixit tempore ſecundi belli Punici, centum, & ampliùs ante Ciceronem annis.*

O

O Lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrum
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumq; urbiſq; labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eundem Ennii, Virgiliique de Hectore locum apertiſſimè imitari conatus eſt Seneca in (g) Troade, ubi viduam illius Andromachem ità loquentem inducit:

Cùm ſubitò noſtros Hector ante oculos ſtetit
Non qualis ultro bella in Argios ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates.
Nec cæde vaſta, quali in Danaos furens,
Vera ex Achille ſpolia ſimulata tulit.
Non ille vultus, flammeum incendens jubar;
Sed feſſus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similiſque noſtro, ſquallida obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix; tu vide tamen, quantùm à Virgiliana diſtet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantô ſanè jure videbitur Ennio ſuperior in hac altera ejuſdem imitatione, in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præſidium Phrygibus feſſis,
Tu murus eras, humeriſque tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, ſummuſque dies
Hectoris idem patriœque fuit.

(g) *Tragœdia ſic inſcripta.*

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis festivè admodum respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumque colligere.* Cùm verò assidua hæc diligensque veterum imitatio vitio illi verteretur ab invidis, & obtrectatoribus, cùmq; illi malevolentiæ livore suffusi palam jactarent in vulgus, illum pleraque ab Homero sumpsisse, hoc uno responso calumniatoribus os obstruere, illosque penitus elingues reddere consveverat Virgilius: *Cur non ipsi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos, faciliùs esse Herculi clavam detrahere, quàm Homero vel unum eripere versum, illumque ad rem suam accommodare.*

Ratio tamen quædam est tyronibus præsertim adhibenda, ne dum propositum sibi exemplar conantur vincere, & dum ab illò paululum sed in meliùs aberrare satagunt, prava quadam imitatione ab illo prorsus deficiant, & in pejus aberrent quod Lucano præsertim contigisse videmus.

Cum enim mirificè, sed sobriè tempestatem ità descripsisset Virgilius Æneidos primô:

Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Una Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora fluctus.
Eripiunt subito nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemque viris intentant omnia mortem.

Hunc

Hunc Virgili locum cùm sibi vel imitandum vel superandum proposuisset, Lucanus immodico quodam calore raptus, suôque nimium velificatus ingenio, & laxatis illi velut habenis, sic aberravit in pejus.

Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti,
A magno venere mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus.

ARTIS RHETORICÆ
LIBER PRIMUS
DE ELOCUTIONE.

QUid est elocutio?

℞. Elocutio, inquit Tullius; est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, contra quam fieri solet, exordimur?

℞. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ, prima sit Inventio; quia tamen plusculum difficultatis habet, idcirco eam Elocutioni postponendam esse cum erudito Vossio, aliisque artis Rhetoricæ magistris bene multis, judicavimus.

Cum

Cùm enim verborum delectus origo ſit eloquentiæ, ut ait Julius Cœſar in ſuo de analogia, ſeu de ratione Latinè (h) loquendi Libro, quem, Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longè facilior quàm cura rerum, quæ ſpectat ad inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodo, utilitatique ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine, veſtibuloque pauliſper hæremus, priuſquam in intima illius penetra ia pedem (i) auſimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati conſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum trifariam dividimus. Agendum nobis eſt primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio ſe ſolent exercere vel ipſi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculum eſſe negotii. Tertiò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ut par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediendo.

CAPUT I.

De Figuris, ſeu ſchematibus.

Figura, ut diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus

(h) *Cicero in Bruto.* (i) Penult, producta pro *audeamus*.

dus illustrior; & à communi consvetudine remotus, cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba in Catilinam, *Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Itemque illa Didonis morientis (k) verba.

Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. Sic sic juvat ire sub umbras.
Aut hæc ejusdem Didonis:
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipsique nepotes.

Quot sunt genera figurarum?

℞. Duo. Aliæ enim versantur in sententiis, & sensu ipso, aliæ in verbis tantùm. Quia verò res priùs animô menteque concipiendæ sunt, quàm verbis exprimantur: ideò de Figuris sententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis est, quàm de figuris verborum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

INter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his; quæ ad movendum, seu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

CUr ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus? ℞.

(k) Æneid: 4.

℟. Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando ſoleamus exprimere.

Quid eſt exclamatio?

℟. Eſt vocis elatio, ſeu contentio, quâ, interjectione vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi affectum ſignificamus, reiq; magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam: per ſummam indignationem ſic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus haec intelligit, Conſul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 2. in Antonium: *O miſerum me! conſumptis enim lacrimis, infixus tamen animo haeret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hiſce interjectionibus, *o! heu! ha! vah! proh Superi! proh Superum, atque hominum fidem!* Perſæpè tamen ſubauditur interjectio, ut ſi dicas, *Miſerum me!* vel *Hoccine Saeculum!* Veteres pro interjectione, o! ſæpè adhibebant voces iſtas (l) *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me caſtor! Medius fidius!* Catullus

Chartis

Doctis, Jupiter! & laborioſis.

Heu, & Eheu, triſte aliquid, & moleſtum indicant. Ità (m) Cicero: *O domus antiqua, heu* *quàm*

(l) *Quaſi dicas per aedem Pollucis - - - - - ita me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius juvet.*
(m) *De Officiis.*

quàm diſpari domino dominaris! Virgilius verò Æneidos 4:

Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis; heu regni, rerumque oblite tuarum.

Proh adhibetur ſæpe ad obteſtandum. Ità Terentius? *Proh Deum! atque hominum fidem, quid eſt, ſi non haec contumelia eſt?*

Mirum in modum facit exclamatio ad ſignificandam indignationem, doloremque ex re atroci conceptum, ut Tullius pro Cœlio: *Dii immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut praesentis fraudis pœnam in diem reſervatis?*

Servit etiam miſericordiæ. Ità pro Sylla: *O miſerum, & infelicem diem illum, quo Conſul omnibus centuriis P. Sylla renuntiatus eſt! O fallacem, o volucrem fortunam! O caecam cupiditatem: praepoſteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex laetitia, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quae hunc virum exceperit; hanc ingratam; ſi ejecerit: miſeram, ſi amiſerit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miſericordiam exclamando captat (n)

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt.

Acci-

(n) *Æneid.* 2.

Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat.

Aliquando etiam lætitiam, animique hilaritatem exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticum (o) *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evangelia, quae reddam, nescio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (si quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam sacrificia, & supplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis consveverant. Unde non immerito Christianis *Evangelium* appellatum est salutiferum illud nuntium à Christo veracissimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio servit interdum Ironiæ; ita (p) Tullius: *O praeclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!* in Pisonem: *O stultos Camillos, Curios, Fabriccios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum, rusticum Marium; nullius consilii patres istorum amborum Consulum, qui triumphárunt!*

Quibus potissimùm in locis utendum est Exclamatione?

℟. Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori persvaseris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum esset, ac puerile.

§. III.

(o) *Lib: 2. Ep: 8.* (p) *Philip: 3.*

§. III. De Dubitatione.

QUid est Dubitatio?

R. Dubitatio est, Schema, quô Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu, quid sibi agendum dicendumve sit. Ità Scipio apud Livium (r) milites alloquitur quasi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos ne quo nomine quidem apellare debeam, scio. Cives? qui à patria vestra descivistis. An milites? qui imperium auspiciumque abnuistis, Sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora vestitum, habitum civium agnosco; facta, consilia animos hostium video.*

Illustre omninò Dubitationis exemplum suppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem ità dubitantem inducit: (s)

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex.
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
Jussa sequar.
An Tyriis, omnique manu stipata meorum
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agã pelago, & ventis dare vela jubebo?

Deinde sequitur electio, quæ fit nimirum; cùm is, qui dubitat, subitò consilium capit, quasi oborta sibi nova quadam luce. Quin

(r) *Decade 3.* (s) *Æn: 4.*

Quin morere, ut merita es, ferrôque averte dolorem.

Est item apud Ciceronem egregium aliud ejusdem Schematis exemplum in oratore: *Utrùm difficilius, aut majus esset negare tibi saepiùs idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligerem, cuique me charissimum esse sentirem praesertim, & justa petenti, & praeclara cupienti, durum admodum mihi videbatur, & suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium.*

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid scribam, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deaeque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. De Obsecratione.

QUid est obsecratio,

R. Obsecratio, ut nomen ipsum per se satis indicat, fit, cùm alicujus sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ulllam partem iracundiae suspice-*

ſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam Regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam dexteram, non tam in bellis & in praeliis, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum Dejotari regis arae focique viderunt.

Vehemens eſt etiam, atque flexanima (a) Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgiliū Æneid. 6.

Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his invicte, malis. Aut tu mihi terrā
Injice, namque potes, portuſq; require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neq; enim credo ſinè numine divûm
Flumina tanta paras ſtygiamque innare paludē)
Da dextram miſero; & tecū me tolle per undas.

Hæc figura, præ cæteris, vehemens eſt, & in perorationibus potiſſimùm ſolet adhiberi.

§ V. De Imprecatione.

Q*Uid eſt Imprecatio?*

℞. Eſt execratio quædam, qua malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipſis. Tale eſt illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ita non modo nequam, & improbus,*

 ſed

(a) *Palinurus Æneæ navis gubernator, qui ſomnô oppreſſus, unà cum gubernaculo in mare delapſus eſt.*

ſed etiam fatuus, & amens es. Et in Antonium: *quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum.* Tale eſt etiam illud Didonis (b)

Sed mihi vel tellus, optem, priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras.
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam,
Ante pudor, quam te violem, aut tua jura reſolvam.

§ VI. De Interrogatione, & Subjectione.

QUid eſt Interrogatio?

℞. Fit cùm interrogamus aliquem, non tam, ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, inſtandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ità Cicero Catilinam urget hiſce verbis: *Patere tua conſilia non ſentis? Conſtrictam jam horum omnium conſcientiâ teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris?*

Quibus ſanè interrogationibus Catilinam multò acriùs pungit Cicero, quàm ſi frigidè diceret Patent Catilina, tua conſilia, conjuratio tua omnium conſcientiâ conſtricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

Ipſe ego te vidi Damonis, peſſime Caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca.

Sed

(b) *Æneid.* 1.

Sed plùs spiritûs, nervorumque habet hæc interrogatio: (c)

Non ego te vidi, Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis?

Quòd si interrogationi subjiciatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficili Reipublicae tempore conficere? Confecit, huic praesse? Praefuit, rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam praeter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu aetas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in Provinciis singulari innocentia, aequitate, virtute, bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII De Præteritione, & Reticentia.

QUid est Praeteritio?

℟. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit, cùm simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maximè dicimus. Ità Tullius suum Pompejum magnificè laudat per præteritionem.

Itaque non sum praedicaturus Quirites, quantas ille res domo, militiaeque, terrâ, mariq; quantàque felicitate gesserit; ut ejus semper volun- tati-

(c) *Æneid.* 8.

tatibus non modo cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesq; obsecundarint; hoc brevissimè dicam - - -

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. Licet impune per me, parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habet hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate & sordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina est & affinis Reticentia, aposiopesis Græcè dicta, quæ fit, cum orationem abrumpimus subitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale est illud (d) Juvenalis.

> Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
> Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Illustre omnino hujusce Schematis exemplum nobis suppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:

> Jam cælum, terramque meo sinè numine, venti
> Miscere, & tantas audetis tollere moles?
> Quos ego ; sed motos præstat componere fluctus.
> Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Aposiopesi utimur ob pudorem, ùt Virgilius in eccloga

> Novimus, & qui te, - -

§. VIII.

(d) *Sat: 1.*

§. VIII De Expolitione.

Quid est Expolitio?

℞. Expolitio, five Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum atque idem fonant) est figura ad motus excitandos valdè insignis.

Fit autem, cùm eamdem fententiam variis modis verfamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur. Ità Cicero pro Sextio; *An mihi ipsi ùt quidam putant, fuit mors aequo animô oppetenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers consilii aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo quaerendoque cognoveram: nesciebam vitae brevem esse cursum, gloriae sempiternum? quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quae necessitati deberetur, patriae potius donata, quàm reservata naturae videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, animos hominum, sensusque morte restingui; alii autem tum maximè mentes sapientum, ac fortium virorum, quum è corpore excessissent, sentire, ac vigere? alterum fugiendum non esse, carere sensu? alterum etiam optandum, meliore esse sensu.*

§ IX De Epiphonemate.

Quid est Epiphonema?

℞. Est Exclamatio fententiosa, quæ fieri

ſolet poſt rem aliquam inſignem vel narratam vel probatam. Ut cùm Virgilius poſt narratos claſſis Trojanæ labores, ſic exclamat ſententiosè (e)

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Sic etiam Lucretius lib: 3. poſt commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam ſuam Iphigeniam immolantis, hac gravi ſententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit ſvadere malorum.

Simile eſt illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiſcantur, omnes optant; eamdem accuſant* (f) *adeptam: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia, atque perverſitas.* Sic etiam Virgilius poſtquàm apum, in melle conficiendo, induſtriam, laboreſque deſcripſit, hoc addit Epiphonema.

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itemque hoc 2. Georgicorum.

- - - Adeò à teneris conſveſcere multum eſt:

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymneſtore loquens. (g)

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur, Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

CA-

(e) *Æneid. 1.* (f) *Alii* Adepti, *quae lectio videtur melior.* (g) *Æneid. 3.*

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

§. I. De Apoſtrophe.

QUid eſt Apoſtrophe?

℞. Eſt Schema quo ſermonem ad aliam perſonam, vel quaſi perſonam convertimus; quam inſtituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones vosque milites, vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio praeſidentibus, haec tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apoſtrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ita Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu Jupiter, qui iiſdem, quibus haec urbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc & hujus ſocios ſuis aris, caeteriſque templis, à tectis urbis, à mœnibus, à vita; fortuniſque omnium civium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriae, latrones Italiae, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate conjunctos, aeternis ſuppliciis vivos, mortuoſque mactabis.*

Nec tantum ad perſonas fit Apoſtrophe; ſed etiam ad res inanimes, ſenſuque carentes, aut ali-

aliquando etiam ad belluas. Ejusmodi est apud Virgilium notissima illa Mezentii Apostrophe ad equum suum, nomine Rhæbum:

Rucebe diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus - - -

Ita Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutae arae, sacrorum Populi Romani sociae, & aequales.* Pòëtis porrò nihil familiarius est, quàm illa ad res sensu carentes Apostrophe. Ità Dido moriens Æneid: 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.

Quaenam sunt Apostrophes regulae?

℞. Tres. 1. Rarò est usurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula,

2. Tametsi multis videatur, Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquam adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ùt docet initium primæ Catilinariæ:

Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostra?

Fas est Pòëtis, solius metri causâ. Apostrophen adhibere. Ità Ovidiùs lib: 3. Tristium:

Nunc ego jactandas optarem sumere pennas,
Sive tuas, (h) Perseu; Dædale, sive tuas.

§. II.

(h) *Perseus Jovis filius, talaribus à Mercurio donatus. Andromedam liberavit.*

§. II. De Hypotyposi.

QUid est Hypotyposis?

℞. Est figura, qua res ità graphicè describitur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac illustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ità subjicit: *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cùm repente: Hominem corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilo inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quam meritò mirantur omnes. (i)

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus.
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.

Hypotyposim creberrimè solent usurpare, Pòëtæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeô vivis, & spirantibus, ut ità dicam, coloribus describit, ut pœnè sub oculos cadant. Ita Cyclopes depingit. 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Bron-

(i) *Æneid. 10.*

Brontesque Steropesque, & nudus membra Pyracmon.

\- - - - - - - -

\- - Alii ventosis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt,
Æra lacu, gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese, multa vi, brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

§ III. De Prosopopœja.

QUid est Prosopopoeja?

℞. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quo personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam: v. g. cùm inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello, dehortatur. (k)

Jam gelidus Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animô motus, bellumque futurum
Cæperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas;
Ingens visa Duci Patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram, vultu mœstissima, noctē
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertîs.

Et

(k) *Lib: 1. Pharsaliae.*

Et gemitu permiſſa loqui: Quò tenditis ultra?
Quo fertis mea ſigna viri? Si jure venitis,
Si cives hucuſque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit. *Quae* (patria) *tecum, Catilina, ſic agit, & quodammodò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, niſi per te: nullum flagitium ſine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio, direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges & quaeſtiones, verùm etiam ad evertendas perfringendaſque valuiſti. Superiora illa, quamquàm ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: Nunc verò me totam eſſe in metu, propter te unū: quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quòd à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; Si verus, ne opprimar, ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Haec ſi tecum, ut dixi, patria loquatur. &c.*

Venuſtiſſimum eſt, & aurea Auguſti ætate digniſſimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Proſopopœjam ſic alloquitur uxor mortua.

Immatura perii; ſed tu felicior annos
Vive tuos conjux optime, vive meos.

§. IV.

§. IV. De Ethopœja.

QUid est Ethopœja?

℞. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quo alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ità Sallustius (l) Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tantoperè omnium consensione laudata.

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingeniô malô pravoque. Huic ab adolescentia, bella intestina, cœdes, rapinae, discordia civilis grata fuere: ibique juventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, algoris, vigiliae, supra quàm cuique credibile est. Animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus. Ardens in cupiditatibus, satis eloquentae, sapientiae, parum: Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidique mores mirabiliter exprimit, (m) dum illum inducit hæc servo mandata dantem;

Senex Avarus.

Cave, quemquam alienum in ædem intromiseris,
Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Nè causæ quid sit, quod te quisquam quæritet.

Tum

(l) *In bello Catilinario* (m) *In Aulularia.*

Tum aquam effugiſſe dicito: ſi quis petet
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogitant
Fures veniſſe atque abſtuliſſe dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius dum ait: *Novi ingenium mulierum: nolunt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio loco *in Hecu. 2. 2. 11. Nôſti mores mulierum, dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.*

Ethopœja dividitur in Proſopographiam, & in Ethopæjam propriè dictam, de qua jam egimus,

Quid eſt Proſopographia,

℞. Eſt expreſſio vultûs, ac corporis totius, ſeu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamenta, inceſſum, cultum, habitumque omnem exprimimus. Ità Martialis deformem Zoilum, lepidè pingit;

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine
læſus.
Rem magnam præſtas. Zoile, ſi bonus es.

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo illo eximio *de ludicra dictione libro*, Socratis habitum os, figuramque depingit.

Socrates Æſopo non abſimilis deformitate corporis fuit utpote ſimis naribus, exſtantibus & prominentibus oculis, recalva fronte, piloſis humeris

meris, obeſo ventre, repandis cruribus, quem propterea rectè Alchibiades cum Sileno, & Satyris etiam forma, & ſpecie contulit. Ac licuit ſemper animadvertere, luſcos, gibboſos, ventrioſos, claudos, ſimileſque eorum eo ferè dicaciores eſſe hominibus cæteris, quo ſunt vitiis corporis inſigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem: ſive quod ſæpius laceſſiti propter ſuam fæditatem, aſſueſcant viciſſim adverſarios repungere, atque ità exercitatiores in eo ipſo genere fiant: ſive quod priores occupent, nè feriantur, aut ut feriantur levius.

Feliciter admodum miſcentur Proſopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratiſſimum efflorefcit, ut liquet in exemplo ſequenti ubi M. Calphurnium ſic pingit Tullius: *Conſul ipſe parvo animo, & pravo: tantùm cavillator genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur, facie magis quàm facetiis ridiculus, à quo nihil ſperes boni Reipublicae, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

CA-

CAPUT III.

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Q*Uid est Antithesis?*

R. Antithesis sive oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum imprimis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia, hinc pudicitia, illinc stuprum, hinc fides, illinc fraudatio, hinc pietas, illinc scelus; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certanc cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibique imparem, facetè ludit per Antitheses, (o)

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:
Nec tecum possum vivere, nec sinè te,

Ita Ovidius (p)

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis.
Mollia cum duris, sinè pondere habentia pondus.

Sic

(o) *Lib:* 12. (p) 1. *Metamorph.*

Sic etiam Justinus (q) Agathoclem, Syracusis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheses: *Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis suae par non erat, eorum urbi bellum inferret? & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus insultaret.* Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti; jam ætate valdè provecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite, juvenes, senem, quem juvenem senes audivêre.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum*; & post illum (q) Seneca.

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II De Sustentatione.

QUid est Sustentatio?

℞. Est figura, qua Orator, ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, erigendosque auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, incertosque, quid dicturus sit; ut cùm Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit - expectate facinus, quàm vultis improbum? vincam tamen expectationem omnium.*

Habes salsum, & facetum Sustentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In

(p) *Agathocles, Siciliae Tyrannus, patre figulo atus. Lib:* (q) *In Hypolito.*

In Lupercum.

Quod convivaris ſine me tam ſæpè, Luperce
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Iraſcar, licèt uſque voces, mittaſq; rogeſq;
Quid facies? inquis, quid faciam? veniam.

§ III. De Communicatione

QUid eſt Communicatio?

℟. Eſt figura, quâ Orator, cauſæ ſuæ confidens, deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens, quid acturus ſit. Egregium hujuſmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero ſummam cauſæ ſuæ fiduciam ita demonſtrat. *Nunc ego vos conſulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim conſilii profectò taciti dabitis, quod ego mihi neceſſariò capiendum intelligo.* Et pro Cæcina: *Quæro, ſi te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine tectoque aedium tuarum, ſed primo aditu, veſtibuloque prohiberent, quid acturus ſis?*

§. IV. De Correctione.

QUid eſt Correctio?

℟. Correctio, ſeu Retractatio, eſt Schema, quô Orator ſententiam, aut vocem à ſe prolatam retractat ac veluti corrigit. Ita Cicero pro Cœlio: *O ſtultitiam! Stultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem?* Ex prima Catilinaria: *Quanquam quid loquor? Te ut ulla res frangat Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam*

meditere; Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent!

Sic etiam Terentius in comœdia quæ inscribitur (a) *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedemum sic loquentem inducit:

Filium unicum adolescentulum
Habeo, Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme:
Nunc habeam, nec ne, incertum est.

CAPUT IV.

De Figuris verborum

FIguræ verborum aliæ sunt tropi, aliæ non sunt tropi. Figuræ quæ sunt tropi, sunt tantùm in verbis translatis, hoc est à sensu sibi proprio in alienum sensum traducti, ùt cum dicimus: *Laetas segetes, Prata, rident. Geminos duo fulmina belli scipiadas, &c.* Figuræ verò, quæ non sunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis ùt cùm ait Tullius: *O tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

§. I. De Tropis.

QUid est Tropus?

R. Tropus est verbi, vel Orationis è propria significatione in alienam immutatio, cum virtute, ac dignitate; ùt cum dicitur: *Mu-lus*

(a) *Vox composita, quae Graecè sonat,* se ipsum puniens,

lus pro *Stupido*; vel *Laterem lavare*, pro *Frustra laborem suscipere*, instar laterem lavantis. Ista porrò immutatio, sive conversio fit cum virtute, ac dignitate, hoc est ad addendum orationi pondus, majoremque illi venustatem, ac dignitatem conciliandam. Porrò Tropus sic appellatur à voce Græca *Trepo verto*, ut ad verbum *Inversionem* sonet.

Hæc autem inversio fit multiplici, variaque ratione, sed quatuor potissimum modis; unde existunt primarii quatuor, nobilissimiq; Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus sigillatim tractandum est.

§. II. De Metaphora

QUid est Metaphora?

R. Metaphora, seu Translatio est tropus, quô vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur ob similitudinem: Ut cum ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes hujus curiae tibi gratias agere gestiunt.* Vox illa: *Gestire*, quæ est hominis propria, transfertur ad parietem; cujus non est propria; sed cum quo tamen habet hoc loco quandam similitudinem & affinitatem.

Hunc porrò usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cum scilicet verba propria deessent postea verò delectatio jucunditasque celebravit. Quemadmodum enim vestis expellendi frigoris causâ primum reperta

postea etiam adhiberi cœpta eſt ad ornatum corporis, & dignitatem; ſic verbi translatio, ſolius inopiæ causâ primum inſtituta, deinde etiam fuit ad delectationem & ad ornatum, orationis frequentata.

Undenam potiſſimum ducuntur Metaphorae?

℞. Ex omnibus omnino rebus duci poſſunt, à divinis, à cœleſtibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, beſtiis, hominibus, eorumque operibus, adeo ut non minus latè pateat Metaphora, quam ſimilitudo, quæ à re qualibet duci poteſt.

Metaphora ducitur: 1. à Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noſter Plato.* Itemque apud Martialem magnificentiſſima illa Romæ laudatio. (b)

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cum dicitur à Tullio, *Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla ſcribendi, aut dicendi tanta vis, tantaque copia, quae non dicam exornare, ſed enarrare, Caeſar, res tuas geſtas poſſit.*

3. Metaphora ſumitur è ſtipitibus, plantis, & arboribus. Ità Cicero: *Virtus eſt una altis defixa radicibus, quae nulla unquam vi labefactari poteſt.*

4. Su-

(b) *Lib:* 2.

4. Sumitur à rebus arte, manuque factis Ità (c) Appion ille, contra quem Josephus scripsit, vocabatur: *Cymbalum mundi;* Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca & Musaeum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius, Pertinax. *Fortunae Pila;* fuit vulgò nuncupatus quòd nempè variis fortunæ casibûs fuisset exercitus. Denique Augustus homines illos, qui solerti promptôque erant ingeniô ad res ex tempore conficiendas, lepidè ajebat, *Argentum habere in numerato*, Metaphora à pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ut cùm ait apud Virgilium Palinurus.

Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos
Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi sigillatim, hominis esset otiô intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus: ut cùm ait Titus Livius *Scipionem à Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrari;*

 cum

(c) *Appion Grammaticus Alexandrinus vixit tempore Tiberii.*

cùm propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinnè. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque versutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap: 13. *Ite, dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cùm inanima pro aliis inanimis ponuntur, ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Frenum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel si dicas cum Tullio. *Hic orationis vela contrahamus.*

Tertiò, cùm inanima transferuntur ad animata; ut cùm ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum, & cum ait Catullus:

O qui flos es juvenculorum.

Quartò, denique præcipuam quandam venustatem habet, cùm rebus inanimis, sensuque carentibus sensum quendam, animosque, ac veluti vitam damus; ut cum ait Virgilius:

Pontem indignatus (e) Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

QUaenam Metaphorae dicuntur vitiosae?

R. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæque, & abs re quapiam abje-

(e) *Araxes Armeniae fluvius.*

abjectæ deformique desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curiæ Glauciam*: itemque ista: *Saxa mundi verrucas*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eandem causam notavit versum illum cujusdam M. Furii Bibaculi (f)

Jupiter hibernas cana nive conspuit Alpes.

Quid enim sordidius ac turpius, quàm Metaphoram à sputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ità dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa (h) Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat, *Naturae generale lixivium*.

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores sunt vel longiùs accersitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ut si dicas. *Syrtim Patrimonii*, *Charybdim honorum*; quod profectò duriusculum est; & à Tullio jure damnatum. Quod si verearis, ne durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis aut similibus vocabulis: *Ut ita dicam* - - *quasi* - - *penè* - - - *Si ità loqui fas est*, &c. ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ita dicam, relictum esse Senatum*, duriuscula Metaphora

 phora

(f) *Sat. lib. 5.* (g) *Tertulianus scriptor Ecclesiasticus, acris & vehementis ingenii, floruit initiò tertii saeculi.*

phora, hoc velut appoſito condimento, miteſcet. Nam, ut ſapienter admodum monet idem Tullius, *Verecunda debet eſſe translatio*, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe, atque ut precariò, non vi veniſſe videatur.

3. Vitium eſt in Metaphora ſi nimis Pòética ſit; v. gr. ſi Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare*; aut ſi cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcunque Pòétis licent, ea omnia Oratoribus licere exiſtimandum eſt.

4. Metaphorarum vitium eſt immoderata quædam illarum coacervatio. Etſi enim nullus eſt florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimium debet nam ut modicus illius uſus maximopere delectat, ità immodicus non parùm affert ſatietatis, atque faſtidii, & in ænigma tranſit, aut in allegoriam.

5. Denique vitioſa eſt Metaphora, quæ ſibi non conſtat, res nimirum omnino diſſimiles inter ſe conjungendo. Quippe, ut docet Fabius. *Id inprimis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere caeperis translationis, hoc deſinas. Multi enim cùm initium à tempeſtate ſumpſerint; incendio aut ruina finiunt, quae eſt inconſequentia rerum faediſſima.* Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua, ſibique conſentanea translatione

tione Rhetorum præcepto, non adeò severè à summis viris obtemperari video. Scimus enim diversas omninò Metaphoras eleganter sæpè fuisse conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. sic triplex est Metaphora in duobus hisce versibus Horatii: (e)

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Prima est de feris, quæ propriè mansvescunt & cicurantur. Altera est de fructibus, qui acerbi sunt, & propriè mitescunt. Tertia est ab agris, quorum propria est cultura.

§. IV. De Allegoria.

QUid est *Allegoria?*

℞. Allegoria est Metaphorarum continuatio, seu figura, quâ aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurdè vocatur *Diversiloquium?* quod nimirum aliud dicatur, aliud sentiatur.

Hujusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus, Reipublicae navem gubernâssem, salvamque in portu collocâssem, fronti tuae nubeculam, aut collegae tui contaminatum spiritum perhorrescerem. Alios ego vidi ventos; alias prospexi animo procellas; aliis impendentibus tempestatibus non cessi; sed unum me pro omnium salute obtuli.*

Illu-

(e) *Epist. lib: I.*

Illustris est, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, Lib: 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis! fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigiô latus?
Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sinè funibus
Vix durare Carinæ
Possint? imperiosius
Æquor, Non tibi sunt integra lintea? &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica, fluctus pro civili bello; portum pro pace, concordiaque; remigium pro Militibus; nautas pro Magistratibus; malum pro præcipuis Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad finem egregiè sibi constat, quod in Allegoria præcipuum est.

§. V. De Metonymia.

QUid est Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, seu Transnominatio, est troporum omnium vastissimus atque usitatissimus. Fit autem quatuor potissimum modis. 1. cum causa, vel quasi causa ponitur pro effectu, cùm rerum inventor, & auctor usurpatur pro rebus ipsis, quas invenit; ut Mars pro belló; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius, pro scriptis illorum; dux exercitûs pro

pro exercitu ipso. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius, *Onerantque canistris dona laboratae Cereris*; id est *panis*. Et Georgicorum libro 2.

Bacchus amat colles, Auilonem, & frigora taxi.

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas cæsa fuisse sexaginta Romanorum millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cum possessor usurpatur pro re possessa, ut cùm ait Virgilius Æneid: 2.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia, cùm sumuntur effecta pro causis, aut scelus pro scelerato ipso: Ità Comicus: *Ubi est scelus ille, qui me perdidit?* Ità Virgilius 2. Æneid.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab (uno
Disce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic est germanus illius loci sensus: ex uno Sinone disce Græcos omnes esse perfidos. Ità Cicero in 1. Verr: *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno Praetore per triennium pertulisse.* Fit etiam, cùm id, quod proprium est effectui, tribuitur, causæ, & hoc

Pòëtis valdè familiare eſt: Ita timor dicitur fugax; mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris, & pallor eſt effectus morborum, & mortis. Sic Horatius. *Pallida mors aequo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi triſtiſque ſenectus

3. Fit Metonymia, cùm res, quæ continet, uſurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis, cœlum pro cœleſtibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege, Manilia. *Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor Sylla hujus virtute, & conſilio confeſſus eſt fuiſſe liberatam; Teſtis eſt Sycilia, quàm multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii explicavit. Teſtis eſt Africa, quae magnis oppreſſa hoſtium copiis eorum impiorum ſangvine redundavit. Teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt.* Ubi *Italiam* pro *Italis*, *Siciliam* pro *Siculis*, *&c.* uſurpavit.

4. Cùm ſignum uſurpatur pro re ſignificata, ut toga pro pace, faſces pro magiſtratu. Ita Cicero in Piſonem.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ

Huc refer, cum hæc vox *nomen* ponitur pro re ipſa: Ita Livius lib. 1. *Ad ſingula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit,*

§. VI.

§. VI. De Synecdoche.

Q*Uid est Synecdoche?*

℞. Synecdoche est tropus apud Oratores æquè ac Pòëtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm pars ponitur pro toto. v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra; ità Virgilius Æneid. 2.

Non anni domuêre decem, non mille carinæ

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima sæpè usurpatur pro homine ipso Ita Tullius: (f) *Vos meae charissimae animae saepissimè ad me scribite.* Eodem refer vulgares illas locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ut cum dicit Virgilius: *Hostis habet muros.*

2. Fit Synecdoche, cum totũ usurpatur pro parte: ut in hoc decantato Virgilii versu. (g)

Aut (h) Ararim Parthus bibet, aut Germania (i) Tigrim.

Et rursum Æneid: 12.

——Fontemque, ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cùm *Plures* usurpantur pro *Uno*; ut, cùm ait Tullius; *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus*, licèt de se tantum loquatur.

3. Sy-

(f) *Epist:* 14. (g) *Ecclog:* 1. (h) *Arar Ital-* Senna, *fluvius est Galliae.* (i) *Tygris Asiae fluvius insignis, sic dictus à velocitate.*

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res eſt, accipitur pro re ipſa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ ſit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cum vel ſpecies ſumitur pro genere, vel genus pro ſpecie ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento, Sabellicus ſus pro quolibet ſue, Myrtoum vel Carpathium mare, pro mari quocunque. Sic Maro

Denteſque (o) Sabellicus exacuit ſus.

Ità Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat:

Qui (p) Curios ſimulant, & (q) Bacchanalia vivunt.

Contra verò genus uſurpabitur pro ſpecie, ſi dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila.*

—Prædamque ex ungibus ales
Projecit fluvio.

§. VII. De Ironia.

Quid eſt Ironia?

℟. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis; eſt figura, quâ aliud planè dicimus, quam verba ipſa ſignificare videntur. Quando v. gr. quempiam ſimulata laudatione, falsè ac ingeniosè perſtringimus, nimirum aliud apertè dicen-

(o) *Sabelli ſeu Sabini, populi Italiae* (p) *M. Curius vir frugalis, & optimus civis.* (q) *Bacchanalia Bacchi feſta, in quibus Romani crapulae, & libidini indulgebant.*

cendo, aliud verò innuendo, unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio,* ut sonat Græca ipsa Ironiæ Vox.

Intelligitur autem Ironia, vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronuntiatione certè quidem; ut si dicas: *O Praeclarum ovium custodem lupum!* Ita Juvenalis impiam æquè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solùm colebant, uti canem, simiam, felem, bovemque, sed plantas etiam ipsas, uti porrum, & cepe, divinis prosequebantur honoribus, falsè cavillatur hac faceta, & eleganti ironia Satyra 14.

Oppida tota (r) canem venerantur; nemo Dianam,
Porrum, & cepe nefas violare, aut frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in (hortis Numina

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed stulti sumus,* inquit, *qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem aequo animò ferre nemo potest, luget Senatus: maeret Equester ordo; tota civitas confecta seniò est; squallent municipia; afflictantur Coloniae; agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansvetum civem desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nul-

(r) *Latrator Anubis.*

nullum habemus, quod ſciam, quàm lepidam illam Apocolocyntoſim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgo (o) Bardus, & imbellis habebatur, facetiſſimè ludit. Eſt autem Apocolocyntoſis Satyra quædam (p) Menippæa, qua fatuum Claudii caput multo urbanitatis ſale defricatur. *Apocolocyntoſis* porrò vocatur, quaſi dicas Metamorphoſim in cucurbitam: ad ſignificandam hominis inſulſitatem; eſt enim *colocynti* Græcè *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironia Poëtas in funere Claudii ità jocosè cantantes inducit Seneca Philoſophus.

Fundite fletus	Edite planctus,
Fingite luctus;	Reſonet triſti
Clamore forum:	Cecidit pulchre
Cordatus homo.	Quo non alius
Fuit in toto	Fortior orbe.
	Deflete virum;
Quo non (q) alius	Potuit citius
Dicere cauſas,	Una tantùm
Parte audita,	Sæpè, & neutra.
Quis nunc judex	Toto lites
Audiet anno?	Tibi jam cedet,
Sed relicta,	Qui (r) dat populo

Jura

(o) *Bardus* idem ferme ac *ſtultus*. (p) *Menippus Cynicus Philoſophus, mordacibus Satyris notus, unde Satyra Menippaea* (q) *Claudius erat homo infamiſſimus.* (r) *Minos Rex olim Cretae, magnus erat aleator, & de alea librum ſcripſit.*

Jura silenti, Cretæa tenens
Oppida centum. Cædite mœstis
Pectora palmis O Causidici,
Venale genus, Vosque Pòétæ,
Lugete novi, Vosque inprimis
Qui concusso Magna parâstis
Lucra fritillô. (a)

De Regulis Ironiæ.

QUaenam *sunt Ironiae Regulae?*

R. Duæ. 1. Quæ ambigua voce continentur Ironiæ, ea præcipuum quemdam leporem ac venustatem habent. Acuta quippe, jocosaque videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui sese ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetè lusit Pòéta Romanus; teste Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem (b) sustulit, ille patrem.

Ita (c) Plagiarium ridet Martialis librô secundô.

Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus:
Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum & uxorem eidem patibulo

(a) Fritillus est tabula lusoria. (b) Matrem Aggripinam interfecit Nero. (c) Plagiarius est, qui aliena scripta pro suis venditat.

bulo suspensos eximiè lusit (d) Pòéta recens;

Ecce jugo nexi pendet vir, & uxor eodem:
Hoc meritò possis dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempe;* illas inquam adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus curat scilicet,* & apud Virgilium Dido Æneid. 4.

Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat.

§. VIII. De Sarcasmo.

QUid est Sarcasmus, seu Subsannatio?

℞. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrisio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate, & contumeliâ, quâ quispiam hosti crudeliter insultat: ùt apud Virgilium Trojano à se interfecto per Sarcasmum insultat victor Turnus.

En, agros, & quam bellô, Trojane petîsti,
Hesperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me,
Ferrô ausi tentare, ferunt: sic mœnia condũt.

Potesne Ironia inter sententiarum figuras numerari, ut quibusdam placet?

℞. Nequaquam. Liquet enim perspicuò Ironiam semper esse Tropum, cùm semper voces à propria significatione traducat ad alienam.

Falsamne, & mendacem orationẽ efficit Ironia?

℞

(d) *Jòànnes Commìrius è S. J.*

℞. Nequaquam; quia neque fallendi est animus Oratori, dum utitur Ironiâ; neque est justa causa, cur fallatur auditor, si paulùm modò intelligat, quod dicitur, quemadmodum falli non solet, cùm homo callidus, & versipellis per Metaphoram. *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi, praeter istos, de quibus egimus?

℞. Sunt aliqui alii, sed qui ad superiores hosce quatuor omnino revocantur: ut Metalepsis ad Metonymiam; Antonomasia, & Syllepsis ad Synecdochem.

CAPUT V.

De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.

QUid sunt Figurae verborum propriè dictae?

℞. Eæ sunt, quæ sic in verbis continentur, ut mutatis illis, figura tollatur? v. gr. hæc sententia: *Amantes sunt amentes*, est figura verborum, quia periret figura, si pro *Amentes* dicas *Stulti*; aut aliud simile. Sed est figura sententiæ, ut si quis patriam inducat loquentem, aut si utaris similitudine, quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figurae verborum?

℞. Fiunt tribûs potissimùm modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem. 3. Per similitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

QUaenā verborum Figurae fiunt per Adjectionē ℞. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia Traductio, Polysyntheton.

Quid est repetitio?

℞. Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpiùs inchoatur oratio, ut 2. Catilinaria: *Nihil te nocturnum praesidium palatii nihil urbis vigiliae, nihil timor, populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultusq; moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

℞. Valet mirū in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, estque Schema planè venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propterea non est diutius continuandum; sed satius est, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid est Conversio?

℞. Est Figura Repetitioni prorsus contraria, in qua sæpiùs eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonium Cicero. *Doletis tres exercitus P. C. interfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

℞. Est figura, quæ Repetitionem simul, & Con-

Conversionem complectitur, cum nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, atque claudatur Ita (a) Tullius. *Quis legem tulit? Rullus. Quis Majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis praefuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem insectatur, Lib: 9.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Juli,
Quod me Roma legit; Rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd turba semper in omni
Monstramur digitô; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, tribuit quòd Cæsar uterq;
Jus (b) mihi natorum; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd rus mihi dulce sub urbe est.
Parvaq; in urbe domus, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd sum jucundus amicis,
Quòd conviva frequens, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidia, quòd amamur, quòdque probamur.
Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.

Verùm figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes; idcirco parcè admodum & in loco est adhibenda.

(a) *Pro lege Agraria.* (b) *Magna illis praemia erant constituta, qui tres, aut plures habebant liberos. v. gr. in spectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali concessum fuit, tametsi nullos haberet liberos.*

Quid est Conduplicatio;

℞. Est ejusdem vocabuli, vel plurium iteratio, sive initiô orationis, sive in fine, sive alibi. Ut cum ait Maro:

Nunc, nunc insurgite remis.

Hectorei socii:

Et librô nonô, cùm ait Nisus:

(f) Me me! adsum qui feci, in me convertite ferrum.

O Rutuli mea fraus omnis.

Quid est Gradatio?

℞. Gradatio, sive *Klimax*, est Figura, qua per quosdam gradus vel ascenditur ad summum, vel descenditur ad infimū. Quale est illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas quod ego non modò non audiā sed etiā non videā.* Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronem: majús, quidquid moliatur: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Aticum; *Si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cithysum sequitur lasciva capella.

Quid

(f) Subaudi: *Occidite.*

Quid est Synonymia?

℞. Est verborum idem fermè significantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana, *An verò vos soli ignoratis; vos hospites in hac urbe versamini; vestrae peregrinantur aures; neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur;* Hoc Schema Pòétis est valdè usitatum. Ita Plautus:

Quicumque, ubique sunt, qui fuêre, quique futuri sunt.
Stulti, stolidi, fatui, (g) fungi, (h) blenni, (i) buccones,
Solus ego omnes longè anteeo stultitiâ, & moribûs indoctis:

Quid est Traductio?

℞. Traductio, seu Polyptoton, ut ajunt Græci, est variata casibûs, aut generibûs aut modîs, aut temporibus, ejusdem vocabuli repetitio; ut cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plenae sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cum ait Ovidius;

Spectatum ornatæ veniunt, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton:

℞. Polysyntheton, seu, ut alii malunt Polysyndeton, est Schema conjunctionibus abundans, ut *Et justitiâ, Et liberalitate, Et fortitu-*

(g) *Fungus ineptus.* (h) *Blennius stultus.*
(i) *Buccones, tumidi Et stulti.*

dine caeteros omnes Imperatores superavit. Itemque apud Virgilium. (g)

Ascaniumque, patremque meum; juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatum sanguine cernam.

§ II. De Figuris per Detractionem

QUot sunt Figuræ, quae fiunt per Detractionem?

℞. Tres: Reticentia, Adjunctio, & Disjunctio.

Quid est Reticentia;

℞. Est figura, quæ fit, quando verbum aliquod subauditur, ut cum ait Tullius in Verrinis: *Hunccine hominem; hanccine impudentiam; hanccine audaciam!* Supple *feremus.* Et apud Virgilium. (h)

At verò Rutulis impar ea pugna videri.
Jamdudum, & vario misceri pectora motu.

Ubi profectò vides subintelligi *caepit* & *cœperunt.* Itemque libro 1. *Sed vos qui tandem;* subauditur *estis.* Eodem pertinet illud Maffei. *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribûs, dies noctesque fletibûs jungere, nullam capere partem quietis;* supple *cœpit.*

Quomodo fit Adjunctio:

℞. Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina substantiva respondent. Ita Cic: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amen-*

(g) *Lib: 2.* (h) *Æneid: 12.*

mentia. Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

(i) Trojugena interpres Divûm, qui numina Phœbi.
Qui tripodas (k) Clarii lauros, qui sidera sentis, (næ.
Et volucrum linguas, & præpetis omina pen-

Quomodo sit disjunctio;

℞. Disjunctio, seu dissolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatiùs feratur oratio; ita Tullius; *Haec studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

§. III. De Figuris per similitudinem.

Quot sunt Figurae per similitudinem.

℞. Tres in primis numerantur, nempe Paronomasia, similiter cadens, & similiter desinens.

Quid est Paronomasia?

℞. Paronomasia, seu annominatio, est Figura, quâ voces pænè similes, ac colludentes usurpantur in sensu dissimili. Ut cum ait Tullius ad Atticum: *Consul ipse parvô animô, & pravô; facie magis quàm facetiîs ridiculus. Et* alibi

(i) *Helenus Priami filius, Rex idem, & Phœbi sacerdos.* (k) *Apollo dictus Clarius ab urbe Claro Apollinis oraculô nobili.*

alibi, *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis, qui in hoc genere frequens est,

Litigat & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat;
Sed nil patrono porrigit; hæc (n) chiragra est.

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere.

Ortá (o) salô, suscepta solô, patre edita cœlo,
Æneadum genitrix hic habito alma Venus,

Græcis quoque admodum usitata est Paronomasia, ut apud Herodotum Lib: I. *Pathemata mathemata Quae necent, docent.* Ejusdemq́ generis erat illud, quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Momesetaetis mallon mimesetae. Id est.
Facilius erit ridere quam imitari.

Delectat imprimis, & ferit hoc Schema, si parcé, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ut non raro fit, venetur orator ineptus, nimium erit, & putidus.

Quid est Similiter cadens;

℞. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorum consensus quidam, & quasi concentus, ut cum ait Cicero, *Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra mor-*

(n) *Quae nimirum manus ipsi constringit; nè quid patrono largiatur.* (o) *Venerem è matris spuma natam fabulantur Poëtae.*

mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita. Ejusdem generis sunt triti illi Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens (p) fecit.

Animula, vagusa, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter desinens;

℞. Fit, cùm orationis vel membra, vel articuli eôdem modô terminantur; ut apud Quintilianum, *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ita Cicero Pompejum laudans. *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit.* (q)

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid est Transitio:

℞. Transitio, quam alii Figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quo fit, ut aptè copulata, inter se illius membra concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera:

℞. Duo: Transitio enim vel est perfecta, vel imperfecta, Transitio perfecta est, qua breviter monemur, quid dictum sit, & quid dicendum

(p) *Apud Ælium Spartanum in vita Hadriani.* (q) *Pro lege Manilia.*

dum restet, cujusmodi est ista pro lege Manilia. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est, qua alterum tantum eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quae consecuta sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio præsertim afferemus exempla; quoniam videmus in inveniendis hujusmodi transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse videatur. 2. Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo. 3. Uni epistolae respondi, venio ad alteram. 4. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. 5. Verùm ubi rerū testimonia adsunt, nihil opus est verbis. 6. Sed haec vetera: illud recens, Caesarē meō consiliō interfectū. 7. Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, unā pulcherrimam transiliat oratio, ad (p) *Lupercalia veniamus. Non dissimulat,* Pa-

(p) Lupercalia Festa Solemnia in Panos honorem menſe Februariô celebrari solita à Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbem cursitabant. Luperci sic vocabantur, quòd Pan lupos arceret ab ovibus.

Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet. 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiamq; cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisì ut orem, obtesterque vos Judices; ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Quaestura illius demonstrata, reliqua attendite. 12. Atque ut indè oratio mea proficiscatur, unde haec omnis causa ducitur. 13. Atque ut faciliùs intelligere possitis Judices, quae facta sunt, indigniora esse quàm haec sunt, quae diximus; initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponam. 14. Sed haec robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quò faciliùs facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim prae lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos praetervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus necum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea, quae certissima sunt hujus criminis argumenta praetermisi.

misi. 20. *Age verò, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur.* 21. *Ad ejus Tribunctum, qui ad sese jam dudum vocat. & quodammodo absorbet orationem meam, contentô studiô cursuque veniamus,* 22. *Atque haec oblectationis, illa necessitatis.* 23. *Haec mihi ferè in mentem veniebant, quae dicenda putarem de natura Deorum.* 24. *Quibùs rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ, quantô omnes anteirent animantes?* 25. *Longa est oratio multæque rationes, quibus doceri potest.* 26. *Sed quid ego longinqua commemoro!* 27. *Intelligo, quàm scopulosô difficilique locò verser.* 28. *Sed quid ego hîs argumentis utor, quasi res dubia, aut obscura sit?* 29. *Magna sunt haec, vel potiùs maxima. Jam verò quantò majus videbitur.* 30. *Multa hujusmodi proferre possem: sed genus ipsum videtis.* 31. *Nolo in hac re multus videri.* 32. *Sed quid ego haec aut tam levia, aut tam minima recordor?* 33. *Itaque fateamur necesse est, nihil difficiliùs esse.* 34. *Quid loquar, quanta ratio in bestiis appareat?* 35 *Jam verò ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiae.* 36. *Multa praetereunda sunt, & tamen multa dicuntur.* 37. *Vereor, ut hoc, quod dicam; perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio.* 38. *Sinite me illa minora, ac quotidiana praetermittere.* 39. *Illud tamen, quamquam ad exitum festinet oratio, praetermittere nullo modo possum.* 40. *Verùm*

hac

haec missa facio, illud quaero. 41. (t) *De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus.* 42. *Quod ad definitiones hactenus, reliqua videamus.* 43. *Nunc reliquorum Oratorum aetates persequamur.* 44. *Tempus est ad caeteras partes orationis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicemus.* 45. *De* (u) *statutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam.* 46. *Haec de hero: quod sequitur de pecore.* 47. *De multitudine quondam quod satis est, admonui, de obscuritate pauca dicam.* 48. *Sed* (x) *ut omissô, principiô, rem ipam aggrediamur.* 49. (y) *Hactenus de principe: quod sequitur de monstro.* 50. (z) *Jam quantum illud est, quod in occupationibus summis nunquam intermittis studia doctrinæ?* 51. *Utinam verò mihi satis esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis.* 52. *Hic hic. Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite.* 53. *Sed haec utcumque ferenda: hoc verò quis ferat.* 54. *Audistis gravissima, audite nunc graviora.* 55. *Sed haec privatim, nunc quae publicè gesta sunt, videamus.* 56. *Verum haec missa facio, illud quàm.* - - - 57. *Nihil jam dico de isto scelere.* 58. *Postularet hic locus, ut dicerem de.* . . .

Va-

(t) Ex Cicerone ad Herennium, vel potiùs ex Cornificio. (u) Ex Varrone. (x) Ex Seneca. (y) Svetonius de Caligula. (z) Ex aliis.

Variis hisce, quas attuli, transitionibus, addito breviores hasce formulas, particulasque connectentes.

Hic adde; accedit his; huc accedit, quòd: Huc pertinet, Eodem pertinet; Jam verò quid dicam; Age verò explicemus nunc; His simillimum est? Postularet hic locus, ut dicerem: Restat: ut dicam Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi. Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ita est, quemadmodum dixi.

CAPUT VI.

De Periodo.

QUid est Periodus?

℟. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam velut vinculô connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, *Periodos*, quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib: 3. Rhetoricae, ubi ait. Períodum esse orationem, quae habeat principium & finem, & magnitudinem, quae uno quasi aspectu perlustrari facilè possit?

℟. Hanc Definitionem in nostram perbelle quadrare. Principium enim illud, de quo lo-

quitur

quitur Ariſtoteles, nihil aliud eſt, niſi primum Periodi membrum, quod ita ſuſpenſum ferri debet, ut aliud quidpiam ſubſequi omninò debeat, unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis ſunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractoque verborum ambitu debent illa circumſcribere. Unde verè dicitur, illam uno conſpectu facilè cerni debere, unôque ſpiritu pronuntiari.

§. I. De Partibus Periodi.

Q*Uaenam ſunt Periodi Partes?*

℞. Periodus conſtat certîs quibûsdam partibûs, quarum majores appellantur *Membra* (a) Græcè *Cola*: minores verò appellantur *Inciſa*; Græcè *Commata*.

Quid eſt membrum Periodi?

℞. Membrum, ſive Colon eſt pars Periodi continens ſenſum aliquem, ſed ſuſpenſum, ac imperfectum, v. gr. (b) *Antequam de republica Patres conſcripti dicam ea, quae dicenda hoc tempore arbitror* ecce tibi Periodi membrum, neque enim hic ſenſus orationis conquieſcit; Habebis Periodum abſolutam, ſi ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter conſilium & profectionis, & reverſionis meae.*

Qid eſt inciſum?

℞. Inciſum, ſive Comma eſt pars membri:

 quem-

(a) *Cola Commata.* (b) *Philip: I.*

quemadmodum enim in Periodo membrum, ſic in membro continetur inciſum; v. gr. (c) *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius*; ex tribus hiſce inciſis membrum unum efficitur. Itaque dicere inciſim eſt crebris id genus incisis, & articulis ſuam orationem diſtingvere.

Quandonam potiſſimum uſurpanda ſunt crebra illa inciſa?

℞. Inciſa mirum in modum valere, cùm adverſario vehementiùs, & acriùs inſtat orator. Ità Cicero per Inciſa Piſonem increpat, illumque (d) cæſim, ac punctim, ut ità loquar, objurgat, & ferit: *Non enim nos color iſte ſervilis, non piloſae genae, non dentes putridi deceperunt, oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua iſta lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguae.*

§. II De variis Periodorū generibus.

QUot ſunt genera Periodorum?

℞. Tria. Alia eſt periodus bimembris; ſivè dicolos, alia trimembris, ſive tricolos; alia quadrimembris, ſive tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo pati-

(c) *Cic.* (d) *Caedendo & pungendo.*

patitur germana, ſinceraque Periodus. Singula porro hæc membra, ſi vel paria ſint vel non valdè diſparia, multò gratior, & venuſtior erit oratio.

Periodus bimembris.

Ergo & mihi meae priſtinae vitae conſuetudinem C. Caeſar, interclusam aperuiſti (e) *& his omnibus ad benè de republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti*

Trimembris exemplum eximium eſſe poteſt illa Ciceronis Periodus, numeris, ut mihi videtur, omnibus abſoluta, in Exordio Manilianæ:

Nam cùm antea per aetatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem; Statueremque nihil huc niſi perfectum ingeniô, elaboratum induſtriâ afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi:

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dici ſolet, abſolutiſſimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinna: *Si quantum in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantùm in foro atque judiciis impudentia valeret, non minus in cauſa cederet A. Caecinna Sex: Æbutii impudentiae, quàm tum in vi facienda ceſſit audaciae.*

§. III. De legibus, ac regulis Periodi.

QUaenam ſunt Periodi leges?

℟. Tres præcipuæ. Prima eſt, ut illius

 mem-

(e) Cic: pro Marcello.

membra nexibûs quibûſdam inter ſe quàm aptiſſimè cohæreant: alioqui enim jam non eſſet Periodus, ſed oratio diſſipata, diſſolutaque, & ut ajunt, *Arena ſinè calce.* 2. Regula hæc eſt, ut ſenſus non ſit niſi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur.

Poſſetne fieri Periodus, quae contineret membra vel minus quám duo, vel plura quàm quatuor?

℞. Poſſe fieri Periodum unius membri: atq; hæc eſt illa, quæ vocatur ab Ariſtotele Periodus *ſimplex*, ſive *monocolos:* Poſſet etiam omnino uſque ad quinque aut ſex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hic tantùm ſermo eſt, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc eſt unanimis ſententia Demetrii Phalerii, (f) Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait.

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiſcum ità ſentit ipſe Tullius, cùm ait in oratore: *Conſtat ille ambitus & plena comprehenſio è quatuor ferè partibus, quae*

(f) *Hermogenes Tarſenſis annô aetatis 15. Rhetor nobiliſſimus, rerum omnium obliviſcitur ante annum 24. & in extrema inſcitia conſeneſcit.*

quae membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior sit, quàm satis sit, nec longior.

Quòdsi, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuituque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus* sive *Oratio periodica*. Ita Cicero pro (g) Archia Pòëta.

Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullum aetatis mae tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic (h) A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. IV. De artificio periodi ãplificãdæ.

Q*Uaenam est prima ratio ãplificandae Periodi?*
℟. Tyrones nullo negotio Periodos fundent, si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas; cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quandam habent cum aliis subsequentibus affinitatem, v. gr. *Et si, quamvis, quamquam, quemadmodum*

(g) *Archias Pòëta Antiochenus, Ciceronis olim praeceptor, ob ingenium, & eloquentiam civitate donatus à Romanis.* (h) *Aulus.*

modum, ſicut, cùm, quoties, quantùm, qualis, quò, non minùs: quibus reſpondent, *tamen, verumtamen, nihilominus, ità, tum, toties, tantum, talis, eò, quàm.*

In quavis enim Periodo partes, duæ ſunt, Protaſis nimirum, & Apodoſis. Eſt autem Protaſis prima Periodi pars, ex qua ſecunda pendet, & in qua oratio creſcit quodammodo, & attollitur. Apodoſis verò eſt altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquieſcit. Illæ porrò, de quibus loquimur, particulæ ſuſpenſæque locutiones mirum in modum idoneæ ſunt ad Protaſim cum Apodoſi connectendam, ut videre eſt in allatis exemplis, illo præſertim pro Cæcinna ſuprà. §. II.

Quaenam eſt ſecunda, & tertia ratio amplificandae Periodi?

℞. Periodus pulcherrimè dilatatur, cùm brevis quædam ſententia in ſuas quaſi partes diſtribuitur. Ità Tullius paucula hœc verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cùm ait ironicè nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equeſtri ordine, (i) Municipiis, à (k) Coloniis, ab agris denique ipſis.

3. Ea-

(i) *Municipia erant civitates, quae muneribùs & honoribùs populi Romani fungebantur* (k) *Coloniae oppida, ad quae populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum, Coloniae fiebant etiam privilegiò, ſinè ſoli mutatione.*

3. Facilè dilatatur periodus per difinitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cum res eadem aliis, atque aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide, quæ supra in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V. De numero. & cæteris virtutibus Periodi.

QUid est numerus Periodicus?

℞. Numerus Periodi, de quo hìc agitur, non est numerus arithmeticus; sed est numerus ille in harmonia, & concentu positus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

——Numeros memini, si verba tenerem.

Et rursum in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunosque, ferasque videres

Ludere. - - - - - - -

Numerus autem Oratorius est harmonia quædam non exquisita, neque canora; qualis est in pòëmatibus, & canticis, sed ità dissimulata, latensque, ut tamen sentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illustretur, svavis ad modum est, auribusque pergratus verborum numerus in hac Tullii sententia pro Marcello *Nulla est tanta vis, tantaque copia, quae non ferrô, ac viribûs debilitari, frangique possit.* Peribit funditus omnis venustas, si inversô nume-

rò dicas: *Nulla est vis tanta; & copia tanta, quae non possit debilitari, frangique viribús, ac ferró.* Quid item svavius hac altera Ciceronis sententiâ in Philippica. 2. *Te miror, Antoni quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere?* Quae quidem verba tam aptè mihi videntur constructa, ut praeclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit verò decor omnis, si sublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere sententias; ideoque ut optime notat Quintilianus: *Neque Demosthenes fulmina vibrâsse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§ VI. Regulae sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

QUae de varia collocatione pedum, ac mensurarum, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondeos, Anapaestos, Jambos, Creticos, Molossos, Choraeos, & Dichoraeos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, caeterique artis magistri, sunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto nunquam satis commendanda. Verum tamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti jamdudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ità dicam, praeceptionibus valdè defatigari tyronum animos & illorum

indu-

induſtriam retardari ſolere potiùs, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum ſatietati faſtidioque occurratur, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi ex laborioſis illis præceptionibus quemdam quaſi ſuccum exprimerem, & faciliores aliquot, breveſque regulas ad omnium captum & quotidianum uſum accommodatas hoc loco proponerem.

Quaenam eſt prima regula Periodi numeroſae reddendae?

R. Numeroſa fiet Periodus, ſi ſyllabæ breves, ac longæ ſic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copiâ brevium incitatior ac celerior feratur oratio, neq; longarum multitudine retardata langueſcat. Concinnam hanc brevium, & longarum ſyllabarum temperationem, vides in illis Tullii verbis ad Cæſarem. *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locîs infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte, & induſtria, ſyllabæ breves, vel longæ, ſinè illa, quàm dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo ſubjiciendam. Ità Virgilius Æneid. 5. remigantium nautarum impetum, naviumque velocitatem, Dactilorum crebritate depingit.

Inde

Indè ubi clara dedit sonitum tuba, finibûs omnes
Haud mora, prosiluêre suìs; ferit æthera clamor
Nauticus. - - - - -

Itemque celeritatem equorum in hoc versu etiam pueris noto.

——It clamor, & agmine facto:
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. (l)

Tarditatem contra egregiè imitatur hic versus lib: 1.

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

Quaenam est secunda regula numerosam efficiendi periodum.

℞. Voces unius, duarum, aut plurium, syllabarum si commisceantur, nascetur indè oratio valde numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monosyllabarum iteratione quasi exilit, atque subsaltat oratio. v. gr. *Hac in re nos hic non ferret.*

Quaenam est tertia regula?

℞. Cadet numerosè Periodus, si magnificis & bene sonantibûs verbîs terminetur; ut in hisce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos amisimus cives, eos non Martis vis perculit, sed ira victoriae. Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximae moles molestiarum, & turbulentissimae tempestates extiterunt.*

Quae-

(l) *Æneid.* 8

Quaenam est quarta regula?

℟. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quam verborum splendor, non solùm in periodi clausula; sed etiam in toto illius quasi contextu. Ità Tullius in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil praeter colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices aras* (m) *Deorum immortalium, Vestaeque Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de vestro judicio commoveri.* Et in 4. Catil: *Id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi Rom: nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatē relinquatur.*

Cedo quintam regulam?

℟. Ut leniter, æquabiliterq; fluat Periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1. Cùm duriùs, ac crebriùs concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut *Ars studiorum - - - Rex Xerxes.*

2. Cùm verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ut vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cùm ait: *Res mihi invisae visae sunt* Itemque cùm dixit in Carmine:

O for-

(m) *Fonteji soror una ex Virginibus Vestalibus, quae sempiternum Vestae ignem custodiebant.*

O fortunatam natam me Consule Romam!

3. Cùm eadem litera, vel etiam, quod pejus est, eadem syllaba crebriùs iteratur; quale est illud Ennii Poëtæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum.

O Tite tute (n) Tati tibi tanta tyranne tulisti.

4. Cum similiter cadentibûs, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices, praestigiatrices fuerunt.*

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum, ne dum numerosè loqui volunt, infarciant, ut persæpè fit inania, quædam complementa, & (o) ramenta numerorum, quasi rimas explere vellent. Alterum est, nè dum oratorium numerum quærunt, incidant in metricum, & periodi finis, sit finis alicujus versûs; præsertim Heroici, vel elegiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus è Soc: JESU in opusculó quod sic inscribitur: *Risposta ei Golmario Pepugies Marsigliano:* allatis locis ipsis præclarè docet n. 19. pag: 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt diligentius, & aurium voluptati morigerantur, omnis intereà retardetur impetus, visque orationis, & animus ab iis, quæ potiora sunt, penitùs a-

verta-

(n) *Tati* est vocativus à *Tatius, ii.* (o) Polonè *zbyteczne, niepotrzebne niesłużące słowa.*

vertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi innumera vitia, non ut ingens crimen expavescenda sunt: ac nescio, hac in re negligentiane, an nimia solicitudo fit pejor.

Quaenam est ultima numerosae Periodi regula?

℞. Caput illud est, non in periodo solùm, sed etiam in omni oratione, ut Latina constructio quàm maximè distet à vernacula; hoc est: ut verba per inversam, quam vocant, constructionem ità trajiciantur; ut quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadam verborum collocatione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ità est propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, atque elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimum sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectae.

1. *Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae.* Cic.

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti.* Cic.

3. *Frater tuus quanti me faciat, semperquè fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem.* Cic.

4. *Quod cuiquè temporis datum est ad vivendum, eo bene utatur.*

5. *Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet.* Cic: 6.

6. Quam

6. Quam quisq; novit artem, in hac se exerceat.

7. Fac quaeso, qui ego sum, esse te.

8. Quae res in civitate duae plurimùm possunt, hae contra nos, ambae faciunt in hoc tempore,, summa gratia, & eloquentia. Cic.

9. Ferè quem quisque locum pugnando ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat. Salust.

10. Id sibi negotii credidit solùm dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas. Terent.

11. Quas credis esse has, non sunt verae nuptiae Terent.

12. Quam rem vitio dent, quaeso, animum advertite. Ter.

§ VI Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.

QUæ de Periodis, numerisque, post Aristotelem, Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hactenus, non eò dicta sunt à nobis, quò Tyro in dinumerandis pedibus syllabisque dimetiendis consenescat: quod sanè nec magni nec felicis foret ingenii. Verùm hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam facilè sequatur, quocumque ducas, quàm oratio, atque ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic planè dictionis genus ad omnem rationem, & aurium voluptatem, motumque animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Qua

Quâ ratione, viâque numerosè scribendi facultas parabitur?

R. Duplici potissimum. Si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed clara etiam voce pronuntiare assvescat: cujusmodi sunt illæ, quas suprà attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate superabat.* Itemque ista: *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit* qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut audita periodi clausula, clamorem ingentem sustulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, si numerum illum, & quasi concentum imitatione, ac stylô coneris exprimere; quodq; idem exercitatione, atque usu, qui est optimus dicendi magister, non ità difficulter consequetur. *Ut enim qui in sole ambulat, sensim coloratur,* inquit Tullius: *ità cùm istos libros lego, sentio orationem meam illorum quasi cantu colorari.* Sed de Periodo satis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stylo Oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hausimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii, cui

(p) cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini (q) commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opusculum Tyrones, si me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu versabunt. Verum quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixtè tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digesta sic disposuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam sint accommodata.

Quid est Stylus?

℟. Stylus si primam vocis vim, & originem spectas, est acus, seu instrumentum, quo in ceratis tabulis scribebatur antiquitus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa scriptione, seu dictione, & sermonis conformatione usurparetur.

Quot sunt Stylorum genera?

℟. Stylus, seu orationis Character triplex est 1. Magnificus, sivè sublimis. 2. Humilis, sive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. I.

(p) *Demetrius Phalereus facundiâ nobilis, annos decem præfuit Athenis, & statuis 360. aereis fuit honoratus; postea verò ejectus; fugit in Ægyptum ad Ptolemæum Legum.* (q) *Longinus Zenobiae Palmyrenorum Reginae magister, & Consiliarius; ab Imperatore Aureliano necatus, quòd audaces Zenobiae ad ipsum Aurelianum literas scripsisset.*

§. I. De ſtylo ſublimi.

Q*Uid eſt Stylus ſublimis?*

R. Stylus ſublimis ille eſt, qui conſtat verbis ſplendidis, magnificiſque ſententiis, quiq; ſua nobilitate rapit quodammodo extra ſe audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale eſt illud morientis Didonis (a)

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferrôq; ſequare colonos

Id genus ſunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam. (b)

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor.
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæq; admôrunt ubera tigres

Vel, ùt ait Ovidius in eamdem ſententiam:

Te Lapis, & montes, innataq; rupibus altis
Robora; te ſævæ progenuêre feræ.

Laudatur plurimùm in hoc genere celebris illa Alexandri magni reſponſio, cùm ſuam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Aſiæ media parte, Perſarum Rex Darius obtuliſſet. *Ego verò* (inquit (c) Parmenio) *acciperem, ſi Alexander eſſem: Et ego* (inquit Alexander) *ſi Parmenio eſſem.*

Tale illud ejuſdem Alexandri ad Darii legatos

(a) *Lib: 4.* (b) *Dido Æneae.* (c) *Parmenio unus è fortiſſimis Alexandri Ducibus, & amicis, poſtea ab illo occiſus*

gatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: me, quae fecerim clementer & liberaliter, non amicitiae ejus tribuisse, sed naturae meae. Bellum cum captivis, & foeminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim.*

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum* (d) *Faeminam aequavimus gloriâ; & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ut cùm ait: *Fasces lictorios, januae Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensq; submiserat.* Habes etiam in paucis hisce Ovidii verbis, aliisq; similibus non paucis

Jam seges est, ubi Troja fuit . . . .

§ II. De Arte comparandi Styli sublimis.

QUonam pacto conciliari poterit?

R. Duobus potissimùm modis. 1. Si nobilissima quæque rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illamque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior, cætera verò sileas; atque dissimules: ut olim Apelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantùm altero ostendit, ùt amissi

(d) *Semiramis Nini Assyriorum regis uxor Ægyptum, Æthiópiam, Indiam, &c subegit.*

ſi oculi deformitas lateret. Sic etiam Homerus tempeſtatem admodum magnifice pingit, illuſtriſſima illius adjuncta mira quadam arte ſeligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum perambulantem maria, ſoloque nutu fluctus iratos placantem deſcribit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait, & dictô citius tumida æquora placat,
Collectaſq; fugat nubes ſolemque reducit:
- - - - - - -
Atq; rotis ſummas levibus perlabitur undas,

2. Metaphoræ, præſertim ex rebus illuſtribus deſumptæ, mirum in modum faciunt ad ſtyli granditatem; atque magnificentiam, ut cùm Virgilius (e) ait de Auguſto Cæſare.

- - - Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius eſt tantùm flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quae, non dicam exornare, ſed enarrare, Caeſar, res tuas geſtas poſſit,* Aut cum ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè conſequeris, ſi legas aſſiduè auctores eos, qui grandiloqui; ut ità dicam, fuêre cum ampla ſententiarum gravitate, & majeſtate verborum; cujuſmodi ſunt Cicero Catilinaria ſecunda, ſecunda Philippica in Verrem, in Piſonem pro Milone, præcipuè

 ſub

e) *Georg: 4.*

sub finem: Virgilius, præsertim Æneid: lib: 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragœdiis: &c.

§. III De Stylo simplici.

Quid est Stylus simplex?

R. Stylus simplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille est, qui in rebus tenuioribus & exilibus, cujusmodi sunt epistolæ, dialogi, præceptiones, & sermo familiaris, solet usurpari.

Quaenam sunt dotes Styli simplicis?

R. Præcipuæ illius dotes sunt perspicuitas; nitor, atque munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet esse troporum, ac Schematum usus; vehementiores verò figuras, cujusmodi sunt Apostrophe, Prosopopœja, aliæque id genus, omnino repudiat. Selectissima Styli simplicis exempla passim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii bucolicis, ut cùm ait Ecloga 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpè solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulòs similes, sic matribus hædos
Nôram, sic parvis componere magna solebam.

§ IV. De Stylo mediocri.

Quid est Stylus mediocris?

R. Hic est, qui medium quemdam locum obtinet sublimem inter & infimum. Hoc dicendi

cendi genus neque majeſtatem verborum habet, aut gravitatem illam ſententiarum, quæ in ſublimi eſt; neque eſt ſubtili, ac preſſa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac ſimplex: ſed ut ait Tullius. *Eſt ſtylus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utriuſque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus*, quòd nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnis verborum venuſtas, omnes ſermonis deliciæ ſoleant illigari. Abſolutum hujuſce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: v. gr. cum ait Lib. 1.

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis;
Sive indè occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exundat inutilis humor,
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas;
Seu durat màgis, & venas adſtringit hiantes
Nè tenues pluviæ, rapidivè potentią ſolis,
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo simplici, aut mediocri, aut sublimi?

℞. Cùm tria sunt Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo simplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandum, magnifico verò ad movendum & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus simplex, seu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus est tragœdiis; mediocris verò in historia est adhibendus, quamquam Cæsar simplicem potiùs, quàm mediocrem Stylum usurpavit, quod nempe Commentarios potiùs scripserit quàm Historiam, ùt notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus est Stylus simplex, Georgicis convenit Stylus mediocris, Epico verò pöemati, cujusmodi est Maronis Æneis, aptus est Stylus magnificus: quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non rarò miscet in ipsa Æneide, & simplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quæ altiùs assurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Pöetica!

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus caeteris duobus est anteponēdus?

℞. Sty-

℞. Stylum illum esse cæteris anteponendum, non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitur, maximè sit aptus: ità ut, quemadmodum loquitur Tullius: *magna graviter, mediocria temperatè, humilia subtiliter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

QUaenam sunt praecipua vitia in Stylo vitāda?

℞. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & dissolutum: 4. Denique siccum, & exsanguem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

℞. Ille est, qui verbis, ac sententiis suprà modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris (f) Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet (g) Persius Satyrâ 1.

Torva (h) Mimalloneis implêrunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis.
(i) Evion ingeminat: reparabilis adsonat echo.

Quid est Stylus frigidus?

℞. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim valdè

(f) *Nero malus Pöëta Bacchas scripsit, & saltavit.* (g) Consule ipsum Persium. (h) *Bacchae mulieres dicebantur Mimalloneae, vel Bassarides, vel Maenades hoc est,* insanæ. (i) *Evoe, evion Bacchantium furentium voces.*

valdè affinia hæc duo vitia) illè est, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas allusiones, affectatas ac luxuriantes descriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur: cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ meritò repudiantur à magistris artis: *Centaurus se ipsum equitans ...... Aurô magis aureo &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis vel in sententiis. Erit in verbis, si sint vel molliora, quale est illud Mecœnatis: (k) *Femina cirro crispat, & labris columbatur, incipitq; suspirans, ut cervice luxa feratur:* vel si sint indecorè translata, qualia sunt ista, quæ damnat (l) Cornificius: *Montes belli fabricatus est, Campos sustulit pacis:* vel si juncta fuerint more dythyramborum, ùt in illo Publii (m) Syri de ciconia:

Pietatis cultrix, gracilipes, (n) crotalistria,
Avis exul hiemis.

Erit vitium in sententiis, si nimis tumidæ sint, & hyperbolicæ, qualis est ista lippis ac tonsoribus nota, quàm referunt Plutarchus & Cassius: *Minimè mirandum est, si Dianae Ephesiae templum conflagraverit, qua nocte natus est Alexan-*

(k) *Femen, inis,* coscia. (l) *Auctor libri ad Herennium.* (m) *Publius Syrus minorum scriptor elegantissimus, vixit ante Virgilium tempore Julii Caesaris.* (n) *Quasi Crotalum voce imitans, Crotalum autem est Polonis* Klekotka.

lexander. Quippe Dea in ipso Olympiae matris Alexandri partu, obstetricandi laboribus; curis districta, ignem non voluit restinguere.

Sic etiam nimis frigidè, ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de sene avaro, in Aulularia:

Suam rem periisse, seque eradicarier:
Quin Divûm, atque hominum clamat continuô fidem,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus?

℟. Ille est, qui sinè articulis, sinè numero: sinè arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto cohæret; quod sanè vitium Tyronibus est valdè familiare. Hujusmodi autem affert Cornificius: *Socii nostri cùm belligerare nobiscum vellent, profectò ratiocinati essent etiam atq; etiam quod possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Quid est Stylus siccus, & exsanguis sive aridus?

℟. Ille est, qui nihil fermè habet neque ornamenti, neq; fuci. Hoc styli genus vulgò (o) Frontoni tribuitur.

§. VII. De Stylo Laconico & Asiatico.

QUid est Stylus Laconicus?

℟.

(o) *Fronto Marci Aurelii magister, qui illi statuam à Senatu decerni curavit.*

℞. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quò multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla Styli Laconici.

℞. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum flammasque minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani, *ei si* hoc est, *Si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum nescio quid flagitanti responderunt, hac unica litera: *ου non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum Ducis ad Samios: *Eorum quae dixistis, prima non memini, media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum est quiescere.*

Itemque illas (p) Philostrati literas ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quod adhuc sunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expressit Cæsar in laureatis suis ad Senatum lite-

(p) *Philostratus Philosophus, qui Apollonii Thyanaei vitam Graecè scripsit, sed elegantius quàm verius.*

literis; victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI, VIDI, VICI.

Porrò brevitas illa loquendi imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus, mirificeque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce: sic illæ orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ùt opinor, secuti sunt Lacedæmonii cum ad Philippum, interposita nescio qua offensione, bellum minaciter intentantem ità scripserant: *Lacedaemonii Philippo: Dionysius Corinthi.* Multo enim fortior, & ut Lucretii verbô utar, penetrabilior illa brevitas fuit, quàm si ita dixissent: Memento Dionysium Tyrannum tui prorsus similem, regnô fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto, nè tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem studes opprimere.

Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses; *Faxo, cicadae apud vos humi canant;* cùm significare vellet totam illorum regionem à se devastatum iri.

Quid est Stylus Asiaticus?

℞. Ille est qui fusiori quodam orationis ambitu circumscribitur, multisque verbis pauca dicit, Asiatici nomen traxit ab Asiæ populis,

qui diffusiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verbosis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porrò stylum Asiaticum tu fugies, si sapis. Quid enim tam insulsum est, quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nullâ subjectâ sententia?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil est, quàm certa quædam scribendi ratio cujúsque propria, ex duabus maximè rebus coalescit: 1. Ex sententia: 2. Ex sententiæ conformatione, seu quod idem est, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo vestitur sententia.

De sententia id generatim, & universè dici potest, in ea spectandum esse primùm, ut sit vera; deinde ut sit perspicua; postremo ut sit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò sententiæ, quâ unâ maximè Stylus continetur, quatuor sunt observanda: 1. Verborum proprietas: 2. Eorumdem elegantia: 3. Nexus: 4. Collocatio.

Quomodo cognosci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitùs cognoscendam, adjumenti multùm afferent, 1. Aureus (q) Hadriani Cardinalis Liber,

(q) *Hadrianus Cardinalis floruit initió Saec: 10.*

ber, *de sermone Latino, & modis latinè loquẽdi.* 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantia latinae locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini sermonis elegantia.* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falsò suspecta* nec opus posthumum Vavassoris, *de vi & usu quorumdam verborum.*

Præcipuè verò, & supra cætera omnia adhibendus erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Francisci Sylvii Progymnasmatis ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnasmatũ tercentæ observationes eximiæ, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper existimavi.

Quo pacto intelligi poterit, & disci verborum nexus, & apta eorundem collocatio?

℞. Verborum nexus & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, seu commissuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians & absonum, nihil dissolutum, & fluctuans, hoc est, quod sinè nervis, articulisque fluctuet huc illuc: sed ut omnes sententiæ, singulæque earum partes certô inter se modò numerôque cohæreant,

Valde profuerit in eam rem legere aureum Hora-

Horatii Turſellini libellum. *De Particulis Latinae locutionis..* Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ eſt *de Particulis*; ſed Turſellino longè multumq; inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noſcendam, conſulenda erunt Sylvii Progymnaſmata, de quibus ſupra dictum. Vide etiam, quæ paulò ante diximus de regulis quibus reddi poterit numeroſa periodus.

Quibus rebus comparari facilè poterit Stylus optimus?

℞. Duabus maximè rebus: primò; diligenti bonorum librorum lectione; 2. aſſidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione; nunc verò ſupereſt, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum delectu.

Quæcumque diximus hactenus, & poſthac dicturi ſumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem niſi exquiſitiſſimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Pòétas. Sed Pòétis, ut verbis ipſorum utar.

Aurea prima ſata eſt ætas. . . . .
- - - - - Subiitque argentea proles.
Aurô deterior, fulvo pretioſior ære.

Ter-

Tertia post illam successit ahenea proles.

- - - - De duro est ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quaenam nuncupanda est ferrea Linguae Latinae aetas?

℞. Ad ferream ætatem refer leges duodecim tabularum, & Columnam rostratam C. Duilli, quæ hodieque visitur Romæ; itemque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à sacerdotibus suis intellectos, cujusmodi est v. gr. ridiculum illud fragmentum, quod à Varrone citatur: *Omnia dapatilia commisse Jani cusiones... Duonus Ceruses Deivos Janos venet.* (r) Porro *dapatilia comisse* significat, si quæris, oppipara comedisse; *Jani* verò *Cusiones sunt* curiones seu sacerdotes Jani; *Duonus Ceruses* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ùt nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ùt amptruat, & volgu redamptruat olli.

Hoc est, cum Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eumdem omnino motum de compacto referat Saliorum chorus omnis.

Et

(r) *Lautissimae erant Saliorum cœnae, unde Horatius:* Nunc salaribus ornare pulvinar deorum. Ts erat dapibus, sodales.

Et volgu redamptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porrò ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quaenam est aenea Linguae Latinae aetas?

R. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit. Ad eamdem ætatem pertinet:

Ennius ingeniô maximus, arte rudis:

Ut de illo scribit Naso, itemque Cæcilius: *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius, Totum porrò tempus illud, quo floruere Andronicus Ennius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quaenam est aetas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comœdiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secus visum fuerit, sed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Linguæ possumus appellare.

Quaenam demũ est aurea Latinae Linguae aetas?

R. Auream ætatem appello tempus illud annorum fermè centum, quod vulgo Augusti ætas dicitur, estque magni Ciceronis ortum inter,

ter, & ejusdem Imperatoris Augusti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificius auctor, ùt versimillimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Ciceroni; inter historicos Julius Cæsar: A. Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispaniensi; Sallustius. (a) Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Pòétas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius. & Publius Syrus, quorum postremi duo cæteros ætatis aureæ Pòétas aliquantum ætate antecessêre. Inter Medicos, Philosophos, reiq; rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Caelestem in dicendo virum*, ùt eum Fabius appellat, *quippe*, ùt ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus est ùt Cicero jam non hominis nomen sed eloquentiae habeatur. Hunc igitur*

(a) *Vellejus Paterculus fuit praetor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus* Paterculus *pro* Pater cujus.

igitur spectemus; hoc propositum sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placuerit.

Quantâ verò curâ, ac religione sermonis proprietatem observaverit Cicero, satis magno argumento erit, quod dicam. Fuit cùm existimaret *inhibere remos* idem esse ac retinere; & ùt auriga equos inhibet, ut cursum sistat, sic etiam remos inhiberi, dum sustinentur. Postea verò ex nautis didicit inhiberi remos, cùm remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè cessandum putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ità esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum. (b) *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi didici heri, cùm ad villam nostrā navis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab (c) epochis remotissimum est. Quare facies, ùt ità sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavit.*

Quòd si de vocula una ità laboravit Tullius, nihil mirum, si viro, ùt omnium eloquentissimo, ità

(b) *Epist: 21. Lib: 13.* (c) *Retentione.*

ità etiam proprietatis adeò amanti', omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingua Latina, si itèm omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studiis tradidisset, eidem dicaret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit Caesar.*

Quisnam Ciceroni proximus est incorrupta Latini sermonis integritate, & elegantiâ?

℞. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atque Terentio. Sanè quàm præclarè de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Caecilium (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellae propter elegantiam putabantur] à C. Laelio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum valdè quidem probandos: undè enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste detracta: sed dum voluit alios habere parata unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa* (d)

(d) *Calamistrum* est ferrum illud teres, quo cādente capilli intorquentur, in cincinnosq; crispantur *Inurere* verò *calamistris* metaphoricè dicitur pro *vanum, atq; immodicum ornatum adhibere.*

calamiſtris inurere, ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit.

Quinam latinitatis auctores, poſt tres hos, legendi ſunt?

R. Cum Fabio, *ùt quiſque erit Ciceroni ſimillimus.* Quales ſunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii quos recenſuimus, qui vel Ciceronis ævô vixêre, vel non ità magnô diſtant intervallô.

Deguſtari etiam poterunt, ſed parcè, & ſerô recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter ſunt imitati; & quomodò ſit imitandus, ipſi exemplo eſſe poterunt. Quales ſunt Muretus, Manutius in epiſtolis illis, quas ante ſenium ſcripſit, nam cæteræ frigidam ſapiunt ætatem. Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atque politus, Bunellus, Turſellinus. Longolius, Perpinianus, Vavaſſor, Petavius.

Poſt obitum Auguſti, incorrupta illa, quam dixi, latini ſermonis integritas ſenſim àdulterari cæpta eſt, & quaſi ex auro in argentum iterum commutari, ùt ex Senecæ, Fabiique, & aliorum querimoniis liquet. In decreſcente illa ætate ſunt inter Oratores ac Rhetores, Fabius, Quintilianus, Plinius junior, &c. Inter Hiſtoricos Svetonius, Tacitus, Juſtinus, &c. Inter Pòëtas, Lucanus, Perſius. Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca, Inter Philoſophos verò Seneca, Plinius Veronenſis inter Grammaticos denique Aſconius Agelius, &c.

Deni-

Denique à temporibus Severi auſpicari licet æneam ætatem, quæ tandem, in ferream deſiit, poſtquam variarum gentium irruptione ipſi Romani facti ſunt barbari, & in hac ætate decrepita ſunt Symmachus, Capella, Sidonius Apollinaris; quos omnes tu vitabis ſummoperè, ſi ſapis.

Finis Libri Primi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER SECUNDUS

DE INVENTIONE.

EGimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo, & de Stylo, postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sinè qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio?

℞. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primùm igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De argumentis, & locis oratoriis.

Quid est argumentum?

℞. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ùt, si probare velis expetendam esse Rhetoricam, invenies, quòd sit ars benè dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, sive rationes ad aliquid probandum?

℞. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius

lius appellat. *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda.* Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, & ut ità loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum segetem facilè possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

℟. Duo. Alii enim petuntur ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinseci*: seu *insiti*: alii sunt extra ipsam rem, de qua quæstio est; unde etiam vocantur *Extrinseci*, seu *Remoti*. De utroque illo genere: ac de primo præsertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratissimè nobis est hoc loco tractandum.

CAPUT I.

De Locis intrinsecis.

QUot sunt Loci oratorii intrinseci?

℟. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.

§ I Definitio.

QUid est definitio?

℟. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ùt Philosophi malunt. Definitio est oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo fit recta Definitio?

℞. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare & tum demum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica est ars benè dicendi*: quòd sit ars hoc illi commune est cum aliis artibus: quòd verò sit ars benè dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quòd si manca sit & mutila tua definitio, jure ac merito poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume.* Diogenes Cinicus homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum implumem, ac nudum in mediam Platonis scholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis.*

Estne eadem definiendi ratio Logicis, & Oratoribus?

℞. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac siccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*: Orator verò liberiùs, & ornatiùs hominem ità definiet per locos Rhetoricos: *Homo est eximium opus à Deo efformatum rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.* Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

℞. Sex potissimùm modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ùt si dicas; *Ars oratoria est ars, quae constat inventione, dispositione, elocutione, & pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ùt cùm dicitur: *Peccatum est pestis animae, conscientiae labes, vitae pernicies, naturae dedecus, orbis ruina, odiū Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicimus, quid non sit res, ut deinde meliùs intelligatur quid sit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ità Pisonem probat, non fuisse Consulem. Tu *in lictoribus, in toga & praetexta esse consulatum putas? Quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animô consulem esse oportet, consiliô, fide, gravitate, vigilantiâ, toto denique munere consulatûs.* Et pro domo sua: *An tu Populum Rom: esse illum putas, constat qui ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magistratibus? obsideant senatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? .... O speciem dignitatemq; populi Rom: quam nationes exterae, quam gentes ultimae pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Illa fu-*

it

it pulchritudo Populi Rom: illa forma, quam in campo vidisti, tum cùm etiam tibi, contra Senatûs, totiusque Italiae auctoritatem & studium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ità Chymicam artem non minùs verè, quàm lepidè definies: *Chimia est ars sinè arte, cujus principium est mentiri; medium laborare; finis mendicare.* Ità Virgilius famam describit ab adjunctis. (e)

Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo
Parva metu primo, mox se se tollit in auras
Ingrediturq; solo & caput inter nubila condit
- - - - - - -
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonat, tot subrigit aures;
- - - - - - -
Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venustè per similitudinem atque Metaphoras, ut si dicas cum (f) Petrarcha, *Pulchritudinem esse blandum hostem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedi-*

(e) *Æneid:* 4. (f) *De remediis utriusq; fortunae. Petrarcha Patriâ Florentinus, Aretii natus, ingeniô, eloquentiâ & Poëtica facultate sui saeculi facilè princeps, floruit saeculô 14.*

pedibus, oculis velum, &c. Obſerva tamen, Metaphoricis id genus definitionibus cautè admodum utendum eſſe, & cùm mica ſalis, ut ait Catullus.

§ II. Enumeratio partium.

QUid eſt enumeratio partium?

℞. Eſt oratio, qua totum in ſuas partes diſtribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Diſtributio*: ùt ſi diſtribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adoleſcentiam, virilem ætatem, & ſenectutem.

Quae ſunt regulae, ac leges Enumerationis partium?

℞. Tres præcipuæ 1. Regula hæc eſt affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum. Ità Tullius probat Pompejum eſſe ſummum Imperatorem, omnes, & ſingulas optimi Imperatoris virtutes ſic enumerando: *Ego enim exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere; ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in ſuo Pompejo ſumma eſſe ſic probat. *Quis igitur hôc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit, qui è ludo, atque pueritiae diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiae diſciplinam profectus eſt?* Deinde de ejus juſtitia: *Cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut nonmodò manus tanti exercitûs, ſed nè veſtigium*

gium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia ab instituto cursu ad praedam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, &c.*

Ità etiam (g) Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, singularum partium cruciatu, piè æquè ac eleganter probat:

Compressos speculare oculos & luce carentes;
Afflictasq; genas, arentem suspice linguam
Pelle venenatam, & pallentes funere vultus;
Cerne manus clavis fixas, tractosq; lacertos
Atque ingens lateri vulnus: Cerne inde cruorem
Purpureum, fossosq; pedes, artusq; cruentos
Flecte genu, lignumq; Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat: 3. per Partium enumerationem ridet quemdam; qui se omnia scire profitebatur.

Grammaticus, Rhetor, Geometres, pictor, (h) Aliptes,
Augur, (i) Schænobates, Medicus, Magus; omnia novit.
Græculus esuriens: in cœlum, jusseris, ibit.

Quae-

(g) *Lactantius Firmianus, eloquentia, & eruditione clarus, Crispi Constantini magni, filii praeceptor.* (h) *Aliptes, qui Athletas ungit.* (i) *Schaenobates funambulus,* Ballatore sulla corda.

Quaenam est secunda regula?

℞. 2. Regula hœc est, ut negatis omnibus, & singulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non esse Consulem: *Negat* (k) *D. Brutus Imperator: negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum consulem, nisi latrones, putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partiū?

℞. Ut negatis partibus rectè negetur totum nulla tibi erit prætermittenda pars, quò ad ejus fieri poterit. Ità Martialis vetulam quamdam probat esse edentulam:

Si memini, fuerant tibi quattuor, Ælia, dentes
Expuit una duos tussis, & una duos.
Jam secura potes totis tussire diebus:
Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§ III. Notatio Nominis, & Conjugatá.

AD unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porrò uterque ille locus propter levitatem, non adeò valere videatur ad persvadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

℞. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui verbo

(k) *Decius Brutus.*

verborum originem, & significationem inquirit, ùt *Senatus* nomen traxit, à *Senibus*: *Consul* vocatur is, qui *consulit patriae*: ergo Piso nihil minùs quàm consul est: & Ovidius in Fastis *Victimam* sic appellari dicit *à vincendo, & hostiam ab hoste.*

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Quandonam potissimùm utendum est Notatione nominis?

℞. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut locum aliquem, non scurrilem, ac mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine (l) *Verris* jocosè lusit Cicero, quasi ità dictus fuisset, quòd omnia *verreret*; hoc est omnia raperet homo furacissimus: *Quam tu*, inquit, *domum, quod fanum adisti, quod non eversum, atque extersum reliqueris?* Sic etiam Chrysogonum in avaritiæ suspicionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *auro genitum.*

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Ursula*, Laurus: *Prudentia* tardè puni. *Maria Virgo*, mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à suis: *Quid est veritas*, est vir

(l) *Verres homo libidinosus, & avarus, cùm in Sicilia triennium praetor fuisset, repetundarum accusatus fuit á Siculis.*

vir qui adest: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucharistiae*, Chara Ceres mutata in JEsum &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quòd sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt, quàm elegantis ingenii partus. Et si me audis, vana hæc crepudia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos usque infelici contagione derivata.

Quid sunt conjugata?

℟. Sunt ee, quæ ab uno orta vocabulo variè conjunguntur, seu commutantur, ùt *Sapiens, sapientia, sapienter; Imperium, imperator, imperare.* Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ita laudat (m) Tullius: *Caeteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam ante aequitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti .... Nam cùm ipsius victoriae conditione jure omnes victi occidissemus, clementiae tuae judiciô conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiam victoriae conditio, visque devicta est.*

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè sunt sæcula. Plurimus aurô
Venit honos: aurô conciliatur amor,

In

(m) *Pro Marcello.*

In hoc idem genus facetè lusit Martialis Epig: lib: 2. (mit

Hostem cùm fugeret, se (n) Fannius ipse pere-
Hic (rogo) non furor est, ne moriare, mori?

Ad eumdem locum pertinet illud in Pisonem; *Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxiliò mihi opus erat, & Consulis & Senatus.*

Est illud (o) Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo sum: humani nihil à me alienum puto.*

Eodem quoque pertinet, venustissimum illud Epigramma inscriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Parisiensis S. J.

Vitales inter succos, herbasque *salubres*
Quam benè stat populi *vita salusque* sui.

§. IV. Genus & spes seu Forma.

Q*Uid est Genus?*

℞ Genus apud Rhetores dicitur illud quod est commune multis, & quod multa sub se complectitur; ùt virtus sub se continet justitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, sodes, argumentum à genere?

℞. Præsto est, *Temperantia est virtus, ergo est amanda.*

Qua

(n) *Fannius Caepio proscriptus, quod in Augustum conjuràsset, cùm fugeret percussores, se ipse interemit.* Sic mori vinci est, *inquit de illo Seneca.* (o) *In Heautontimorumeno.*

Qua potissimùm ratione tractatur ille locus?

℟. Tractatur in primis, cùm à specie fit transitus ad genus, seu, ut vulgò loquuntur, cùm hypothesis revocatur ad thesim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Pòëta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magistrum suscepisset (quod est hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Pòësim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiorem orationi suæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypothesi transit ad thesim.

Laus Archiæ Pòëtæ à genere.

Sit igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Pòëtæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit. Saxa, & solitudines voci respondent: bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebûs optimîs non Pòëtarum voce moveamur? (a) Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Pòëta fuit, post mortem etiam expetunt, Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?

N *Quod*

(a) *Homerus Pòëtarum Græcorum princeps; quem suum esse civem septem oppida certatim asserunt.*

Quod vitium in genere tractando vitandum est?

℞. Hoc loco solent intemperantiùs abuti Tyrones; dum thesim longiùs trahunt, quòd nempe res sit communior, faciliorque,& multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent & miseram crambem, ut ajunt, tædium affectis auribus,ac fastidium usque ad satietatem ingerent. Tu igitur, si sapis, hoc vulgare vitium fugies: Nec circa vilem,patulumq; moraberis orbē (b) Nè in te jure cadat lepidū illud Martialis dictū

Jam dic: Posthume, (c) de tribus capellis.

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

℞. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur.

Quid est species seu forma?

℞. Ex his, quæ dicta sunt de genere, facilè intelliges speciem esse id, quod minùs latè patet; seu esse rem particularem, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*: v. gr. *Virtus est amanda*, est Genus sive Thesis: *Temperantia hic & nunc est in convivio servanda*, en Species sive Hypothesis.

§. V.

(b) *In Arte Poëtica.* (c) *Ineptus causidicus qui ad alia omnia abibat, quàm causa postularet.*

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est Similitudo?

℞. Similitudo est rerum cæteroqui disparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. est similitudo inter avarum, & hydropē; quia licèt avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter satiari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti, quia homo iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valdè inter se se dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quod umbra corpus, gloria virtutem comitetur, Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine?

℞. Facies in hunc fere modum cum Tullio: *Quidam morbô, aut sensûs stupore, cibi svavitatem non sentiunt; sic libidonosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio: (*d*)

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurū
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparationem?

℞. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationem verò per-

(*d*) *Trist: lib: 1.*

pertinere ad *quantitatem*. Fit enim cõmparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neq; paris neque majoris neque minoris.

Quomodo facilè poterit inveniri argumentum à simili?

℞ Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia, quæres quid vel maximè resistat, & occurret tibi *rupes, adamas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino (e)

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib: 6.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.
Nec magis incœpto vultus sermone move(tur
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes

Quid est dissimilitudo?

℞. Est oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ut cùm ait Tullius: *Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Et lib: 2. de Oratore *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quod hæc non habeat diffinitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur: cæteræ verò artes suis se certis quibusdam finibus continent*, Hunc locum à Dissimili lepidissimè tractat Catullus, cùm ait Carmine 5.

Soles

(e) Lib: 7.

Soles occidere, & redire possunt:
Nobis, cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eumdem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparāt cœlestia lunæ
Nos ubi decidimus.
Quò piùs Æneas, quo (f) Tullus dives, & Ancus,
Pulvis, & umbra sumus.

§ VI. Contraria, & repugnantia.

QUid sunt Contraria, seu opposita?

℟. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel si fuerint in eodem, necessariò inter se pugnant.

Quod sunt contrariorum genera?

℟. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid sunt Adversa?

℟. Sunt ea, quæ in eodem plurimùm inter se differunt, ut *virtus*, & *vitium*; *bellum*, & *pax*; *sapientia*, & *stultitia* Cicero Philip 2. *Attende paulisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe . . . Nego quidquam esse medium. Confiteor, eos, nisi liberatores Populi Romani conservatoresque, Reip: sint, plusquàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm* par-

(f) *Tullus, cognomentô Hostilius, tertius Romanorum Rex, illi successit Ancus Martius.*

parricidas esse: siquidem est atrocius Patriæ parentem, quàm suum occidere. Tu, homo sapiens & considerate quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causâ à te sunt, & in hoc ordine, & apud Populum Rom: semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus? si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ? &c. Non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuô judiciô sint.

Quid sunt Relata?

℞. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum sinè altero esse non possit, ut *Pater & filius; dux & miles, magister, & discipulus; dominus, & servus; qui dat, & qui accipit* Ità Martialis lib: 1. ex hoc relatorum loco facerè jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum patrem *Dominum* ineptè omnino vocitabat:

E (g) servo scis te genitum, blandeq; fateris,
Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in oratione pro Marcello: *Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cùm in accepto tanta sit gloria.* Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio suo Ænea poscentis à Vulcano;

Arma rogo genitrix nato.

Quid

(g) *Sosibianus ex adulterio nobilis Matronæ, cum servo natus, illius matronæ virum. cujus filius putabatur, dominum blandiendo vocitabat.*

Quid sunt Privantia?

℟ Sunt habitus, & ejus privatio: ut *vita*, & *mors*, *lux*, & *tenebræ*, *scientia*, & *inscitia*, *pauperies*, & *divitiæ*. Ex privantibus ingeniosè argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es; nec enim faceres id sobrius unquam.

Hinc etiam ingeniosum aliud ejusdem Pöétæ lib: 5.

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane,
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

Quid sunt contradicentia?

℟. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo insidiatus est Clodio*, *Milo non est insidiatus Clodio*.

§. VII. Adjuncta.

QUid sunt Adjuncta?

℟. Sunt ea, quæ cum rè, de qua agitur; non necessariò, sed probabiliter conjuncta sunt

Quot sunt adjunctorum genera?

℟. Tria vulgò numerantur 1. Adjuncta rei, ut *locus*, *tempus* &c 2. Adjuncta animi, ut *vitia virtutes*; 3. Adjuncta corporis: ut *pulchritudo*, *deformitas*, *robur*, *vestis*, *habitus*: Unô verbô omnia, quæ rem quoquo modo circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet quam longè, latèque pateat locus ille, & quàm uberem dicendi segetem Oratori suppeditet. *Quo-*

Quomodo sumi potest argumentum ab Adjunctis?

℞ Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisq; id genus, quæ rem circumstant, persvadendi occasionem idoneam captat Orator. Sic (h) Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis milites suos ad pugnam adhortantis. *Liv: lib: 21.*

Dextrâ, lavâque duo maria claudunt. Nullam nè ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major, ac violentior Rhodanô; à tergo Alpes urgent, vix integrîs vobîs, ac viventibûs transitæ. Hic vobis vincendum; aut moriendum, Milites, est . . . . Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis vindicaverimus. Illis timidis, & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos ager suus, quos sua terra, per tota, ac pacata itinera fugientes, accipient. Vobis necesse est fortibus viris esse, & omnibûs inter victoriam, mortemque certa desperatione abruptîs, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potiùs quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumque in animo est, iterum dicam, vicìstis. Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

Cice-

(h) *Hannibal Amilcaris filius, Carthaginensium Dux, qui sæpius Romanos vicit.*

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatē, ac turpitudinem exagitat: *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. Tu istîs faucibûs, istîs lateribûs, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in Populi Rom: conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò populi Rom: negotium publicum gerens, Magister equitum cui ructare turpe esset: is vomens, frustîs esculentîs vinum redolentibûs gremium suum, & totum tribunal implevit.*

Porrò memoriæ juvandæ causâ, præcipua octo Adjunctorum genera hoc vulgari versiculo fuêre comprehensa.

Quis, quid, ubi, per (*i*) quos, quoties, cur,
quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illā pertinent; cujusmodi sunt: genus, educatio, indoles, ætas, sexus patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per quos* indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est

(*i*) *Alii dicunt*, quibûs auxiliis *sed minus commodè.*

est. *Quoties* docet, quàm sæpè res facta fuerit *Cur* causam, & finem designat. *Quomodo* modum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. Antecedentia, & Consequentia.

QUid sunt antecedentia?

℟. Sunt ea, quibûs positîs, necesse est alia consequi; ut, Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Ille gravissimi sceleris reus est; ergo gravissimè plectetur à justo judice.

Quid sunt Consequentia?

℟. Sunt ea, quæ rem necessariò consequuntur. Sic autem argumentū duces à consequentibus *Est copia fructuum; ergo, & florum fuit. Cicatricem gerit; ergo plagam accepit.* Cicatrix enim & fructus, plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideo diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

∴ IX. Causæ.

QUid est Causa?

℟. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cujus aliquid fit; ut vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

℟ Quadruplex numeratur à Philosophis; efficiens, materialis, formalis & finalis.

Quid est Causa materialis?

℟. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur; ut marmor est materia, seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

℟. Est ratio rei ac nota, per quam res est *id*, quod est, & à rebus aliis distingvitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distingvitur.

Quid est causa finalis

℟. Est id, cujus gratiâ aliquid fit, ut finis belli est victoria, & pax; cùm propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Causa efficienti?

℟. Sic argumentaberis cum Tullio: *Intemperantia effœtum corpus tradit senectuti; ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectutem contra vituperatores ita defendit idem Tullius *Caret epulis; ajunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Ità Ovidius Ægysthi adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio

Quæ-

Quæritur(*k*)Ægysthus, quare sit factus adulter?
In promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis lib: 10. à causis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundissime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis numquã (*l*) toga rara; mens quieta
Vires ingenuæ: salubre corpus;
Prudens simplicitas; pares amici;
Convictus faciliis; sinè arte mensa;
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus; attamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod sis, esse velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes,

Quomodo argumentamur à materia?

℞. Ita ferme dices: corpus hominis èst mortale; ergo æquum est, ut illi dominetur animus immortalis. Ità Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamorph lib: 2.

Regia solis erat sublimibus alta columnis;

Cla-

(*k*) *Ægysthus Thyestis filius, stupratâ Clytemnestrâ, ejus maritum Agamemnonem interfecit, & ipse ab Oreste illius filio fuit occisus.* (*l*) *Rara urbana officia, salutationes, obsequia, ad quæ obeunda togis utebantur.*

Clara micante aurô, flammasque imitante (k) Pyropo

Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat,
Argenti bifores radiabant lumine valvæ,
Materiam superabat opus.

Quomodo sumitur argumentum à causa formali?

℞. Sic dices: animus hominis est immortalis; ergo mors non est timenda: Excellens est animi natura; ergo voluptatibus servire non debet. Ità Cicer: *Si considerare volumus, quæ sit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus, quàm sit turpe diffluere luxuriâ, & delicatè, ac molliter vivere: quàmque honestum parcè, continenter, severè sobriè.*

Quomodo denique argumentandum est à causa finali?

℞. Ità probabis cum Tullio, insidias Miloni struxisse Clodium, quod nempe multas ex illius interitu sibi polliceretur utilitates: *Quonā igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci tam nefaria bellua, docere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum:* Cui bono fuerit, *in his personis valeat: & si boni*

(k) *Pyropus non est gemma, aut carbunculus ut vulgò malè creditur, sed genus æris ductilis, cui admista est quarta pars auri.*

ni nullô emolumentô impelluntur in fraudem, improbi sæpe parvô. Atqui Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut Prætor esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut his Consulibûs prætor esset, quibûs si non adjuvantibûs, at conniventibûs certè sperâsset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, &c.

Denique ex quatuor illis causis simul junctis commendare poteris celeberrimum templum Jerosolymitanum, Causa efficiens erit Salomon, Sapientissimus idem, atque ditissimus, & alii peritissimi artifices, qui in illo laborârunt. Causa materialis erunt pretiosi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formalis erit ipsa structura, & pulchritudo templi. Finalis erit summi Dei cultus, in cujus honorem fuit extructum.

§. X. Effecta.

QUid sunt Effecta?

℟. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locũ mirificè tractat Tullius libro de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ità describit:

Voluptatis incommoda ab effectis.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem (e) Archita Tarentini, magni imprimis, & præ-

(e) *Architas Philosophus Pythagoricus, vixit tempore Platonis.*

& præclari viri, quæ mihi tradita est, cùm essem adolescens (o) Tarenti cum Quinto Maximo: Nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temerè, & effrenatè ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra verô, & adulteria, & omne latè flagitium, nullîs aliîs illecebrîs excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse omnino nec in voluptatis regno virtutem posse cosistere. Quocirca nihil esse tam detestabile, tamq; pestiferum, quàm voluptatem.

§. XI. Comparaaio.

QUid est Comparatio?

℟. Est (p) oratio, quâ duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune est: ut *Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit.* Commune est enim ambobus sequi bellum civile

Quot

(o) *Tarentum urbs magna Græciæ, à Tarante Neptuni filio condita.* (p) *Cic. in Topic.*

Quot sunt Comparationum genera?

℟. Tria. Primum eſt à majori ad minus. Secundũ eſt à minori ad majus. Tertiũ eſt à pari

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus.

℟. Cùm contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cum ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cùm alienæ tam ſis inſolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, ſi parentem non fert ſuum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri poſſe Auguſtum, quod vel ipſi Dii leniantur.

Cur ego poſſe negem leniri Cæſaris iras?
Cum videam mites hoſtibus eſſe Deos.

Quomodi fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

℟. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori ut Cicero pro Lege Manilia: *Majores noſtri ſæpè, mercatoribûs ac naviculatoribûs injurioſiùs tractatîs bella geſſerunt: vos tot Civium Romanorum millibûs uno nuntio, atque uno tempore necatîs, quô tandem animô eſſe debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud Epiſt: 2.

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Ut te ipſum ſerves; non expergiſceris,

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

℟. Fit,

℞. Fit, cùm contendimus id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia pari, ut, lex est, qui occiderit patrem, insutus in culeum dejiciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eodem suppliciô dignus est. Ita Cicero licere sibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortensio defensus, probat orat: pro L. Syll: *Si conjuratio patefacta per me est, tam patet Hortensio, quàm mihi. Qem quum videat honore hoc, auctoritate virtute, consiliô præditum non dubitâsse, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? Quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis viris, & clarissimis civibus, quorum studiô, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, causamq; defendi hujus innocentis vide:.*

CAPUT II.

De Locis extrinsecis, seu remotis.

QUinam *sunt Loci extrinseci?*

℞. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti, & assumpti*; sunt ii, qui nullo modo pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogi-

tentur, quique extra rem ipſam poſiti ſunt, quapropter ab Ariſtotele rectè vocantur. *Argumenta in artificialia, ſeu arte carentia*, non quòd artis omnis ſint expertia: cùm potiùs illorum tractatio ſummum requirit artificium, ſed quòd non eruantur ex rebus ipſis, & ex cauſæ viſceribus, quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate ſola nituntur, itaque ſunt in artificioſa, quod attinet ad Inventionem; non verò quod ſpectat ad uſum, atque tractationem.

Quod ſunt Loci extrinſeci?

℞. Sex aſſignantur à Quintiliano: Leges, ſeu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Teſtes.

Quomodo argumentandum eſt à legibus, ac Præjudiciis?

℞. 1. Dices, præjudicia, ac leges eſſe vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, juſtitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis aſylum, ſapientiorum virorum oracula. 2. Cōmendabis eos, à quibus latæ ſunt leges. 3. Recenſebis damna, quæ conſequentur, ſi leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipſa legis verba conceptamque, ac ſelemnem formulam: v. gr. *Si quis hominem, dolô malô, morti (a) duit, parricida eſto.*

Si lex tibi adverſetur, illam ita refutabis, & infrin-

(a) *Vox obſoleta pro* det.

infringes Dices 1. Vel antiquatam fuisse legem & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio *Tu mihi etiam legis* (c) *Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones 3. Vel dices standum esse non legis literæ, quæ nimirum, occidit, sed ipsius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuspiam utilitatis gratia, licere interdum à legibus discedere. Sic olim cum Virgilius moriens, testamentô jussisset suum Pöëma comburi, supremæ huic illius voluntati (quanquam id leges jubent) noluit tamen obtemperari imperator Augustus, ut ipsemet testatur hisce versiculis;

Frangatur potius legum veneranda potestas;
Quam tot congestos noctésq; diesq; labores
Hauserit una dies.

Quid est Fama, seu Rumor?

℟. Fama, ut hic accipitur, est sermo vulgi, sinè ullo auctore, ac capite dispersus; seu ut ait Quintilianus est *sermo multitudinis, qui habet auctoritatem: nisi irrepserit malitia, vel nimia quædam, ut fit, credulitas.*

Quomodo tractandus est locus à Fama?

℟. Si tibi, causæque tuæ faveat fama, dices magnam esse vim, atque auctoritatē Famæ, cui optimus quisque tam impensè studet. Dices populi vocem esse quoddam quasi oraculum,

 quod

(c) *Lex Porcia à M. Porcio lata contra eos, qui civem Romanum necabant, aut virgis cædebant.*

quod vix unquam fallere possit. Usurpabis inprimis aureum illud Plinii dictum ad Trajanũ *Singuli decipere, ac decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò si tibi, causæque tuæ rumor adversetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atque inconstantia, quæ sepè viris integertas, atque inconstantia, quæ sepè viris integerrimis maculas amet aspergere. Dices, ex opinione magis, quàm ex veritate res æstimari solere. Usurpabis auream Senecæ, opinior, sententiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices cum Juvenali Sat. 1.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertulliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum sit:

Tam ficti, praviq; tenax, quam nuntia veri.

Ita Tullius pro Plancio judices obsecrat, nè disseminatis rumorusculis fidem habeant: *Illud unum vos magnopere oro, atque obsecro, cum hujus, quem defendo, cum communis periculi causâ, nè fictis auditionibus, ne desseminato, dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiciendas putetis. Nihil est tam volucre, quam maledictum, nihil faciliùs emittitur. nihil citiùs excipitur, nihil latiùs dissipatur.*

Quid sunt Tabulæ?

℟. Nomine Tabularum intelliguntur omnia testimonia scriptó exarata, quibus pacta conventa

venta, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum.

℟. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellato. Sic olim Scipio apud Livium lib: 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt: Max: domum, familiam, remque meam pessimô* (c) *locô afficias.* Quod si fortè juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentissimo illo (*d*) Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sæpiùs pejerent, quàm qui omnino non jurent* Et rursus idem Salvianus librô 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quæstio?

℟. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur à reis. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret. Facit itèm maximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille;

℟. Dices periculosam esse, fallacemq; confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur;

 quan-

(c) Letho *ita lapides antiqui.* (d) *Salvianus scriptor eloquentissimus. Trevitornatus, floruit Massiliæ sæculô quintô.*

quandoquidem compertum eſt, bene multos innocentes vi tormentorum, ac metu doloris, ad falſa dicenda perſæpè fuiſſe adactos, poteriſque hoc loco uſurpare ſapientiſſimam illam viri clariſſimi Hugonis (*e*) Grotii ſententiam MENTIETUR *qui ferre poterit*, MENTIETUR, *qui ferre non poterit*. Ita etiam Cicero pro Sylla:

Quæſtiones, inquit, *ſervorum, ac tormenta nobis accuſator minitatur, in quibus quamquam nihil periculi ſuſpicamur, tamen illi tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujuſque, cùm animi tum corporis, regit quæſitor, flectit libido corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tantis rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur.*

Quid ſunt Teſtes;

℟. Sunt qui de re, quæ vocatur in controverſiam, voce, vel ſcriptô teſtimonium ferunt. Accedit huic teſtificationi majus pondus, atq; auctoritas: 1. Si teſtes ſint oculati 2 Si ſint jurati: 3. Si ſint viri probi, atque integerrimi: 4. Si ſint viri illuſtres, ac primarii: 5. Si nulla nec ſpe, nec cupiditate impulſi teſtimoniū dicant.

Porrò Teſtimonium poteſt eſſe vel humanum, vel divinum. Humanū eſt illud, de quo ſupra dictum eſt. Ad divinum referebantur olim Oracula, ſeu voces Dei ipſius, Auſpicia, ſeu

(*e*) *Hugo Grotius Batavus, vir ſummæ, & exquiſitiſſimæ literaturæ, obiit annò* 1645.

seu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pastuque duci solita; Vaticinationes, quæ erant responsa Vatū responsa denique Sacerdotum, & Haruspicūm, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant, unde vocabantur *Conjectores* Ad divinum, humanumque Testimonium spectat vulgaris illa, sed egregia Lucani sententia de Cæsare, ac Pompejo.

- - - Quis justiùs induit arma,
Scire nefas. Magno se judice quisq́,tuetur.
Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus à Testibus?

℟. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel servos, domesticos amicos, aut quomodocumque suspectos. 2. Si ostendas illos non secum ipsis cohærere, sed pugnantia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturis,& argumentis,illorum testimonii futilitatem demonstres. 5. Denique si dicas, Testes illos esse homines infimæ sortis, atque egentissimos, qui facilè subornari potuerint.

CAPUT III.

De secunda Inventionis parte, seu de motibus excitantis.

ORatoris munus, ac partes sunt, primùm ut persvadeat,doceatque audientiū animos:

deinde ut eosdem moveat, inflāmet, ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motuum, sive affectuum concitandorum fontes aperiamus, dicamusque, qua ratione faces, ac stimuli sint auditorū animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magìs, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplô Medeæ illius Ovidianæ (*f*):

- - - Video meliora, proboque:
Deteriora sequor . . .

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ut fit, de illorū natura, numerôque præmittamus.

Quid est Affectus?

℟. *Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio.* Vel ut clariùs dicam *est quidam animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel aversandum.*

Quod sunt affectus?

℟. Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantùm statuunt affectus: duos circa bonum, nempe *spem, & gaudium*: & duos circa malum, scilicet *tristitiam, & metum*. Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius Æneid. 6. cum ait: *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.*

Eos

(*f*) *Metamor. lib. 7.*

Eoſdem (*g*) Boëthius hiſce quatuor verſiculis eſt complexus;

Gaudia pelle,
Pelle timorem:
Spemque fugato:
Nec dolor adſit.

Philoſophi verò longè plures ſtatuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodo ſint excitandi, quàm accuratiſſimè precipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

QUid eſt Amor?

℟. Eſt affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus, non noſtrâ, ſed illius causâ. Ubi vides tres omnino eſſe germani amoris conditiones, ac dotes 1. Eſt, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel ſaltem quæ bona eſſe arbitramur. 2. Conditio eſt, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, ſed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu ſi ex animo fortè velis(*h*)cui benefactum
Addas operam: ſola cadaver eſt voluntas.

3. Conditio eſt, ut ità ſimus animati non pro pter propriam utilitatem, ſed illius causâ, quē dili-

(*g*) *Severinus Boëthius, ingeniô, eruditione, & Pòëſi nobilis, capite truncatus à rege Theodorico ánnô 626.* (*h*) Cui *pro* alicui.

diligimus. *Nam* ut ait (*i*) Cicero, *si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercaturæ quædam utilitatum suarum.*

Quid differt Amor ab Amicitia:

℟. Differt, quòd sit verus amor, etsi qui amat non redametur, in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus quid esset amicus, pùlchrè respondit: (*k*) *Amima una in duobus habitans corporibus:*

Quo pacto conciliandus est Amor?

℣. Amoris conciliandi causæ, ac viæ præcipuæ sunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ita Ilioneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonē illi conciliare conatur, Æneid: 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bellô major, & armis.

2. Utilitas, & collata beneficia. Ità Cicero Miloni benevolos mirificé facit judices ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccine vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur?* &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suum erga illam gratum, ac memorem animum restatur, (*k*)

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra, Jovemque

Con-

(*i*) *De Natura Deorum.*
(*k*) *Æneid:* 1.

Concilias, tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facies, tempestatumque potentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quàm an ore mutuo, ut monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama* 4. Denique conciliatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta, unde rex Evander apud Virgil: lib. 8.

- - - Sed cunctis altior ibat.
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

Quid est Odium?

℞. Est affectus animi aversantis id, quod malum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

℞. Ex iis, quæ de amore diximus, facilè cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab insignibus vitiis, ab improbitate, superbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorū Britannorum animos adversus Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos apud Tacitum.

Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuêre terræ, & mare scrutantur. Si locuples

hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omnium opus, atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus. Imperium: atque ubi solitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos naturæ charissimos esse voluit. Hi per delectum alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesq; etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluuntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt In annonam frumentum. Corpora ipsa, ac manus silvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nota servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur. Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit, &c

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

QUid est Metus, sive Timor?

℞ Est perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam sunt artes, & industriæ concitandi metus?

℞. Tres sunt potissimum. Prima est, si denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ut bellum, pestilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensque periculum: neque enim solent homines metuere vel ipsam mortem, si longè remotam arbitrentur; at illius horrore concu-

tiun-

tiuntur ubi urget morbus; pestilentia, vel naufragium; (*l*)

Præsentemque viris intentant omnia mortẽ

Hac arte mirabiliter, suo more, utitur Tullius in 2. Catilin: ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ità describit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitò unô incendiô concidentem. Cerno animô sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos civium. Versatur mihi ante oculos aspectus* (*m*) *Cethegi in vestra cæde bacchantis Quapropter de summa salute vestra, Populique Rom: de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.*

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans apud Virgilium lib: 2. timorem suum sic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri: dextræ se parvus Julus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis:
Ponè subit conjux. Ferimur per opaca locorum.
Et me, quẽ dudũ non ulla injecta movebant
Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Graji
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis

Su

(*l*) *Æneid:* 1. (*m*) *Cæthegus unus è principibus conjurationis Catilinariæ.*

Suſpenſum; & pariter comitique, onerique timentem.

3. Concitandi metus induſtria, & ars hæc eſt ſi proponatur malum, non publicum duntaxat & commune, ſed privatum, & propriū. Solent enim nos privata multò magis tangere & acriori doloris ſenſu ferire quàm publica: etſi homines vulgo videri malint publico potiùs dolore moveri, quàm ſuo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus hiſtrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cùm repræſentandus eſſet dolor Electræ geſtantis cineres Oreſtis, clanculum eruit è ſepulchro cineres, oſſaque filii, quem amaverat unice, urnamque detulit in ſcenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat ſua. Ità A. Gellius lib: 7.

Quid eſt Spes?

℟. Eſt gaudiū ex opinione imminentis boni.

Quænam ſunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

℟. Hæc duo numerantur: 1. Honeſtas, & magnitudo boni: 2. Præſidia certa ad illud cōparandum, qualia ſunt opes, vires, induſtria, prudentia, amici, adverſariorū imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ ſpem excitat ſanè luculenter, 2. Catilin: *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, ve-*

ſtros

ſtroſque exercitus; & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio, Conſules, Imperatoreſque veſtros opponite, deinde contra illam naufragorum electam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ & robur educite. Hinc etiam Æneas ſuorum animos mirum in modum erigit, & benè ſperare jubet, Æneid. 1.

O paſſi graviora dabit Deus his quoq; finem
Vos, & (*k*) Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes.
(*l*) Accêſtis ſcopulos, vos, & Cyclopea ſaxa
Experti, revocate animos, mœſtumq; timorē
Mittite, forsā, & hæc olim meminiſſe juvabit
Per varios caſus per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.

Ad ſpem pertinet Audacia, ſeu confidentia; quæ eſt affectus quidam animi adverſus futurum malum, quamvis arduū, ac difficile, quod tamen vinci poſſit, conſurgentis.

Quomodo concitatur?

℞. Iiſdem ferme artibus, quibus Spes. Ità magnanimus Hannibal, trajecto Rhodano Italiam recta petens, ſuos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obſtructarum nivibus Alpium difficultates ſuperent. Romanorumque vires

(*k*) *Siciliam aut Æthnam.* (*l*) Accêſtis *pro acceſiſtis per ſyncopen.*

vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis, quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirenæis; An terras aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus suorum Latinorũ animos ad pugnã accendit Æneid 10.

In manibꝰ Mars ipse, viris, nunc cõjugis esto
Quisque suæ, tectiq; memor, nunc magna referto. (undam,
Facta patrum, laudesq; ultrò occurramus ad
Dum trepidi egressiq; labant vestigia prima
AUDENTES fortuna juvat.

Multum etiam addit fiduciæ persvasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid: 12.

Tum verò auguriũ Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur, (tivi.
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè pe-
Accipio, agnoscoque Deos; me me duce ferrum
Corripite, o Rutuli. . . .

§. III. De Misericordia.

QUid est Misericordia?

℞. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immeritò labo-

cantis. In hoc excitando commiserationis affectu triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ut vulgò dicitur. *Lacrymae auditorum sunt laus Oratoris vel maxima.*

Quaenam sunt artes ad misericordiam concitandam idoneae?

℞. Variæ, ac multiplices sunt artes. Prima est, si qui malum patitur, eò planè indignus esse dicatur. Unde ad ciendam misericordiam valet hoc Virgilii (a)

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

2. Est, si de patria, vel de nobis privatim bene meritus fuisse ostendatur. Hoc artificiô mirè usus est senior Horatius apud Livium, ut filium ob interfectam sororem, patricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro filio parricidii reo Livius lib.

Hunccine, quem modò decoratum, ovantemq; victoriâ, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I. lictor, colliga manus, quae paulò antè armatae Imperium populo Romano pepererunt. I. caput obnue *liberatoris hujus urbis: arbori infelici suspende; verbera*

(a) Æneid: 1.

bera, vel intra Pomaerium, modò inter illa pila, & spolia hostium: vel extra Pomaerium modò inter sepulchra Curiatiorum. Quò enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum à tanta faeditate supplicii vindicent.

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, cæteræque hujusmodi circumstantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristia quædam recentis miseriæ signa monimentaque ob oculos auditorum ponantur, ut cruentæ vestes, vel ipsum mortui cadaver, aut imago.

Nam, ut monet Horatius ad Pisones:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus...

Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit, prolata Julii Cæsaris veste pugionibûs, ac gladiîs perforata, sangvineque cruentata, Romanam plebem ità accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas è vestigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia durè & inclementer habita à marito Almarico Visigothorum rege, cum sudarium suo imbutum sangvine ad fratres suos Francorum reges misisset, (b) immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim summus ille orator Antonius, cum defenderet Aquilium

(b) *Gregorius Turonensis, lib: 3. cap: 10.*

fium, in caufa peroranda, tunicam ejus dilorica-vit, ac difcidit è pectore, & adverfas fenis cicatrices judicibus oftendit.

Sic etiam Æneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroïde, hac lamentabili fui imagine, ac pictura.

Afpicias utinam, quæ fit fcribentis imago!
Scribimus, & gremio Troicus enfis adeft.
Perquè genas lacrimæ ftrictum labuntur in enfem,
Qui jam, pro lacrimis, fangvine tinctus erit.

§ IV. De Ira, & Indignatione.

QUid *eft ira?*

℟. Dicere poffem cum Horatio. *Ira brevis furor eft.* Sed malo cum Ariftotele fic illam definire. *Ira eft fui, propter contemptum, ulcifcendi cupiditas cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod eft. *Ira quaedam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

℟. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, fi præfertim injuria fit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos. 1. tantopere effervefcit Junonis ira contra Trojanos, ob fpretam à Paride Trojano formam fuam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano poftpofitam:

——Manet alta mente repôftum

Judicium Paridis, ſpretaeque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

Et rurſum in eodem libro ſuam iram ſic ex ſuſcitat eadem Iuno:

Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſq;
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quiſquã numen Junonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

Quò quis verò eſt gloriæ appetentior, vel dignitate illuſtrior, hôc ob ſui contemptum vehementiùs ſolet iraſci. Cujus rei memorabile inſprimis eſt exemplum Narſetis Eunuchi, rei militaris gloriâ præſtantiſſimi. Is enim poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam Gothorum Regem, cùm invidiâ quorumdam à Juſtino Imperatore Italiæ præfecturâ fuiſſet exutus, atq; etiam ab Imperatrice Sophía, impotentis animi fæminæ, virulentô hujuſmodi fuiſſet impetitus convitiô: *Narſetem eunuchum ad penſa, lanaſque cum faeminis eſſe relegandum?* illud adeò acerbè tulit, *ut ſe telam brevi orſurum dixerit, quam Imperator & Conjux, dum viverent, nulla vi, induſtriâque retexere poſſent.* Ac paulò poſt, evocatis in Italiam Longobardis, Imperatori magnam Italiæ partem ademit.

Quid eſt indignatio?

℞. Eſt dolor perceptus ob ſecundas res, bonaque alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ut apud Maronem Eclog: 1.

Impi-

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?
Ejuſmodi etiam illud Eclogæ 8.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam (c) gryphes equis, ævoque ſequenti.
Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

℞. Hoc differt, quòd indignatio ſit tantùm in indignos, eo quòd fruuntur bonô, ut vel ex ipſo nomine liquet. Unde indignatio præſertim ſuſcipitur ab his, qui ſunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indignè malos florere: & honoris ſtudioſi indignantur, immerentes anteferri ſibi. Invidia verò eſt erga bonos, & ſua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

℞. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris ſordes, & vilitas cum præſentis temporis opibus, potentiâ, & arrogantiâ præſertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ità movet in Vatinium; *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis aetatis tuae patior latere . . . . .* De-

(c) *Gryphus genus ferarum omnino fabuloſum cum alis, & capite aquilae, & reliquo corpore leonino, vulgo* Griſo.

inde commemorat, ut homo vilis, & obſcurus paulatim ad honores acceſſerit; tandemque illa ſubjungit: *Te cognati reſpuunt*, (d) *tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt*, (e) *ſtrumae denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam ſe locis collocârunt.* Quaſi nempe adeò ſit impurus, ut vel ipſæ ſtrumæ fœdum hominem averſentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversùs Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licèt ſuperbus (f) ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videſne, ſacram (g) metiente te viam
Cùm bis ter ulnarum toga.
Ut ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic (h) triumviralibus,
Præconis ad faſtidium.
Arat Falerni mille fundi jugera;
Et (i) Appiam (k) mannis terit:

Sedi-

(d) Ex eadem tribu. (e) Ital: *Scrofole* (f) *Menas, cum ab Lero Pompejo defeciſſet; ad Auguſtum, ab illo Tribunus militum fuit creatus* (g) *Via ſacra ſic dicta, quòd ad Jovis templum & Capitolium recta duceret,* (h) *Judicia de ſervis, ac furibus exercebant tres judices, qui triumviri capitales dicebantur.* (i) *Via Appia Româ Brunduſium uſque pertingebat; nomen traxerat à Claudio Appio Caeco, qui eâ muniverat* (k) Ital: *Barveretti.*

Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet.

Et secundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovidium, quòd Ulysses secum ausit de Achillis armis contendere.

. . . . Agimus, proh Jupiter. inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur
Ulysses!
Præmia magna peti fateor: sed demit honorē.
Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbum;
(Sit licèt hoc ingens) quidquid speravit Ulysses.

§. V. De Mansvetudine.

Quid est Mansvetudo?

℞. Mansvetudo, seu lenitas, ac clementia est motus oppositus iræ; neque aliter definitur, quàm: *irae remissio, atque mitigatio.*

Quaenam est ars conciliandae clementiae?

℞. Mitigabitur ira, & conciliabitur mansvetudo, primò ingenua quadam culpæ confessione, ac dolore. Ità Cicero Cæsarem, iratissimum licèt, tamen Ligario placavit: *Ad judicem sic agi solet; sed ego ad patrem loquor: erravi, temerè feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto; ut ignoscas, oro, si nemo impetravit, arrogantem: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & supplicis animi demissio, præsertim apud hostem

magnanimum. Ut enim pulchrè ait Ovidius lib: 3. Triſtium.

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtrâſſe Leoni
Pugna ſuum finem, dum jacet hoſtis, habet.

Addere poteris cum Virgilio tritū illud libri 6.

. . . . . Romane: memento
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

3. Ad deliniendam iram maximè ſunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla eſt ſuſpicio, cujuſmodi ſunt pueri, fœminæ, ſenes, ſacrorum antiſtites. Ità legimus in ſacris paginis, Davidis iram ab Abigali, iram (l) Artaxerxis ab Eſthere fuiſſe repentè mitigatam. Romana quoq; hiſtoria teſtatur, Sabinorum interventu, Romulum inter & Tatium fœdus ictum fuiſſe. Item Volumnia, & Veturia Martium Coriolanum, patriæ funeſtum bellum inferentem, à noxio propoſito dimoverunt.

4. Facit plurimum ad iram moliendam, ſi ſcias, & captes, molles aditus & commoda fandi tempora, quale eſt tempus convivii, ludi, fauſti alicujus ſucceſſus, victoriæ, feſtivitatis, ac lætitiæ publicæ, quo tempore ſolent homines ad manſvetudinem eſſe propenſiores.

5. Si prudenter oſtendas, quantum præſtet manſvetudo cupiditati, vindictæ; ut rectè monet Juvenalis hiſce verſibus aureis Satyræ. 13.

Quip-

(l) *Artaxerxes in ſacris codicibus dictus Aſuerus.*

.... Quippe minuti
Semper & infirmi est animi. exiguiq; voluptas
Ultio; continuò sic collige quòd vindicta.

NEMO magis gaudet, quàm fœmina.

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, si dicas, qui peccavit, non debitâ operâ, non dolô malô peccasse, nec id egisse, ut eum contemneret, quem habet iratum sed vel incautum vel errore humano deceptum, vel necessitate adactum peccavisse, Vide, quâ dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæsarem M. Marcello placandum: *Atque hoc C. Caesaris judicium P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fatô, fuimus, nescio quô, Reipublicae misero, funestôque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, scelere certe liberati sumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicae conservavit, memet mihi, & item reipublicae, nullo deprecante, reliquos amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriae reddidit; quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consessu videtis. Non illos hostes induxit in curiam, sed judicavit à plerisque ignoratione potiùs, & falso atq; inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate civile bellum esse susceptum.*

§ VI. De Æmulatione.

Q*Uid est Æmulatio?*

℞. Est dolor, ex aliena felicitate susceptus, non quòd illi contigerit, sed quòd nos illa careamus

reamus. Hinc liquet, Æmulationem esse in laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Æmulationem inter, & Invidiã?

℞. Æmulationem bonam esse laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoq; bona consequamur. Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisque; quia id agit, nè alter bonis potiatur, ut ait Horatius:

Invidus alterius rebûs macrescit opimis.

Quomodò excitari potest Æmulatio?

℞. Excitatur majorum exemplô, nominis gloriâ, & propositis illustrium virorum egregiis facinoribûs. Ità Andromache Æneid. 3. (aura?

Quid puer Ascanius? Superatne, & vescitur
. . . . (riles
Ecquid in antiquam virtutem; animosq; vi-
Et puer Æneas & avunculus excitat Hector?

Ità magnus ille Alexander cum ad Achillis tumulum adstitisset, ejus gloriam & felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!* Et ille historicorum princeps Thucydides, adhuc adolescentulus, cùm fortè suam historiam Herodotus legeret, ità gloriæ stimulis agebatur, ut lacrymas tenere non posset. Quo animadversô, Herodotus, ejus patri dixit: *Nae tu sanè beatus es, qui filium habeas sic avidum gloriae, & laudis appetentem.* Con-

Concluditur doctrina de Affectibus generali præcepto.

Hactenus de Affectibus dictum est; in quibus illud generatim est observandum, quod apud Ciceronem (m) monet Antonius: *Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipso Oratore impressi, atque inusti esse videantur. Neque enim facilè est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odiô antè viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbîs, sententiîs, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quae nisi, admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesseris.*

Optimè igitur monet Horatius in arte Pöëtica:

. . . . . Si vis me flere, dolendum est
Primùm ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent.

Finis Libri secundi.

AR-

(m) *Lib: 2. Orat.*

ARTIS RHETORICÆ LIBER TERTIUS

DE DISPOSITIONE.

QUid est Dispositio?

℞. Dispositio definitur à Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem distributio.*

Quaenam est Dispositionis utilitas?

℞. Non minus necessaria est dispositio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos, quàm instructio exercitûs ad pugnam, ac victoriam, quàm in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venustatem? quàm in ædificio, lapidum, cæmentique apta compositio ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte Pòëtica;

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur libentiùs, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initio scitè pingit idem Horatius. Fit quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ.

Ein-

Fingentur ſpecies, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. - - - - - - -

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inſcitiæ, hebetiſque, ac pingvis ingenii, quàm cùm ità incondita eſt oratio, ità perturbata, nihil ut ſit primùm, nihil ſecundum. Contrà verò nullum majus indicium artis, & induſtriæ, quàm ordo. Quamobrem cùm hactenus actum ſit de Elocutione, & de Inventione, in quibus opus eſt inprimis lepore, atque ingeniô; deinceps videndum de Diſpoſitione, in qua una magis elucet Oratoris judicium, atque prudentia.

Quiſnam ordo ſervandus eſt in orationis diſpoſitione, ſeu quaenam ſunt orationis partes?

℞. Orationis partes vulgò quatuor aſſignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, ſeu Contentio, & peroratio.

Hæc artificioſa diſpoſitio videtur omnino naturæ conſentanea. Satis enim novimus; vel ipſa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare. 1. Conciliandos eſſe animos eorum, quibus cum agimus, & hoc eſt Exordii munus: deinde exponendum eſſe illud, quod petimus, & hoc eſt Narrationis; 3. afferendas eſſe rationes quibûs oſtendatur illud concedendum nobis eſſe, & hoc efficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibûs impelli vehementiùs auditorum animi poſſint, & hoc Peroratione conſequimur.

Sunt

Sunt qui non quatuor duntaxat, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiã ajunt indicari pervagatissimô isthoc versiculô:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus, Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationẽ. Unde liquet, quatuor tantùm esse statuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem scilicet Narratio, & Confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

CAPUT I.

De Exordio?

QUid est Exordium?

℟. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædibus vestibulum, hoc est Exordium in oratione. Atque adeò præcipua quadam curâ, diligentiaque, præ cæteris orationis partibus, est elaborandum, naturæ ipsius

psius instar, quæ in fingendo, atque ornando capite potissimùm desudare consvevit. Unde etiam Exordium *difficilima pars orationis*, vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

℟. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certâ quadã lege fila collocant, & ordine illa cõponunt.

§ I. De variis Exordiorum generib9.

QUotuplex est Exordium?

Duplex. Aliud est, justum, ac legitimum quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens, & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium, justum ac legitimum?

℟. Illud est, quô auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur,

Quid exordium ex abrupto?

℟. Illud est, quo Orator, quasi quodam abreptus impetu, auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celebratissimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque, tandem abutêre Catilina, patientiâ nostra, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

℟. Fit primò per licentiam, seu per liberiorem quendam loquendi modum. Sicut apud Livium lib: 23. Mutius Scævola deprehensus in Porsenæ castris, ità illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis: C. Mutium vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minùs*

ani-

animi est, quàm ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum est. Nec unus, ego in te hos animos gessi. Longus post me ordo est idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen, si juvas, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo. Ferrum hostemque in vestibulo habes regiae. Hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum praelium timueris, uni tibi, & cum singulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem, ut cùm apud Livium Lib: 2. c. 40. Veturia filium (n) Coriolanum sic alloquitur. *Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quae te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infestô animô, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit: Intra ista maenia domûs, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!*

Quandonam usurpandum est Evordium ex abrupto?

℞. Usurpantur potissimùm vel in summa ali-

qua

(n) *Martius Coriolanus plebis odiô in exilium actus, patriae bellum intulit.*

qua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibûs Orator extra se rapi videtur quodammodô.

§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.

QUae sunt Exordii dotes, ac virtutes?

℞. Quatuor vulgo recensentur: *Proprietas, cura, verecundia, brevitas.*

In quo posita est proprietas Exordii?

℞. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribus ità depromptum, ut ex illius natura quadammodò videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accommodari, cujusmodi Exordia lepidè comparantur Ephippio, quod equis benè multìs accommodaretur, vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & suppliciô nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit computabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusque petitum, vel si nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia similiter se habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius causidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

In quo posita est Exordii cura?

℞. In eo posita est, ut Exordium sit plenum dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptum verbis, & instructum sententiis, & quod periti solent Architecti, *vestibula, aditusque ad causam faciat illustres*, inquit Tullius: Prima quippe Oratoris commendatio proficiscitur ab Exordio; quod si negligentiùs tractatum fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optimè monet Fabius: pessimus sanè videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, nè, quod sæpè contingit Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, præstigiarum, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit exordii verecundia?

℞. In eo consistit, quod Orator dicere incipiens, præseferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero; *Fuit enim*, inquit, *in L. Crasso pudor quidam, qui non modò non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confite-

fitetur lib: 1. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente, atque omnibus artubûs contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibique præsidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitas Exordii?

℞. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producatur longiùs, quàm par sit. Neque enim profecto cubitali Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes; ingensque vestibulum affigi debent, Quod si fiat, bellissimè sanè quadrabit in enormia id genus procemia facetum illud Diogenis dictum ad (a) Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen, orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sinè Exordio, sinè affectibus, sinè epilogo*, inquit Julius Pollux, & ut etiam à Xenophonte factitatum legimus, sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuêre filios.*

Nolim etiam orationi, cæteroqui longulæ,

(a) *Myndus oppidulum Cariae, in Asia minori.*

brevissimum, ùt nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori Pygmæi caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§ III. De variis Exordiorũ fontibus.

VArii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum ac legitimum. Nos hìc præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In oratione pro M. Cœlio exorditur à temporis insolentia; quippe die festo, contra quàm fieri soleret, causam dicere cogebantur Exordium Milonianæ ducitur. 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeji judicis: 3. ab insolita judicii forma. Pro Rege (b) Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentiâ* (inquit Tullius) *quòd tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est*, (c) *dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum*

(b) *Haec oratio privatim habita in aedibus Caesaris.* (c) *Dejotarus Gallograeciae in bello civili Pompeji partes secutus, victorem Caesarem cum excepisset hospitiô, fuit accusatus, quòd ei struxisset insidias,*

torum studia nisi solent: in tuis oculis in tuo ore, vultuque acquiesco .... Hanc enim, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom: concursus afferet? Qui enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Rom: bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique testarer ipsum ... Quae quoniã angustiora faciunt parietes, actioque causae maximè debilitatur locô, tuũ est Caesar qui pro multis saepè dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre, quo faciliùs tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium à rotunda, simplicique rei expositione, sinè fuco, & calamistris, & sinè ullo in speciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Caesar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cùm prima fronte ea videmur dicere, quæ causæ nostræ sint omnino contraria, & adversariis faveant, ut scilicet eos sensim in nostram sententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus, in quo sanè est artis, & industriæ plurimum. Ità Alexander apud Curtium milites suos cohortaturus ut secum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum studia, qui

reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas gessistis, milites, intuentibus vobis, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriae occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiam effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Ità Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Sallustium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neq; ex ignavo strenuum; neque fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ita etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Sallustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P.C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vacuos esse decet.*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Ità Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspicatur: *Saepè, & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiae studium.*

Eodem ex fonte suum in (d) Rufinum carmen ducit Claudianus.

Sæpè mihi dubiam traxit sententia mentem,

Cu-

(d) *Rufinus Arcadii tutor affectat imperium & à militibus occiditur.*

Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu,

\- - - - - - - -

Abstulit hunc nobis Rufini pœna tumultum,
Absolvitque Deos; jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

6. Præclarè admodùm trahitur Exordium à suspensione, quæ mirificè præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate sciendi, quid demum sit illud, quod polliceatur Orator. Ità Cicero Verrina. 1. *Quod erat optandum maximè judices, & quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque judiciorum sedandam maximè pertinebat; id non humanô consiliô sed propè divinitùs datum atque oblatum vobis summo Reip: tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa Reip: vobisque periculosa: quae non modo Romae, sed, & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his judiciis, quae nunc sint, PECUNIOSUM hominem, quamvis sit nocens, nullum posse damnari.*

Denique Exordium ab ipsis causæ visceribus, hoc est ab intimis causæ principiis trahendum est, & in illo solerter jacienda sunt argumentorum, & affectuum omnia semina, quæ deinde retractata fusiùs explicentur. Id verò non difficulter efficies, si ex Fabii Quintiliani præce-

ptis diligenter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos, quô locô, quô tempore, quo rerum statu dicendum sit tibi; quid auditores ac judices sentire credibile sit, quis sit orationis tuæ scopus, quid petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta maturè fuerint tibi, ipsa te magistra natura facilè docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De officio, ac munere, Exordii.

QUodnam est officium ac munus Exordii?

℞. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

℞. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2. à persona adversariorum. 3. à Persona auditorum, vel judicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, persona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à persona Oratoris ipsius?

℞. Si Orator modestiam, pudorem, probitatem & ingenuum quemdam candorem ore potiùs, & reipsa præseferat, quàm verbis ostentet. Poterit tamen interdum sua merita, suum officium, suas virtutes, sed parcè omnino, ac sinè arrogantia commendare: quod mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, suo quondam magistro: *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio, quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter*

oriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse, earum omnium rerum vel in primis hic. A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet. Nam quoad longissimè potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis, & pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad suspiciendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quòd si haec vox hujus hortatu, praeceptisque conformata nonnullis aliquando saluti fuit, à quo id accepimus, quo caeteris opitulari, & alios servare possemus, huic profectò, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

℞. Si dicamus nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta judicibus: quòd pulchrè admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quae res in civitate duae plurimùm possunt, eae contra nos ambae faciunt in hoc tempore, gratia, & eloquentia, quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram, metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducere, vitiorum quibûs laborant, commemoratione, conemur; ùt pro Dejotaro: *Crudelem*

Casto-

(e) *Castorem, nè dicam scéleratum, & impium; qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiaeque suae terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat.*

Quòd si adversarius sit vir bonus, notæque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cum pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adversarium, culpavit; sed tamen, ut illi quomodocumque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cœpit; idque tam falsè, tamque facetè, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse dixerit.

Quam (f) *ridiculum habemus Consulem!*

Quomodo captabitur benevolentia à persona vel auditorum, vel judicum?

℞. 1. Si eis confidere videatur Orator ùt pro Roscio Amerino. 2. Si suam causam cum eorum utilitate conjungat, ut passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatem & dotes cæteras modestè commendet, ùt in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat à sapientia, justitiaque, cùm ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeji sapientissimi & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitiae suae putârat esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eumdem telis militum dedere: nec sapien-*

(e) *Castor Dejotari nepos ex filia.*

(f) *Plutarchus in vita Catonis.*

pientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica amare.

Imò nè ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cùm pro se ipse diceret apud regem Aggrippam, Auctorum Capite 25. *De his omnibus, quibus accusor à Judaeis, Rex* (g) *Aggrippa, aestima me beatum, apud te cùm sim defensurus me hodie, maximè te sciente omnia & quae apud Judaeos sunt consuetudines, & quaestiones, propter quod obsecro, patienter me audias*

Quomodo paratur benevolentia à persona clientis, sive illius, cujus causa agitur?

℞. Si illius innocentiam, virtutemque commendes: si illius calamitate, amicorum; movearis ùt Cicero pro Roscio Amerino.

Semperne laborandum est in exordio, ut captetur auditorum benevolentia?

℞. De captanda benevolentia non valdè laborandum esse in causis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantùm in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distinguit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur.

In humili quidem argumento se se maximè nonnunquam exercuerunt, & ostentârunt ingenia,

(g) *Agryppa ultimus Judaeorũ Rex, filius ilius Herodis Agriprae, qui ab Angelo percussus fuit.*

nia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit; & Lucianus, qui muscam laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti. Calcagninus, post Psellum pulicem prædicavit, Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil* laudandum suscepit; Umbram Janus Douza præconiô celebravit & nostra ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinum, pediculumque laudavit.

In his verò, aliisque id genus humilibus causis; itemque in illis, quæ minus gratæ sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisitiore quadam arte, quâ Orator subdolè & latenter in auditorum animos irrepat.

§ V. De paranda attentione.

U*Ndenam conciliatur attentio?*

R. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidem, si polliceamur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis. Ità Horatius Od. 1. l. 3.

Carmina non priùs.
Audita, Musarum Sacerdos.
Virginibus, puerisque canto.

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; *Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam, rem nullam magis periculosam, magis ab omnibus vobis providendam, nec à Tribuno plebis susceptam, neque à Consule defensam, neque ad populum R. esse delatam.* Hoc etiam.

etiam egregiè præstitit Maro, quando de apibus dicturus, ità cecinit. 4. Georg.

Protinus àërii mellis cœlestia dona
Exequar Hanc etiam (h) Mecœnas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosq; Duces totiusq; ordine gentis
Mores, & studia, populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria . . . .

Nolim tamen, montes; ùt ajunt, aureos in ipso dicendi initio semper polliceatur Orator: nec sic incipiet ut (i) Mævius ille, quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Multoque sanè cautius mihi videtur facere, qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic exorditur. (Trojæ,

Dic mihi, Musa, virum captœ post tempora
Qui mores hominum multorũ vidit, & urbes.

Quàm si magnificẽtius sic incipias cumLucano
Bella per Emathios plusquàm civilia campos...

Aut si tumidum illud turgidumque imiteris Claudiani procemium *de raptu Proserpinae*:

Inferni raptoris equos afflataque curru

Side-

(h) *Mecaenas apud Augustum gratiosissimus, Pöetarum patronus munificus.* (i) *Hic est ille Maevius, quem carpit Virg*; Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,

Sidera Tænario, caligenteſque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congeſta jubet.

Quò ſi ſatis appareat, rem, de qua agitur, eſſe abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, ſi rotundè ſtatim. & ingenuè profiteatur, ſeſe in re omnino tenui laborare, quàm ſi grandia nequidquam polliceatur: ſed cauſæ tenuitatem æquitate, vel neceſſitate; vel aliunde compenſare conabitur; ùt Cic: Philippica. 7. *Parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur, P. C. de Appia via & de* (k) *moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio eſt *petitio*; cùm ſcilicet auditores rogamus, ùt ſtudiosè, ac diligenter velint attendere, ùt Cicero pro Sexto Roſcio: *Quapropter vos oro, atque obſecro Judices attentè, bonaque cum venia verba mea audiatis.*

Quamvis autem ſub ipſum Exordium poſtulari ſoleat attentio, ſatiùs tamen erit interdum illam in ipſo orationis decurſu poſtulare, cum ſcilicet auditoris animus, initio arrectus, & alacer, langueſcere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ùt ſolet. Hoc egregiè præſtitit Tullius pro Cluentio, dum ſic ait: *Vos, quaeſo, ut adhuc me attentè audiſtis, item quae reliqua ſunt audiatis. Profectò nihil à me*

(k) *Vel de templo Junonis Monetae reficiendo vel de pecunia.*

me dicetur, quod dignum hoc conventu, & silentiô dignum vestris studiis, atque auribus esse videatur.

Quomodo comparabitur docilitas?

℟. Tribus maximè rebus: 1. Si brevem te fore promittas, stesque promissis. Ut enim elègranter,& ingeniosè monet Tullius, multò facilius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat; & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis longos bellè omnino quadrant ultima hæc artis Pòéticæ verba.

Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus
Quem verò arripuit, tenet,occiditque legendo.
Non missura cutem, nisi plena cruoris (l)
Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter dilucidè, simpliciterque proponas, qua de re dicturus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in duo, vel tria ad summum capita perspicuè partiaris; ùt cùm ait Tullius Philippica. 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quae tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba*

(l) *Hirudo est pisciculus instar exigui serpentis, qui ad sugendum vitiosum sanguinem, cuti solet applicari, nec avelli, nisi sanguine oppletus, potest.*

ta mea audiatis. Sed quoniam permagni intereſt ad eloquentiam, quemadmodum proponat, & orationem ſuam partiatur Orator, & quia hic locus eſt in tota Rhetorica longè difficillimus, tyronibus præſertim; de utroque illo capite accuratiùs nobis eſſe diſputandum arbitramur.

§ VI De Propoſitione.

QUaenam ſunt Propoſitionis virtutes, ac dotes?

℞. Quinque vulgò aſſignantur propoſitionis dotes, 1. eſt, ut ſimplex ſit, unaque, non verò multiplex, ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; ſemperque meminiſſe debet Orator eximii illius, numquamque ſatis inculcandi Horatiani præcepti.

Deniq; ſit quodvis ſimplex duntaxat, & unū.

Quid eſt porro una ſimplexque propoſitio?

℞. Una ſimplexque dicitur illa propoſitio, quæ conſtat una; ſimplicique ſententia, v. gr. *Pax eſt conficiēda, Injuriae ſunt condonādæ &c.*

2. Propoſitionis dos eſt ut ſit ità clara, ut non modò nullo labore intelligatur, ſed etiam ut non poſſit non intelligi; quemadmodum iſta: *Otium eſt fugiendum.* 3. dos eſt, ut omnia totius orationis argumenta, parteſque omnes in illam velut in ſcopum, metamque colliment. 4. dos eſt, uti tractari copiosè, & ornari facilè poſſit, & amplam dicendi ſegetem ſuppeditet. Rectè enim monet Horatius, ne jejunum dicendi ſumas argumentum, *& quae deſperas tractata niteſce-*

tescere posse, *relinquas* 5. dos est ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maximè conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

℞. Si argumentum ità proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatque; v. gr. trita est vulgarisque hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, nihilque admodùm dignum habet attentione. Fiet verò nova, & admirabilis, si dicas cum Chrysostomo: *Nemo laeditur*, *nisi à seipso*; vel *Nemo miser*, *nisi qui velit*. Item vulgaris est hæc propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti*; itemq; ista: *Mors minus dura accidit miseris*, *quàm felicibus*. Fiet autem illico utraque nova, mirificaque, si dicas, *Virtutem plus interdum improbis debere*, *quàm probis*, & *felicitatis genus esse infelicem mori*.

Quomodo utilitatem habebit propositio?

℞. Utilitatem habere solent propositiones illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ (si duabûs illis Senecæ vocibûs nobis uti fas est) Contemplativæ porrò dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodùm ista; *Stultorum infinitus est numerus*. Activæ contra dicuntur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere; ut *Ferenda sunt amicorū vitia*.

§. VII.

§. VII. De Divisione.

CUr adhiberi solet in oratione Divisio, sive Partitio?

℞. Tribus potissimùm de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partium orationis; quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus & intervallis distincta, ut ait (a) Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ fessis præstare videtur,
Qui notat inscriptus millia multa lapis.

Quaenam sunt leges Divisionis?

℞. Quatuor. 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est ut partes illius sive membra omnino complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut membra illa sint opposita, neque unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresve ad summum, vix plures. Si enim nimium concisa sit, & ut loquitur Fabius, nimium articulosa, offundet orationi tenebras, parietque obscuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. dos est; ut sit plana, simplex, & quasi obvia; non verò ad artis, & ingenii ostentationem longiùs accersita.

De

(a) *Rutilius natione Gallus, floruit saeculô quartô. Scripsit Itinerarium versu supra hanc aetatem eleganti.*

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusiùs, & uberiùs dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CAPUT II.

De Confirmatione.

Quid est Confirmatio?

℟. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

℟. Duæ. 1. Est Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ quasi viscera, vitamque illius contineat, totamque persvadendi spem in ea maximè parte sitam esse. Unde *fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. De Confirmatione propriè dicta.

Quomodo tractãda estConfirmatio propirè dicta?

℟. Per argumenta, & per Argumẽtationes.

Quid est Argumentum?

℟. Est probabile inventum ad faciendam fidẽ.

Quid est Argumentatio?

℟. Est argumenti fusior, & artificiosa dilatatio

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

℞. Hoc intereſt, quòd Argumentatio ſit modus, ſive ratio, quâ argumentum tractatur: Argumentum verò ſit ipſa argumentationis materia, Unde argumenta ex ſe jejuna ſunt & inbecilla, niſi accedat artificioſa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

℞. Petuntur à locis tum intrinſecis, tum extrinſecis, de quibus accuratè dictum eſt à nobis lib: 2.

Quo ordine collocanda ſunt argumenta in Confirmatione?

℞. Firmiora partim in principio collocanda ſunt; quia tunc vel maximè attendit auditor, partim in fine, quia quæ poſtremò dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda ſunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quēadmodum imbecilliores milites, qui fugam, auditâ buccinâ circumſpiciunt, in medium agmen cogi ſolent, ut qui per ſe parum poſſunt, turbâ valeant. At ſi cauſa duobus tantum argumentis nitatur, quorum alterum validius ſit, alterum infirmius, tunc, imbecillius ſubjicietur quidem validiori, ſed mox ad validius recurretur.

Quot ſunt argumentationum ſpecies, ſeu quot modis tractari poſſunt argumenta?

℞ Quatuor ſunt præcipuæ ſpecies argumentationis: *Syllogiſmus*, ſeu *ratiocinatio*, *Enthymema*,

mema, Inductio, & Exemplum. His adde *Soritem, & Epicherema.*

§ II. De Syllogismo.

Quid est Syllogismus?

℞. Duplex distinguitur Syllogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribûs propositionibûs distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabûs primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minùs latè patet, appellatur, necessariò concedenda sit tertia, quæ *consequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honesta est amplectenda:
Rhetorica est ars honesta:
Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibûs, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus.*

Quaenam sunt partes Syllogismi Oratorii?

℞. Quinque numerantur. 1. est. *Propositio* 2. *Propositionis probatio.* 3. *Assumptio.* 4. *Propositionis probatio.* 5. *Conclusio.* Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro. 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinâ providentiâ mundum gubernari. Sed quod exiliter & jejunè dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud Di-*

vinâ providentiâ administratur, quod optimè administratur; sed mundus optimè administratur, igitur mundus divinâ providentiâ administratur. idipsum Tullius oratorio more ita pertractat.

Meliùs accurantur, quae consiliô geruntur, quàm quae sine consilio administrantur. Et hæc est Propositio.

Domus ea, quae ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatior, quàm ea, quae temerè, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui praepositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quã is, qui stultitiâ, & temeritate alicujus administratur. Eadē navigii ratio est. Nam navis optimè cursum conficit ea, quae scientissimo gubernatore utitur, Et hæc est propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum melius quam mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam & signorum ortus, & obitus definitum quemdam ordinem servant; & annuae commutationes non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, verùm ad utilitates quoq; rerum omnium sunt accommodatae, & diurnae, nocturnaeque vicissitudines nulla in re unquam mutatae quidquam nocuerunt: Et hæc assumptionis probatio.

Quae signa sunt omnia, non mediocri quodam consilio naturam mundi administrari. Quæ est Complexio: sive Conclusio.

Sem-

Semperne constat quinque illis partibus Syllogismus oratorius?

℞. Nequaquam: Si enim perspicua sit vel Propositio, vel Assumptio, tunc omittitur illius Probatio: & ita fit Syllogismus quadripartitus. Quòd si etiam perspicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogismus.

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

℞. Hoc intererit primò, quòd Philosophus ea maximè quærat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones, illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum ajebat Zeno Philosophus, *Logicam, seu dialecticam similem esse pugno, seu manui complicatae; Rhetoricam verò palmae seu manui explicatae, atque exporrectae.*

Nunquamne Logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismis oratoriis?

℞. Servatur aliquando non solum ab Oratoribus

ribus, verum etiam, quod mirum ſanè videatur, ab ipſis Pòétis, ut in illo Perſii exemplo, Satyrâ 5.

(vitam
An quiſquam eſt (b) alius liber, niſi ducere
Cûi licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere; non ſim
Liberior Brutô?

Qui profectò integer eſt Syllogiſmus, & ordinem eum planè ſervat, qui tradi ſolet à Logicis: Sic enim hoc loco dialecticum prorſus in morem argumentatūr Perſius:

Nemo magis liber eſt, quàm is, cûi licet ducere vitam, ut vult:
Atqui mihi licet ducere vitam, ut volo:
Ergo liber ſum, & ipſo etiam Bruto liberior.

§. III. De Enthymemate.

Q*Uid eſt Enthymema?*

℟. Eſt pars Syllogiſmi, ſeu Syllogiſmus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

℟. Duas; quarum prima vocatur à Logicis *Antecedens*; alia *Conſequens*, v. gr. *Omnes artes ſunt expetendae. Ergo eloquentia eſt expetenda.* Hinc eſt, quòd Enthymema jure optimo *curtum* vocatur à Juvenali Sat: 6. in mulieres.

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
(c) Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Tor-

(b) *Perfectus in Pòéta Syllogiſmus.* (c) *Non loquitur ex arte, & ſecundum praecepta Rhetoricae.*

Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, curtum, quod sit argumentatio quasi mutila, & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

℞. Fit omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu ut Logici loquuntur omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni, ergo Clodius jure fuit occisus*; vel *Quicumque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur, ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema?

℞. A *po Tu enthymeithae*, quod est *mente concipere, cogitare*, quòd scilicet tertia propositio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis genus?

℞. Illud est, quod fit à contrariis; cujusmodi est apud Sallustium illud (d) Micipsæ ad (e) Jugurtham; *Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud Medeæ apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgò dicitur Orator quàm Syllogismo?

℞

(d) *Micipsa patruus Jugurthae, & Massinissae filius.* (e) *Jugurtha Numidarum rex à Pompejo victus.*

℞. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium quod scilicet agnitum, causæ magis obest, quàm prodest. Hinc etiam cum utitur Syllogismô, partes ejus fere transponit. 2. Nè videatur auditorum ingeniis diffidere; quasi necesse sit omnes Syllogismi partes sigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validiùs percellit adversarios, illosque punctim, ut ajunt, cæsimq; ferit. *Unde jaculum, ac telum Oratoris* vocari solet. Vide, quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat:* quasi si diceret: *Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§ IV. De Inductione.

QUid est Inductio?

℞. Est argumentatio, qua ex multis singularibus enumeratis aliquod concluditur. Ità Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam: *Navis bona dicitur, non quae pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum rostrum est, sed quae stabilis est, firma, velox & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distingvitur, sed cui ad secandum subtilis est acies. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quaeritur. Ergo in homine quoq;*

nihil

nihil ad rem pertinet quantum habet, aut quàm multis salutetur, sed quàm bonus sit.

Inductio non solùm Oratoribus perfamiliaris est, sed etiam Pòétis, & in primis Ovidio, qui illâ majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Pèéta, dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib: 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua (f) Tiphy, jacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, (g) ars tua, Phœbe, jacet

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem, viventi sibi iter ad inferos nequaquam interclusum esse debere:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus
Threiciâ fretus citharâ, fidibusq; canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. Quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove summo.

Quid

(f) *Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator.* (g) *Apollo medicinae inventor.*

Quid observandum est in Inductione?

℞. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id, cujus confirmandi causâ fit inductio, iis quæ sumuntur, simile sit.

§. V. De Exemplo.

QUid est Exemplum?

℞. Est inductio imperfecta, qua ab uno simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quòd Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob sororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodò exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quae primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Rom: comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium Æneid: 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos, quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos.

Pallasnè exurere classem
Argivûm, atq; ipsos potuit submergere ponto

Uni-

Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei (h)

\- - - - - - - -

Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§ VI. De Dilemmate.

QUid est Dilemma?

℟. Est argumentum constans duabus partibûs contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt. Unde etiam Syllogismus cornutus appellatur, quòd nempe illius cornua sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquô animô esse tolerandum: *Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si levis? facilè feretur, si vehemens? certe brevis futurus est.* Ita Cic: Philip: 3. probat hoc Dilemmate non esse mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis: Si ut deprecentur? contemnet, si ut imperetis? non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit.

(i) Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.

Sin-

(h) *Ob violatam Cassandram in Palladis templo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterque fortis, & furens,* (i) *Renatus Laurentius in Comm: Tertull:*

Sin potiùs casto vis est allata pudori;
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captes, Lucretia: namq;
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma

℟. Ab adverbio Græco *dis*, *bís*, & à voce (k) *Lemma*, *sumptio*, *captio*, quod nimirum utrinque capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest Dilemma?

℟. Duplici. 1. Si universum Dilemma torqueas in ipsum auctorem: cujusmodi exemplum affert Aristoteles lib: 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quaedam maximopere dissvadebat filio, ne ad populum verba faceret; nam si injusta svaseris inquiebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc dilemma sic in matrem ipsam torsit ingeniosus adolescens: *Imò* inquit, *expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixero, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde se expedire numquam potuerunt (l) Areopagitæ, qui licet mortalium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem prorsus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in Protagoræ Rhetoris disciplinam

(k) A verbo *Lambajo, capio.* (l) *Areopagitae judices austeri, & incorrupti, qui Athenis in templo Martis judices erant causarum capitalium.*

plinam se quidam adolescens tradidisset, grandemque pecuniæ summam illi ex pactione fuisset pollicitus, ea lege, ut primam omnium, quam esset habiturus, litem obtineret; jam planè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes*, inquit, *omnino mercedem, quô res cumque vertant. Si enim vicero, debes, ut condemnatus: si viceris, debes ex pacto. Immò*, inquit, versipellis discipulus, *quò res cumq; vertant, nihil habebis. Si enim causam vicero, ex judicum sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.*

2, Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cùm servus ab hero fortè percussus, illum hoc repentino Dilemmate petisset: *Si sum improbus, cur meâ uteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma sic in servum acutè retorsit herus. *Non te percutio, quia probus es? sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§ VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

HUc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

℞. Est argumentationis species captiosa, & fal-

fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Pòétæ finxére, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ ut filium, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurum utique si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque suspicata respondit; *Non reddes: & ob eam causam reddi debere, quod nempe verum dixisset.* *Mentiris*, inquit, vafer Crocodillus: *si enim reddidero verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc Cretensis cujusdam Pòétæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur.* Ergo non mentitur certè quidem Pòéta Cretensis, dum illos semper mentiri asseverat: Unde non sunt omnes semper mendaces.

§. VIII De Sorite, & Epicheremate.

QUid est Sorites?

℞. Est argumentatio, qua ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid infertur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tullio. Hoc acervali

captio-

captiosòque argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumque dictitabat, filium suum licèt nondum triennem toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athenienfibus, Athenienses Graeciae, Graecia Europae, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes erant. (a) Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur. (b) Chrysippus, ùt Socrates Inductione, & Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè solet esse captiosum & fallax. Cùm enim sensim & minutatim multa coacervantur, facilè est injicere respondenti laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit & seorsim singula considerare, sicque faciliùs universa frangentur.

Cedo denique etymon illius vocis Sorites?

℞. Habes germanissimum etymon in hac voce Græca *sophos, cumulus, acervus*, unde *soreitis, sorites, argumentum acervale.*

Quid est Epicherema?

℞. Est Enthymema contractum cujus duæ propositiones in unam conferuntur: ùt, *Sinè causa*

S

(a) *Stoici Philosophi qui summum bonum in virtute ponebant, sic dicti à soas, id est,* porticus, *in quam convenire solebant.* (b) *Chrysippus Stoicus Philosophus, Zenonis Auditor.*

causa dominum servus accuset? In hac enim una propositione continentur hæ duæ: *Non debet servus temerè, & sinè causa dominum incusare, ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temere apud Caesarem incusare.*

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroasibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

CAPUT III.

De Confutatione.

Quid est Confutatio?

℞. Est pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

℞. Fit primò negatione mera, cùm scilicet rem allatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ità Cic: pro Quinctio rem negat apertè: *Negamus te bona Quinctii, Sexte Naevi, possedisse edicto praetoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen, cujus insimulatur Roscius, ab illius vita moribusque prorsus alienum esse; quem locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cùm factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus.

mus. Sic Tullius pro Rabirio, (c) Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, adeò non expavescit, ut scelus, ut potiùs illius auctorem exoptet fuisse Rabirium: *Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc praedicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi, R. interfectum.*

3. Fit Confutatio, cùm adversarios, pari vel etiam majori re objecta, vicissim lacessimus, ùt periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & aliò avertunt. Talis est apud Virgilium disputatio pastorum, in qua sic prior incipit Damœtas:

(d) Dic, quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo.)
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas?

Mopsus impar respondendo, nova quæstione conatur irretire Damœtam: (e)

S2 Die

(c) *Saturninus Tribunus plebis seditiosus, qui cùm res novas moliretur, à servo occisus fuit in ipso Capitolio.* (d) *Vide Interpretes: quorum nonnulli haec ad Caelii cujusdam sepulchrum referunt.* (e) *Nummi Augusti, in quorum aversa parte erant flores, cum inscriptione L.* Aquillius Florus III. vir. *Sunt qui de flore hyacinthi interpretantur cum vulgo.*

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum; cùm nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujusmodi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclarè gestas, invidorum, ùt fit, calumniis appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentio facto. Hoc*, inquit, *die* (f) *Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus, & jurgiis supersederi aequum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum Junonemque, & Minervam, caeterosque Deos qui Capitolio, atque Arci praesident, salutandos ibo? iisque gratias agam, quod mihi, & hoc ipso die, & saepè alias egregie reipublicae gerendae mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate Deos; ut mei similes Principes habeatis.*

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales, & facetias, etiam in rebus seriis adhibere, quæ si nec in mimicam scurrilita-

(f) *Tribuni plebis erant Magistratus, Populi defensores, & custodes.*

ſitatem degenerent, nec in atrocius maledictum nec in nimiam dicacitatem mirum quantum cauſæ proſint, & animos auditorum exhilarent.

Poſtremus denique refutandi modus fit per compenſationem; cùm ſcilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; ſed alio quodam præclarô factô abundè compenſari oſtendimus. Sic Horatius, qui ſororem interfecerat, judicio populi R. fuit abſolutus, *magis admiratione virtutis, quam jure cauſae*, inquit Livius.

CAPUT IV.

De Peroratione.

Q*Uid eſt Peroratio?*

℞. Peroratio, ſive Epilogus, eſt ultima orationis pars, in qua id quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. *Ita Quintilianus.*

Quot partibus conſtat Peroratio?

℞. Duabus: Enumeratione, & Motu seu, Affectuum commotione.

§. I. De Enūmeratione.

Q*Uomodo ſit enumeratio in Peroratione?*

℞. Fit, cùm ea, quæ per totam orationem variè ſparſa ſunt, ſummatim colligimus, & ſub uno veluti aſpectu ponimus, per Anacephalæoſim, ſeu recapitulationem, quæ eſt rerum fusè dictarum brevis, & artificioſa repetitio,

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalaeosim?

℞. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Maniliana, qui tamen partis tantùm est, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit omnî studiô ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunae plurimorum civium cum republica defenduntur.* Et rursus in eadem Orat: *Quare cùm bellum ità necessarium sit, ut negligi non possit; ità magnum, ut accuratissimè sit administrandum; & cùm ei imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna; dubitabitis Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est in rempublicam conservandam, atque amplificandam, conferatis?*

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalaeosi?

℞. Duo maximopere sunt observanda: 1. Ut cursim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimùm consistit, & quae maximè velis, auditorum animis inhaerere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, sed nova quaedam oratio,* inquit Fabius.

2. Quae dispersè, diffusèque dicta sunt, ita summatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisque illuminentur, & ornen-

ornentur sententiis; nè scilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus, si nimis jejuna sit nudaque repetitio. Vide quàm sententiosa sit, quam referta rebûs & verbis Anacephalæosis illa, quâ Ajax apud Ovidium, suam contra Ulyssem, & pro se orationem ità concludit.

Nec Clypeus vasti (g) cœlatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæq; ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe manus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi;
Cur spolieris erit, non cur metuaris ab hoste
Et fuga, quâ solâ cunctos, timidissime vincis,
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti
Adde quòd iste tuus tam rarò prælia passus
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus. (agendo:
Denique quid verbis opus est? Spectemur
Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
Inde jubete peti, & referentem ornate relatis.

§II. De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munúsque alterum est affectuum concitatio: quod quidem ità proprium est illius, ut propterea Peroratio *Sedes affectuum* à magistris artis appelletur, quòd in eo potissimum loco debeat orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquen-

(g) *Orbem terrarum in Achillis Clypeo fuisse citum narrat Homerus.*

tiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces stimulosque subjicere.

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

℞. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide quæ suprà fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

℞. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimum parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dùm peroraret, non incendebat modò judices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; ità ut non rarò, quemadmodum ipse de se loquitur, *plorore, & lamentatione forum perorando compleverit.* Quapropter si fortè aliquando plures oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni peroratio relinqui solebat, ut ipse ità testatur librô de Oratore: *Quid ego de miserationibus loquar?*

loquar? Quibûs eô sum usus pluribus, quòd, etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingeniô, sed dolore assequebar.

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi sic ait: *Sed finis sit, neque enim prae lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat.*,. Et in eadem oratione: *Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hae voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie.* Itemque pro Rabirio (h) Posthumo: *Sed jam, quoniam ut spero, fidem, quam potui, tibi praestiti, Posthume, reddam etiam lacrymas quas debeo.... Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.*

Eadem concitandæ commiserationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. suam ad Priamum, & Trojanos veteratoriam orationem ità concludit:

Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est, quæ restat adhuc, mortalibus usquam
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quamque, ut ità loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit:

At

(h) *Posthumus sinè aspiratione contra etymologiam, ità Aldus, & lapides antiqui.*

At vos, o proceres, vigili date præmia vestro,
Proque tot annorum curis, quos anxius egi
Hunc titulum meritis pensandum reddite
nostris. (movi,
Jam labor in fine est, (i) obstantia fata re-
Altaq; posse capi (k) faciendo, Pergama cepi.
Per spes nunc socias, casuraq; mœnia Troum,
Perq; Deos oro, quos hosti nuper ademi;
Per, si quid superest, quod sit sapienter agen-
dum.

- - - - - - - -

Este mei memores; aut si mihi non datis arma,
Huic date: & ostendit signum fatale Minervæ.

Quaenā sunt praecipuae virtutes Perorationis?

℟. Duæ 1. Ut sit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut sit brevis; quia, ut observat Tullius: *Lacrymae citò arescunt, & animorum incendia celeriter restinguuntur.*

Finis Libri tertii.

AR-

(i) *Palladium, hoc est Palladis simulacrum, in arce Trojana capiendo.* (k) *Dum feci, ut Troja capi posset, eam censendus sum cepisse.*

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

TAmetsi quæ de Inventione; Dispositione, & Elocutione fusiùs disputata sunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facilè possint accommodari; tamen quò res sit expeditior, & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis esse præcepta judicavimus. Neque verò satis esse censuimus, generatim, atque universè indicare fontes, unde manat omnis oratio, nisi etiam singula itinera, singulasque vias indicare singillatim aggrederemur.

Omnes itaque, quæ haberi possunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonstrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonstrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon; 3. Epithalamium, seu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinici-

um, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur: ſvaſio, diſvaſio, hortatio, commendatio; de duobus hiſce orationum generibus enucleatè videamus; nam Judiciale minus, eſt noſtra ætate uſitatum.

CAPUT I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonſtrativum.

§. I. De oratione Panegyrica.

UNdenam nomen ſuum traxit Panegyricus?

℟. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri (l) hoc eſt in publico ſolemnique Græcorum undique convolantium cœtu, ſive ad ludos faciendos, ſive ad ſacra, nundinaſve in aliquo emporio celebrandas. Harum porro orationum initium quò ſplendidius eſſet, ſumi ſolebat à laude Numinis illius, quod ludis præeſſe credebatur, ut Olympic Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde ſequebatur laus gentis, vel urbis ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magiſtratus, qui certamini præerant; pugiles, qui decertaverant, ac præſertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc-

(l) *Agyris*, cœtus, *panegyris*, cœtus univerſalis.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed posterioribus temporibus non illæ solùm vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quopiam consessu, qualis est Senatus, in Principum laudem habebantur.

§. II. De inventionibus & fontibus Panegyrici.

QUaenam series servari solet in Panegyrico?

℞. Duplex; artificialis nempe, & naturalis. Servatur series artificialis, cùm indiscriminatim confuso temporis ordine omnia ad certa quædam capita ex arte revocantur: v. gr. si quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeji laudes refert ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc duplici capite, virtute scilicet, & fortuna. *Fatendum est*; inquit, *cùm plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunae quàm solus omnium mortalium in potestate habuit.* Hic porro artificialis ordo longè plus habet artis, & ingenii, quàm ordo naturalis.

Quaenam est series naturalis?

℞. Series naturalis ea dicitur, in qua histo-

ciæ.

riæ, ac temporis ordo fervatur. Hæc autem feries dividitur in tria tempora; illud quod vitam anteceffit; illud quo quis vixit; & fi naturæ conceflerit, illud quod mortem eft confecutum.

Hunc perfæpè adhibuerunt Ifocrates & Tullius. Hunc ferme ufurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè fervans, & ad tertium ufque confulatum perducit. Utinam verò feriùs habita fuiffet pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus! Cùm enim in tertio, ùt diximus, Trojani Confulatu fiftat Plinius, nihil prorfus in illo legas de (m) Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Confulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo geftis. Quæ verò Plinius refert, etiamfi non magnum belli ducem oftendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat geftum; tamen figna funt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos deftituit Plinius, alii Panegyriftæ, fed aliis in Imperatoribus, exemplo effe poterunt: ùt è Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter folent excudi. Nec planè afpernandus Ennodii (n) Tici-

(m) *Decebalus fortis, & induftrius Dacorū rex, qui diu fuit Romanorum terror.* (n) di Pav.

Ticinensis Episcopi Panegyricus, dictus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, in orationibus duabus in laudem Constantii Imperat: Juvabunt quoque plurimùm Latinorum Pòëtarum Panegyrici; ùt ille Tibulli ad Messalam librô 4. item seu Ovidii; seu Lucani ad Calpurnium Pisonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumqne languidus, nisi verborum sententiarumq; floribus, aspergatur, & acutiùs excitetur sententiis: uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyrico, in quem tanquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

QUid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

℞. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quæ fortè pueri natalem horam præcesserint.

Quomodò laudari quis poterit à genere

℞. Si genus sit illustre, laudabis à splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices: majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum *Fortes creantur fortibus* Dices: filios impres-

ſis majorum veſtigiis inſiſtere ſolere. Hinc illud Claudiani.

- - - - - - Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atq; omnes redeunt in ſemina cauſæ.

Hinc Maró magnificè laudat Camertem Æn: 12.

Cui genus à proavis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.

Quid factò eſt opus, ſi is qui laudatur, obſcuro genere natus ſit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari ſorte naſcimur ſolâ virtute diſtinguimur* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quiſque nobiliſſimus* Dices quoque cum Seneca; *Non facit nobilem, atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit; nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione, ſupra conditionem licet ſurgere.* Uſurpabis tritum illud alterius Senecæ. *Qui genus laudat ſuum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyſſis, in certamine cum Ajace: (o)

Et genus, & proavos & quæ non fecimus ipſi
Vix ea noſtra voco.

Cui planè ſimillimum eſt, quod ait Juvenalis Sat: 8.

Malo

(o) *Metam* 13.

Malo pater tibi sit (a) Thersites, dummodo
tu sis
(b) Æacidæ similis Vulcaniaq; arma capessas;
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Denique nè generis humilitas quidquam de laudibus deterat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Augustum patre avoque argentario natum esse, ut nonnulli voluêre: proavum verò fuisse libertinum: avum autem maternum fuisse pistorem Ariciæ, quod illi non semel exprobravit Antonius; teste Svetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum, teste Justino. 3. Ptolomæum primum Ægypti regẽ à quo successores omnes dicti sunt; *Ptolomaei*, è gregario milite nomine *Lugo* fuisse prognatum.

4. Magnum illum Arsacem, primum Parthorum regem, unde item *Arsacidae* dicti sunt, obscuris omnino natalibus ortum fuisse.

5. Demosthenis patrem, gladiorum fabrum fuisse.

T Quo

(a) *Thersites, omnium, qui ad obsidionem Trojae navigaverant, animô & corpore deformissimus.*

(b) *Achillis, qui fuit Æaci nepos, & qui armis à Vulcano fabricatis mira edidit facinora.*

Quò alludit Juvenalis, cum ait Satyrâ 10.

Dis ille (c) adversîs genitus, fatôque sinîstrô,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus gladiosq; parante
Incude, & (d) luteo Vulcano ad rethora misit

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cùm contemptim *novus Arpinas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea praeluxi.* Denique poterit usurpari quoquè ingeniosum illud dictum Iphicratis, qui ex sutoris filio, ob summam rei militaris peritiam, factus Atheniensium exercitûs Imperator, invidè cuidam generis ignobilitatem exprobranti falsè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

℞. Si ea illustris fuerit, virisque insignibus nobilitata, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone.

Multa (e) viri virtus animo, multusque recursat Gentis honos.

Quid factô est opus, si patriâ sit ignobilis, & obscurâ, vel etiam infamis?

℞,

(c) *Demosthenes, qui sibi venenô mortem inferre coactus est, nè in hostium manus incideret:*

(d) *A lutosa, & fuliginosa fabri officina.*

(e) *Æneae.*

R. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cùm natus esset in Scythia, & à Græco nescio quo: *Barbarus à Scytha* contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè respondit: *Mihi quidem patria probro est; tu verò patriae.*

2. Dices cum Juvenali, tametsi adeo pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur; unde Martialis: *Abderitanae pectora plebis habet:* tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæque venatorem acerrimum:

. . . . . Cujus prudentia monstrat.
Summos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aere nasci.

3. Juvabit enim illud Claudiani, de laudibus Stiliconis: (f)

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquàm cunabula quæris,
Et qualis; non unde satus.

4. Faciet quoquè mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo Imperatore, qui natus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quae illius ortum antecesserunt?

R. Si quid fortè singulare contigerit, quo pueri futura claritas, & amplitudo quomodocunque portendi videatur, id solerter in laude ponen-

(f) *Lib.* 2.

ponendum erit. Hujuſmodi eſt fax illa, quam Hecuba prægnans uterô geſtare ſe ſomniavit. Ejusmodi eſt etiam vitis illa; quam in ſomnio vidit Aſtyages quæ palmitibus Aſiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præſagiri ab ariolis reſponſum eſt. Id genus eſt etiam illud examen apum quod in naſcentis vel vagientis Ambroſii labris conſediſſe dicitur. His adde, quod de mirabili S. Joannis Baptiſtæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda eſt orbicularis illa flamma, quæ naſcente Joanne Pico Mirandulano, qui poſtea eruditionis quoddam portentum fuit, ſupra caput matris parientis viſa eſt, & mox evanuit.

§. IV. De iis, quæ in vita ipſa laudari poſſunt.

QUaenam in hominis vita laudem praecipuam merentur?

℞. Tria hæc in primis, virtutes, ſcientiæ, & artes.

Quaenam virtutes ſunt vel maximè celebrandae?

℞. Primum, ut par eſt, locum obtinet religio, pietaſque in Deum, in Parentes, & Patriam. Ex hoc capite ſuam ipſius commendationem exorditur Æneas, 1. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum.

Secun-

Secundum locum sibi jure vendicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; haec qui faciat, non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.* De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinam conjugem: *Non enim quidquam est; quod Imperatorem Romanum meliùs commendet gentibus, quàm clementia. Haec Caesarem Deum fecit: Haec consecravit Augustum.*

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, quâ nimirum una reges, ac principes propiùs ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox (g) *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere.* Celebrari quoq; poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam, quod concedi fas esset, abnuebat; *negans*, inquit Svetoniús, *oportere quemquam à Principe tristem discedere.* Cùm verò aliquando, inter cænandum, diem illum beneficiô vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, *Amici*, inquit, *diem perdidi.* Adeò scilicet Principibus vitam ad bene merendum de

(g) *Q. Curtius lib: 7.*

de mortalibus datam existimabat: proindeque summis æque, ac infimis charus adeò fuit, ut *humani generis deliciae* meritò diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgilii sententia, Æneid: 6. sepositum quendam Elysyos esse locum iis omnibus, qui erga alios fuêre benefici:

Quique sui memores alios fecêre merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferendis: magnitudo animi excelsi, & invicti nihil extimescentis, constantia, fidesque in promissis, prudentia in consiliis capiendis, celeritas in exequendis; in adversis verò æquanimitas, & robur mentis semper imperterritæ.

Quomodo laudari quis potest à scientia, & artibus?

℟. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium disciplinis sit instructus is, qui laudatur. 2. Si saltem literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc posteriori capite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et spes, & ratio studiorum in Cæsare tantùm.
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
Respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Q*Uaenam res laudantur in corpore?*

℟. Laudatur in corpore pulchritudo, robur,

bur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene sit illis usus: Qui non habuerit, quòd sapienter caruerit; Qui amiserit, quòd tulerit moderatè.

Cur caduca haec, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

℟. Laudantur. 1. Quia, licet in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas, est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non inscitè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metiri, & ex vultu hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus caelestis spiritus intrârit habitator.* 3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio, & ut eleganter ajebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus.

Adjuvat. . . . , . .

inquit Maro. Hinc est, quod olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinem spectare solebant, ut narrat Aristoteles, graviterque mulctatus fuit olim à Lacedæmoniis Archidamus rex, quòd exiguam duxisset uxo-

rem. Querebantur enim: *non reges, sed regulos* ex hoc conjugio procreatum iri. 4. Quia pulchritudo est veritatis non solùm indicium, sed etiam adjumentum. 5. Denique cùm vel in ipsis sacris literis prædicetur David ut *pulcher aspectu, & facie decora*: quid sanè mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcipiades, ut *aetatis suae formosissimus*? Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus: *Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addixit forma suffragium. Illa praestitit, ut oporteret te Principem fieri: haec ut deceret*

Quòd si subturpiculus fortè fuerit vel deformis, qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregiis animi dotibus solerter compensabis.

Confugies ad illud Ovidianum.

(h) Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Dices deformem fuisse Socratem, cæcum Homerum; Coclitem seu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

(i) Cùm Getula Ducem portaret bellua luscum.

Flu-

(h) *Sapho ad Phaonem*, (i) *Elephas è Getulia Libyae parte.*

Fluxam, & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflorescit, verbis exaggerabis, unde Socrates ingeniosè ajebat, illam esse *brevem tyrannidem.* Neque fragilem modò dices, sed etiam, rem plerumq; perniciosam, præcipitem, lubricam, & periculosæ aleæ plenam docebis. Unde festivè Petrarcha vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viscum alis.* Postremò addere poteris cum Petronio: *Raram facit mixturam cum sapientia forma*; & cum Ovidio, primò fastorum.

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam: (mitem.

Cum Martiali, lasciviam esse persæpe illius co-

Insignis formâ, nequitiâque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum:

Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.

Sed in primis dices cum Juvenali Sat: 10.

Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem
Ipsa habuit, cuperet Rutilæ (k) Virginia gibbum (tem.
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius au-
Corporis egregii, miseros trepidosque parentes
Semper habet; rara est adeò concordia formæ

Atque

(k) *Virginia virgo formosissima, nè in potestatem veniret Appii Claudii Decemviri, à patre fuit interempta.*

Atque pudicitiæ.

Quaenam sunt Fortunae bona?

℞. Honores, & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

℞. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneq; illis fuerit usus. Hinc acutè omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruit honores, antequam fuisset illos adeptus. *Soli* inquit, *contigit tibi, ut pater patriae esses, antequam fieres.* 2. Si, & meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo ità comparat Plinius in Epistolis: *Uterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter* (Rufus) *cùm expetit debitos titulos: alter* (Frontinus) *cùm mavult videri contempsisse.*

Quòmodo commendari quis potest à divitiis?

℞. 1. Si possideat, non possideatur. 2. si sint honestis laboribûs partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel adjuvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ut Trajanus; de quo ità Plinius: *Nihil magis tuum credis; quàm, quod per amicos habes* Non verò quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aut qui divitiis soli incubuêre repertis,

Nec-

Nec partem poscêre suis: quæ maxima turba
est. (l)

Quòd si fortunæ bonîs caruerit is, quem laudas, confugies ad tritos illos, communesque locos, blandientis fortunæ munera potiùs esse in malis, quàm in bonis numeranda; caduca semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed incertæ sortis, & temporum munera: infelicitatis genus esse, semper esse felicem. Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio quomodo bonae mentis soror est paupertas.* (m) Amplificabis Horatianum illud: *Aurum irrepertum, & sic meliùs situm, cùm terra celat.* Dices denique cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.

SUperest nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda est ratio. Ut enim docet. D. Ambrosius; *Ante mortem nulla est perfecta laudatio; neque quisquam in hac vita potest definitô praeconiô praedicari; cum posteriora ejus incerta sint.*

Quaenam res in ultimo tempore laudari possunt?

℞. Duæ.

(l) *Æneid: 6.* (m) *Petron.*

℟. Duæ 1. Quæ in ipsa morte, 2. Quæ sub ipsum mortis tempus contigêre.

Quid in ipsa morte considerare potissimùm debet Orator?

℟. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ut sapientem ac probum decet: Causa verò laudibitur, si nempè vel pro patria pugnans occubuerit; *Dulce enim ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occubuerit, ut Christi Martyres sanctissimi: vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quaenam post mortem consideranda sunt?

℟. Tria hæc spectari solent. 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ut quòd Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*, vel quòd uni Demetrio Phalereo statuæ trecentæ & sexaginta fuerint Athenis positæ, vel quòd Gorgiæ Leontino, non aurata, ut cæteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror, & luctus. Quò refer illa Mopsi apud Maronem, Ecl. 5.

Non ulli pastos illis egere diebus.
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Da-

Daphni, tum Pœnos etiam ingemuisse leones.
Interitum montèsque feri, (n) silvæque loquuntur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili, insolitoque omnium ordinum luctu, & acerbissima militum comploratione post Alexandri mortem; quod eloquentissimè ità describit Curtius lib: 10. *Suprema haec vox regis fuit, & paulo post extingvitur. Ac primo ploratu lamentisque, planctibus tota regia personabat; mox velut in vasta solitudine omnia tristi silentiô muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum esset, dolore conversô. Nobiles pueri custodiae corporis ejus assveti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intrà vestibulum regiae retinere potuerunt; vagique, ac furentibus similes totam urbem luctu, ac maerore compleverant, nullis questibus omissis; quos in tali casu dolor suggerit. . . . . Nec poterant victi à victoribus in communi dolore discerni. Persae justissimum, ac mitissimum dominum, Macedones optimum, ac fortissimum regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem & in flore aetatis* (o) *fortunaeque, invidiâ Deorum ereptum esse rebus huma-*

(n) *Silva cum i, non cum Y, ità veteres omnes.* (o) *Anno aetatis 33.*

humanis. Vigor ejus, & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.]

Persae, comis more suo detonsis, in lugubri veste cum conjugibus, ac liberis non ut victorem, & modò hostem, sed ut gentis suae justissimum regem, verò desiderio lugebant Ad Darii quoque (p) *matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste; quâ induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus abjecit. . . . ad ultimum dolori succumbit, obvolutóque capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemque aversata, cibô pariter abstinuit & luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.*

3. Denique spectantur filii superstites relicti unde levari mortis mœror, damnumque aliquô pactô farciri possit. Ità D. Ambrosius in funere (q) Theodosii magni, *Ergo*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis; sed non totus, recessit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio successere.

§. VIII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.

Q. *Uaenam observanda sunt in personarum laudatione?* R. Tria

(p) *Sisygambim.* (q) *Obiit annò Christi 395.*

R. Tria hæc. 1. Nè ad ementitas, fictitiasq; laudes recurramus, quæ scilicet non splendorem afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare solent; ut olim contigit imprudentibus hisce Poëtis: qui versibus celebrare veriti non sunt hyacinthinas (r) Stratonices comas, quam non deformem modò, sed calvam prorsus esse nemo non sciebat. Hoc etiam illustrare poteris exemplô Lipsii, qui Alexandrum sapienter effinxit hastam manu tenentem Apellem reprehendens, quòd eaudem fulminantem depinxisset, & ità spoliâsset veris, ac propriis insignibus, ut ornaret falsis, quæ nullam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè in meliorum copia res consectemur viles, & facta leviora. Ut enim scitè ajebat (s) Phavorinus, turpius est exiguè, frigideque laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minusculas commendare operæ pretium est. Fecit hoc olim Damis in Appollonio suo Tyranæo: eoque nomine reprehensus; argutè respondit: *De mensis Deorum* (t) *analecta quoque colligi* *sedulò*

(r) *Stratonices Seleuci Syriae regis uxor.* (s) *Phavorinus insignis Philosophus, Arelate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infensissimus* (t) *Analecta, Caenarum quisquiliae sub mensam cadentes.*

ſedulò debere, nè de illorum ambroſia quidquam depereat.

3. Denique erit hoc obſervandum diligenter, ut non communes, ac pervagatas, ſed proprias cujuſque vel ſaltem cum paucis communes, laudes præcipuè confectemur. Quapropter plana ac perſpecta perfectè tibi eſſe debent, quæ propria ſunt illius, de quo agitur.

De perſonarum laudatione ſatis ſuperque dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè poteſt, quomodo debeat inſtitui vituperatio, quippe ubi omnia prorſus debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, ſeu Genethliaca.

QUid eſt oratio Genethliaca?

℞. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, eſt oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, ſeu capita continet oratio Genethliaca?

℞. Quatuor. 1. Continet laudes parentum; atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem, quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragendæ. 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad DEUM O. M. ut infanti fauſtè, feliciter

ter, prosperecp eveniant omnia, utque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licèt nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Julo,
Vera Deûm soboles, nascere magne puer,
Cûi pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

℞. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione: 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si quæ fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsecuta, qualia de Augusto narrantur, itèmque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensus dixit: *Lomai, volo*, quæ vox transiit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ùt de Scipione memorat A. Gallius, & ùt Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quaenam est dispositio Genethliaci?

℞. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ità Maro eximium

illud (a) Salonini, seu alterius Genethliacum exorditur ab apostrophe, quæ gestientem quandam lætitiam exprimit:

Sicilides Musæ, paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ læta omnia de infante sperare jubeant. Vide, quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantaquè non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notissima.

Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos heroas; & ipse videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibûs orbem.
At simul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere; virtus;
Molli paulatim flavescet campus aristâ.

Peroratio deniquè vota, precèsque pro filii & parentum incolumitate continebit. Ità Statius Silvarum librô 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,
Natis longior, abnepotibusque,
Annos perpetuâ geres juventâ,
Quos fertur placidos obisse Nestor,

Quos

(a) *Saloninus sic vocatus, quòd natus fuerit, quó annó pater Asinius Pollio Salonam Dalmatiae civitatem expugnavit.*

Quos (b) Tithonia computat senectus.
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

Rc. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur, quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obsolevisse, in illo tractandò operam, & oleum perdemus.

§. IX. De oratione nuptiali sive Epithalamio.

QUid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

Rc. Epithalamium, ut vox ipsa satis indicat, est oratio, quâ alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Thalamos*, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

Rc. Quatuor. 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quô scilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benevolentia cognationibûs, & affinitatibûs serpit, atque diffunditur.

(b) *Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater, post longissimam vitam, ab Aurora conjuge versus in cicadam.*

2. Pars, quæ præcipuam quandam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisque, à corporis, animique dotibus, & à cæteris illis capitibus, undè laudari homines solent, de quibus fusè diximus supra. Ità (c) Mariam Imperatoris Honorii novam conjugem laudibûs in Cælum tollit Claudianus Epithal.

Salve sidereæ proles augusta (d) Serenæ;
Magnorum soboles Regum, pariturąꝗ Reges.
Quæ propior sceptris facies, quis dignior aulâ,
Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
Auroræ vincis digitos, humeròsꝗ Dianæ.

Tertiô locô laudatur nuptiarum apparatus, atque celebritas, popularium, & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude solent aspergi, qui ad nuptias convênere. 4. Denique præcipuis, & faustis omnibûs clauditur oratio, & vota DEO Superisque pro felici liberorum ortu, mutuaque conjugum concordia nuncupantur

(c) *Maria Stiliconis filia nupsit Imperatori Honorio.* (d) *Serena filia fratris Theodosii magni, uxor Stiliconis.*

pantur. Ità Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes,
Qui leges, qui castra legant, qui carmina ludant
Acceleret partu decimum bona (e) Cynthia mensem;
Sed parcat Lucina, precor, tuque ipse Parenti
Parce puer; nè mollem uterum, nè stantia lædas
Pectora: cùmque tuos tacito natura recessu
Formavit vultus, multum de Matre decoris,
Plus de patre feras.

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith: Prudentis, & Claudiæ lib: 4.

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito
Tunc quoque cùm fuerit, non videatur anus.

§. X. De laudatione Funebri.

Quid est oratio Funebris?

R. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi erant

(e) *Cynthia nomen Dianae à Cyntho monte in Delo insula, ubi nata est.*

erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi jussit Artemisia; itemque quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quaenam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

℞. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus, apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantóque id populi applausu fecit, ut exindè mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad cæteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò laudationibûs mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius, quòd nempè supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis, quàm verè dicerentur, ùt ferè fit.

Quot partibûs constat oratio Funebris?

℞. Orationem funebrem tribûs omninò partibûs constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium, Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tanquàm in exemplar intueantur.

De

De artificio funebris orationis

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quandam mœroris, luctûsquè significationem præseferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi: *O fallacem nostram spem fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quae in medio spatio saepè franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt!*

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatûs, vel à mœsto audientium silentio, quæ res utraque sacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim fusmus exorsi funebrem laudationem Ill Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi & Proregis Lugd: *Quòd tristi silentiô, tacitâque maestitiâ defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensos esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrum, cujus vim acerbissimam in vestris animis altiùs insedisse satis intelligo. At hic vester mæror, haec expectatio tanta, nè mihi, vobisque fraudi sit, est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimus sit illorum sensus, delicatissimumque fastidium. Habent*

hoc ut refricando facilè recrudescant, neque se, nisi cautè admodùm, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licèt officii pondere, quàm illud deseram.

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apophthegmate de fragili, caducaque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ùt cum maximè, antè oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumstêtere. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius. *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviae minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset, è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa maerebant. Caelum tenebris obductum, aër perpetua horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse defleret eum Principem continuò esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptiùs esse videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodò M. Antonius Muretus in funere (f) Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac penè*

(f) *Carolus IX. obiit annò 1574.*

penè prostratis infelicis Galliae rebus, ut Carolus Rex, quó se illa recreabat, ac solabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebant, cùm bonorum animos ad aliquam spem quietis erigere cœpisset, in ipso ineuntis adolescentiae flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota? O lubrica & ancipitia humanae vitae curricula!

Quid factô opus est in confirmatione?

℞. Tribûs illis, quæ suprà memoratæ sunt, partibûs constabit Confirmatio; laude nimirùm, consolatione, atque Parænesi; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirùm hôc tantùm differt oratio funebris, quòd audientium voluptatem sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil nisi mœrori serviat; atque tristitiæ, undè vitandum erit diligenter quidquid lætitiam, gaudiumque posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi (g) Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo

(g) *Quintilius Pòëta non contemnendus, Cremonensis dictus à Patria, diversus ab illo Quintilio Varrò, qui Legiones amisit in Germania.*

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides; nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcunque consolabitur. 1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoque habiti, & omnia quæ virtutem illius testantur tum publica, tum privata monumenta, 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cælo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quod si fortè pro Patria pugnans occubuerit is, qui laudatur, tunc enim verò poteris vagari liberius in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in (h) Prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippica 13. *Illi impii, quos cecidistis etiam apud inferos paenas parricidii luent: vos verò qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redditae vitae sempiterna, quae si non esset longior quàm haec vita, quis esset tam amens, qui maximis labo-*

(h) *In bello contra M. Antonium, in quo Hirtius, & Pansa Consules caesi.*

laboribus & periculis ad summam laudem, gloriamque contenderet? Et post pauca: *Sed quoniam, Patres Conscripti, gloriae munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima haec est quidem consolatio, parentibus, quod tanta Reip: praesidia genuerunt; liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis; conjugibus quod viris carebunt, quos laudare, quàm lugere praestabit; fratribus, quòd in se, ut corporum sic virtutum similitudinem esse confident.*

Denique adstantibus, earum, quas celebrâsti, virtutum recordatione stimulos admovere conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificium?

℞. Hæ sunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo 2. Sempiternam eidem apud Posteros exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

Quis desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus Melpomene, &c.

§. XI. De oratione Eucharistica.

QUid est oratio Eucharistica, seu Eucharisticum?

℞. Ora-

℟. Oratio Euchariſtica dicitur ea, quâ ob acceptum inſigne aliquod beneficiū gratias agimus alicui; cujuſmodi eſt luculenta illa oratio, quâ Auſonius Orator, & Pòëta Gallus Imperatori Gratiano diſcipulo quondam ſuo gratias egit pro Conſulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Euchariſtici* nomen à voce Græca *Euchareiſein gratias agere.*

Quot ſunt praecipuae partes Euchariſtici?

℟. Tres. 1. Significamus lætitiam obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam eſſe debet exordium orationis Euchariſticae?

℟. Exordium verſari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi genere, & magnam gra- ti animi foras quodammodò erumpere geſtienti animi foras quodammodò erumpere geſtienti ſignificationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac par eſt, verbis exornando, te imparem profiteaſis. Sic Tullius in oratione poſt reditum habita in Senatu: *Si, Patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me, fratremque meum, liberoſque noſtros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quaeſo, obteſtorque nè meae naturae potius quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quae enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii, quae tanta dicendi copia,*

quod

quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quô quis quam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

2. Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hôc pactô Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato. M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quô eram hîs temporibûs usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiá, finem hodiernus dies attulit; itemque initium quae vellem, quaeque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

℞. 1. Amplificanda est, & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodò amplificanda est beneficii magnitudo?

℞. Amplificabitur quadrifariam. 1. A persona, quæ gratificabitur, si rex, si in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona cuì gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A te, quâ gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4. A ratione, & modo; si non

ægrè,

ægrè, sed libenti animô; si non rogatu alieno, sed sponte, si non redditum sit sed datum beneficium, si non tardè sed citò, & opinione citiùs. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui cito dat*; & interdùm etiam beneficii locô ducitur, si citò negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate (i) auctoris incerti, sed veteris.

Cæsaris ad valvas sedeo, sto nocte, dieque.
Nec datur ingressus quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat: Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

℞. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ut ità loquar, clavô figendam esse polliceberis. Ità Ausonius ait ubique sibi occurrere beneficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia, in palatio, domi.* Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperque praestabo mihi, nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in audiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam.* Sed nullum quod sciam, illustrius exemplum afferri potest, quàm Eucharisticum Æneæ ad Didonem, Æneid: 1.

O sola

(i) *Apud Colomensium, & apud Barthium in Adversariis.*

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaum, terræque marisq;
Omnibûs exhaustos jam casibûs, omnium egenos
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas,
Non opis est nostræ Dido: nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem,
Di tibi (si qua pios respectant numina, siquid
Usquam Justitiæ est & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib: 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom: quòd eorum causâ bellum adversùs Hannibalem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi Regis ad Syllam. Habes quoq; lectissimam illam epistolam, quâ Tullius agit gratias Marcello ob supplicationem sibi ejus operâ decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

QUid est *Epinicium?*

℟. Est gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca *Nike, victoria.*

Quodnam esse debet illius artificium, & dispositio?

℟. Exordium, si unquam alias, erit splendidum, floridumque, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis esse debe-

debere, quàm temperatum.

In confirmatione amplificabitur. 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus, in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissimi viri, qui in bello strenuè pugnantes cecidêre. Ità Virgilius Euryalum Nisumque laudibus in Cœlum extollit: Æneid: 9.

Fortunati ambo: si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquàm memori vox eximet ævo.
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque PaterRomanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur Præfectis, Ducibusq; præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venêre. Ità Ruæus (k) hisce inscriptionibus, Augusti sæculô dignis, consecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum unà cum Ludovico Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO
Tribus ad Senefum Exercitibûs Fractis.
HENRICO PRINCIPI TURRENIO
Servatis Regni finibus pulsis ultra Rhenum Germanis, eorum exercitu quater cæso.
FRANCISCO MARESC: CREQUIO, de-
letis

(k) *P. Carolus de la Rue S. J.*

letis incruenta victoria Germanorum copiîs, &c.

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ùt par est, rite persolutæ.

Quòd si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam conceperis animô voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas & lætitia. 3. Honoris & gradus amplitudinem verbîs extolles. 4. Non casu, non prehensatione & ambitu, non precibus muneribûsque, sed meritîs rebûsque gestîs fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierunt, perpauci obtinuerunt.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion & Epibaterion.

Quid est Soteria?

℞. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

℞. Est Oratio, quâ discedentem aliquem faustis omnibûs votîsq; prosequimur, cujusmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiscentem.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic (a) fratres Helenæ lucida ſidera
Ventorumque regat pater,
Obſtrictis aliis, præter (b) Japyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et ſerves animæ dimidium meæ.

Quid eſt Apobaterion?

℞. Eſt oratio, quam habemus diſcedentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum ſingulari benevolentiæ ſignificatione ſumus excepti.

Hujus generis eſt Æneæ diſcedētis oratio ad (c) Helenum, & Andromachen, Æneid: 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur!
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retrò
Quærenda. Effigiem Xanthi, Trojāque videtis,
Quam veſtræ fecêre manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.

Quid eſt Epibaterion?

℞. Eſt

(a) *Caſtor, & Pollux.* (b) *Japyx ventus flans ab Apulia, quae olim Japygia dicebatur.*
(c) *Helenus Priami filius, vaticinio clarus ex captivo factus Epiri Rex ab ipſo Pyrrho.*

℞. Est oratio; quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib: 3. Pòétices.

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

QUaenam est materia generis deliberativi?

℞. Illius materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait (d) Tullius, *Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neq; quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.*

Quisnam est finis generis deliberativi?

℞. Honestas, & utilitas.

Quaenam orationes spectant ad genus deliberativum?

℞. Pertinent, ad genus deliberativum svasio dissvasio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & consolatio.

§. I De Svasione, & Dissvasione.

QUid est Svasio?

(d) *In Partitionibus.*

℞. Est oratio deliberativa, quâ ostenditur, quid faciendum sit. Dissuasione verò contrarium suadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suasioni, vel Dissuasioni propria?

℞. Ducuntur ab honesto, ab utili, à necessario, à facili, à jucundo, cùm aliquid suadendum est; & è contrariis capitibus, cùm est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

℞. Honestum id intelligemus, inquit Cicero, quod tale est, ut detracta omni utilitate, per se ipsum laudabile sit, & expetendum, v. g. si quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplô malit ad mortem, vel ad vincula reverti, quàm datam hostibus fidem fallere. Itâ Tullius in Maniliana probat suscipiendum esse bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quàm Populo R. Mithridates inussit, cùm unâ horâ tot civium Romanorum millia jussit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib: 9. animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculosum, ac difficile.

O! quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnū virtutis opus, summosque labores:

Quam orationē claudit pulchrâ illâ sententiâ:

- - - - - Serpens, sitis, ardor, arena,

Dul-

Dulcia virtuti gaudet patientia curîs:
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtũ.

Quid vocas Utile?

℞. Utile eſt, quod propter commodum expetitur; ſive adjunctam habeat honeſtatem, ùt gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, ùt divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur apud Salluſtium ad nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris aes alienum, mala res, ſpes multò aſperior. Deniq; quid reliqui habemus, praeter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? en illa, quàm ſaepè optaſtis libertas; praeterea divitiae, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus praemia poſuit.*

Curio (e) ſimiliter, apud Lucanum libro 1. ſpecie utilitatis Julium Cæſarem ad bellum civile ſic hortatur:

Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum! Facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu tibi Roma ſubegerit orbem.

Quid vocas Neceſſarium?

℞. Neceſſarium dicitur id omne, ſinè quo ſalus, aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis

 cum

(e) *Curio homo linguae venalis; ut ſe aere alieno liberaret, Caeſarem ad civile bellum impulit.*

eum Scaligero: necessarium dicitur, quod ità utile est, ut sinè eo res NEC ESSE possit, unde, & nomen derivatum est. Hujusce porrò loci magna vis est. Multi enim sunt animis adeò segnibûs, ut tum quoque, cùm aliquid honestum & utile esse nôrunt, tamen si res cum magno labore conjuncta, facilè terreantur: Apud tales ratio necessitatis est compendiosa via ad persvadendum. Ejusmodi est Ciceronis argumentum in 4. Philipp: *Agitur enim non qua conditione victuri, sed victurine simus, aut cum supplicio ignominiaque perituri.* Ab hoc potissimùm loco, itemque ab honesto Æneam Hector ad fugiendum hortatur; Æneid: 2.

Heu! fuge nate Dea, teque hîs, ait, eripe flammis. (Troja.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine
Sat Patriæ Priamoq; datum; si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

Quid vocas facile?

℟. Facile illud est, quod sinè magno labore, sumptuve, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persvadendum momento. Frustra enim svadetur illud, quod vix, aut ægrè admodùm fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omninò erit eximendus. Ità Venerem

nerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno Æneid: 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat,
(f) Confieri possit, paucîs, adverte, docebo.

Quid vocas Jucundum?

℞. Jucundum dicitur, quod honestam habet voluptatem vel animi vel corporis; sic nuncupatum, inquit Tullius, *à juvando*, quòd nempe juvet vel utrumque, vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii. *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem esse capturum.*

Quaenam in suadendo, vel dissuadendo praecipuè spectanda sunt?

℞. Tria. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2. Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui suadeat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

℞. Quinque illa, de quibus egimus enucleatè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis, qui deliberant?

℞. Caput artis est nôsse penitus animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac naturas festinè odorari, ut possis ambitiosis splen-

 dida

(f) Confieri *pro* confici, *vox parùm usitata.*

dida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & suô, quod ajunt, hamô quemque piscari.

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum Regibus aut viris principibus, apud quos, ùt ajebat Parisatis illa, verbîs byssinis opus est; an cum nobilibus, quos honesta ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare longè difficillimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare; sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem facilius possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hìc agi solet ab artis Magistris, & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

QUinam *sunt juvenum, virorum, ac senum mores?*

R. Ætatis cujusque mores graphicè admodùm ita pingit Horatius in Arte pòética:

Imberbis Juvenis tandem custode remoto
Gaudet equîs canibûsque, & aprici gramine campi.
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris;
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Con-

Conversis studiis, ætas, animusque virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda; vel quod (uti;
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet
Vel quòd res omnes timidè gelideq; ministrat; (turi,
Dilator, (g) spe longus, iners, avidusq; fu-
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero: censor, castigatorque minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibûs; facilè & vehementer excandescunt, unde adolescentia, quidam quasi rationis æstus appellatur; honestum utili præferunt, aperti sunt, candidi, & misericordes; suâ enim innocentiâ cæteros metiuntur. Prodigi sunt, & in sumptus effusi; nondum enim egestatem sunt experti: ad risum, & dicacitatem sunt propensi.

At dispar omnino est senum ratio. Facilè succensent illi quidem, sed non æquè parent iræ, quia, ùt scitè Horatius: *Lenit albescens animo capillus, litium & rixae cupidos protervae.* Parum sperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridiculos ode-

(g) *Tardus ad benè sperandum ob timiditatem.*

odêre, soliciti sunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, suspiciosi: sæpè enim aut se, aut alios, delusos meminerunt. Præterea queruli sunt, morosique, ut ait Tullius, *in fragili corpore odiosa est omnis offensio.*

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unde non inscitè Cornelius Gallus, seu potiùs Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O sola fortes garrulitate senes!

Sed facilè hoc illorum ætati condonandum ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abundè compensant.

Virilis ætas senectutem inter, & adolescentiam interjecta: ac in quodam quasi confinio posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis est, sed intemperans; senectus est temperans, sed timida; virilis ætas fortis est, sobriaque. Juventus nimis credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas pro rerum natura vel confidit, vel diffidit. Juventus quærit honestum potiùs quàm utile: senectus utile magis, quàm honestum, virilis ætas, & honestum simul, & utile.

Puerilis denique ætas effervescit facilè, mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutē, gloriæ honoriq; mirum in modū velificatur.

Audi

Audi Tullium lib: 5. de Finibus. *Quanta sunt puerorum decertantium studia! ùt illi efferuntur laetitiâ, cùm vicerint! ùt se accusari nolunt? quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut aequalium principes sint!*

§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.

QUinam sunt Nobilium mores?

℞. Nobiles sunt honoris ac gloriæ vel maximè studiosi, & si Apulejana voce uti fas est, sunt in primis *honoripetae*. Solent autem non solùm ignobiles aspernari, sed etiam homines novos, qui primi ex sua gente sunt honores consecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illiq; Consulatum invidebat. Unde sic de eo Sallustius:

Inerat contemptor animus & superbia, commune nobilitatis malum.

Quinam sunt Divitum mores?

℞. Divites, si præsertim divitias sunt nuperrimè consecuti, contumeliosi ferme sunt, ac superbi. Nempe facilè sibi persvadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia. Præterea solent mollitiâ luxuque diffluere, ùt notat Juvenalis Sat: 6.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, ſcitè tangit Cicero, cùm de T. Roſcio ait: *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ùt ſit, inſolens in aliena,* & Maro, cùm ait de Numano.

Vociferans, tumiduſque novô præcordia regnô.

Qui ſunt denique Plebeiorum mores?

℞. Germanos plebis mores ſuis coloribus ſcitè pingunt Salluſtius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt: *plebem eſſe belluam multorum capitum plumâ & ventô mobiliorem eſſe . . . . opinione duci magis, quàm veritate . . . . . . ire, quò itur, non quò eundum eſt . . . . privatis commodis ſervire potiùs, quàm publicae vel honeſtati, vel cupiditati . . . . cupidam eſſe rerum novarum . . . Denique peſſimi argumentum turbam eſſe.*

De variis Reipublicæ formis.

Neq; verò in deliberatione ſatis eſt ætatis & conditionis cujuſque indolem ac ſtudia diligenter ſpectare. Spectandi præterea ſunt Reipublicæ mores, qui ſcilicet, pro varia (h) politiæ forma, ſolent maximopere variare. Aliter igitur agendum apud Gallos, Hiſpanoſque & Luſitanos, quibus Rex unus ſummo cum imperio præeſt: aliter apud Helvetios Batavòſque ac Venetos, apud quos vel plebs, vel Opti-

(h) Reipublicæ.

Optimates dominantur.

Quid eſt Monarchia?

℞. Eſt unius dominatus, communem utilitatem ſpectans.

Quid eſt Ariſtocratia?

℞. Eſt optimatum imperium, cujuſmodi eſt apud Venetos, Quòd ſi optimates illi pauci ſint, & propriæ non verò publicæ ſerviatur utilitati, vocabitur *Oligarchia?*

Quid eſt Democratia?

℞. Eſt imperium populi, cujuſmodi ferme eſt apud Helvetios. Quòd ſi plebs infima dominetur; vocabitur (i) *Ochlocratia.* Addi poteſt *Anarchia,* quæ ſolet ex turbulentiſſimis temporibus exſurgere, cùm ſinè rege cæteriſque magiſtratibus fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores ingeniumque accuratè cognoſces, & illorum germanam indolem perſpectiſſimam habebis, ut poſſis ad illam ſermonem accommodare, ùt monet Horatius:

Intererit multum (k) Davuſne loquatur, an (heros,
Colchus, an Aſſyrius, Thebîs nutritus, an Agris.

Quaenam igitur eſt variarum Europae Gentium indoles?

℞ Gal-

(i) *Turba & dominor.* (k) Davùs *perſona tomica, & nomen ſervi.*

℞. Galli ſunt humani, hoſpitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicoſi, mobiles, præcipites, longæ ſpei impatientes, faciles ad obliviſcendas injurias æquè ac benefacta, acribus initiis, injurioſo fine, & ùt ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu pluſquàm viri, ſecundo non item; magni peregrinatores? unde jure dictum eſt: *Nullum bellum ſinè milite Gallo.*

Germani ſunt ſimplices, aperti, fortes, animarum prodigi, verti amici, verique hoſtes, inquit Scaliger. Belgæ Batavique medium ferme tenent Gallos inter atque Germanos. Hiſpani ſunt conſtantes, ſedati, lenti in conſiliis, laboris ac diſciplinæ tolerantes: vile miniſterium, etiamſi ſpes magna affulgeat, averſantes. Itali ſunt cunctatores, ingenioſi, ſapientes mentis excelſæ ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ùt ait Virgilius.

Tu regere imperiô populos Romane memento:
Hæ tibi erunt artes.

Poloni ſunt feroces, bellicoſi, & quos arte magis, quàm vî poſſis ſuperare; Moſcovitæ contra fraudulenti &c. Longum eſſet cætera perſequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingenioſè & eleganter de præcipuis gentibus diſſeruit Joannes Barclajus in icone animorum cap. 5. & ſex proximè ſequentibus. Adeat item

(l) Cal-

(l) Calvidii Læti Callipediam, ubi versibûs elegantissimis diversarum Europæ gentium, mores & ingenium diligenter expressit.

Quid denique spectandum est in illo, qui svadet, vel dissvadet?

℞. Tria maximè in illo spectanda sunt, prudentia, probitas & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere solemus*, inquit Tullius librô de Officiis, *quos plus intelligere, ac videre, quàm nos, arbitramur.* 2. Probitas, *quia quò quis versutior, & callidior, hòc invisior, & suspectior detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius: *& si quem, licèt peritum, ac prudentem caeteroqui, fallacem tamen, & sui potiùs amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitus aversabimur.*

3. Spectatur in svadente benevolentia, quia ut vel maximè prudens & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti meliùs velle existimetur, nequaquam nobis benè consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm librô 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, si te habeo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV.

(l) *Verum nomen Claudius Quilletus Medicus Gallus, vixit saeculô proximè elapsô.*

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.

Quo differt Hortatio à Suasione?

R. Hoc differt, quòd suademus ratione, & consiliô, hortamur vero motu, atque impulsu. Unde suasio propriè pertinet ad intellectum: Adhortatio verô pertinet ad effectum. Suasio docet, eòque plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suasio facit, ut scias, quid factô sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis, illiusque partes sunt, faces ac stimulos veluti subjicere auditorum animis; illosque, ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad confirmationem, Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ quæ est potentissimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illosque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando & in acuendo plurimùm valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ità socios recordatione virtutis inflammat Mnestheus apud Virg: Æn: 5.

At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestêus. Nunc, nunc insurgite remis,

Hecto-

Hectorei socii, Trojæ quos forte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos quibus in Gætulis syrtibus usi,
Jonioque mari, (a) Maleæque sequacibûs undis
Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere certo,
(Quanquam oh!) sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas....

Illustre adhortationis exemplum habes apud Curtium, lib: 7. ubi Alexander trecentos juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam, & undique abscissam Sogdianorum petram, quæ in triginta stadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes cum triginta armatorum millibus obtinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos milites.

Vobiscum, ô juvenes, & mei aequales, urbium invictarum antè munimenta superavi, montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciae intravi; Indiae sinè lassitudine, vim frigoris sum perpessus: & mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsident, caete-

 ra

(a) *Malea promontorium in mare procurrens, quod periculosam reddit navigationem.*

ra negligunt, nullae vigiliae ſunt, niſi quae caſtra noſtra ſpectant. Invenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. NIHIL tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti. Experiendo quae caeteri deſperaverunt. Aſiam habemus in poteſtate. Evadite in cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velîs ſignum mihi dabitis: Ego copiîs admotîs, hoſtem in nos à vobis convertam. Praemium erit ei, qui primus occupaverit verticem, (b) talenta decem. Uno minus accipiet, qui proximus ei venerit; eademque ad decem homines ſervabitur proportio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentiſſimum exemplum habes apud Livium. lib: 23. in oratione Calavii civis Campani, quâ filium ſuum Perollam ab Hannibalis cæde hortatur.

Dehortatio.

Per ego te, fili, quaecunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quaeſoque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucae horae ſunt, intra quas jurantes, per quidquid Deorum eſt, dextras dextrae jungentes fidem obſtrinximus, ut ſacratis de Menſis (c) eſſe-

mus.

(b) Talentum Atticum reſpondet Realibus, ſeu Juliis Romanis 6000. (c) Ità genuina lectio, pro ederemus

mus. Digressi à colloquio, extemplò in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quàm tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare, filium Hannibali non possum? Unus aggressurus es Hannibalem? Quid illa turba tot (d) libertorum, servorumq;? Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextrae? torpescentne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque est. Deterreri hìc sine te potiùs quàm illic vinci. Valeant preces apud te meae, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Conciliatione, & Concitatione.

Q*Uid est Concitatio?*

℞. Est virulentum quoddam orationis genus, quô multitudinis præsertim animi, veluti quodam seditionis flabellô concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito, libro 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Percennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum & procacem, qui commilitonum seditio-

(d) *Meliùs quàm* liberorum, *ut vulgò legitur.*

tionem conflare conatus est hâc artificiosissimâ concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem precibûs, vel armîs adirent? Satis per tot annos ignaviae peccatum, quòd tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre*, & paulò post: *Denîs in diem assibûs animam, & corpus aestimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc saevitiam centurionum & vacationes munerum redimi: ac Hercule verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.*

Concitationi opponitur conciliatio, quâ vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel diffidentes partes in concordiam gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæsar tumultuantes legiones prudenti oratione sedavit, & Julius Cæsar exercitum compescuit, *Quirites* appellando pro militibus, qua una voce obortam seditionem repentè compressit.

§. VI. De Commendatione.

Q*Uot sunt praecipua Commendationis capita?*
℞. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modestè, & verecundè; ut

quòd

quòd benè quis de nobis aut de nostris meritus sit: quòd simus cùm illo vel sangvine, vel affinitate, vel amicitiâ conjuncti: quòd perspectissima nobis sit illius humanitas, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist: lib: 1.

Qualem commendes, etiam atque etiam aspice: nè mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribûs nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne grati ac memoris animi officium pollicebimur.

Est & obliquæ commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus. Ut si dicas: non quidem commendare te alteri Sextium velle; sed orare solùm, ut propiùs hominem noscere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut cum gratias agere soleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus.

§ VII. De Petitione.

QUid *eſt Petitio?*

℟. Petitio eſt oratio, quâ aliquid poſtulamus vel pro nobis, vel pro alio. Poſterior hæc vocatur interceſſio. Utriuſque artificium paucis complexus eſt Servius, ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, eſt, in omni petitione hoc obſervare. 1. Ut facilè præſtari poſſit, quod petitur. 2. Ut ſit juſta petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio. Hoc eſt, ut ſi majora dari non poſſint, minoribus certè contenti videamur. 4. Ut ſequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc obſervare licet in Junonis petitione. 1. enim docet rem facili negotio fieri poſſe:

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque hominum Rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Juſtam eſſe petitionem oſtendit, dum inimicam gentem inſectatur.

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem, dum alterutro contenta eſt,

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,

Qua-

Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Quam plurima etiam petitionum exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Ciceronis: quas inter ſideris inſtar, elucet elegantiſſima illa ad Lucejum, quæ eſt 12. libri 5. ad familiares, qua Lucejum enixè rogat, ut quæ in Conſulatu ſuo geſſerat Tullius, ea literis quàm primùm velit conſignare. Eam autem ſic orditur: *Coram me tecum:* . . . .

§. VIII. De Conſolatione.

CONſolator, vel minor eſt, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs & molliùs erit agendum: Amorem ſuum in primis teſtabitur: & nè de ſuo plus altero ſapere velle videatur, ea, quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philoſopho, vel alio ſummæ prudentiæ viro ſe aliquando audiſſe profitebitur. Æqualis pro communis amicitiæ jure facere ſe dicet. Major aget liberiùs adeò ut ſi quis immoderatiùs dolorem ferat, audeat etiam increpitare, ſed leniter, & amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Scaliger librô 3. de Arte Poëtica, cap: 123. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major aut aequalis. Magnitudinem intelligo aut imperiô aut dignitate, aut opibûs, aut ſapientiâ, aut aetate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Livia: aliter Liviam*

Naſo, Hoc ſpectat ad Imperium. Dignitas autem etiam ſinè Imperio eſſe poteſt. Veluti ſi Pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut ſi è plebe quempiam clientem ſuumCraſſus. Sapientiâ,quemadmodùm Polybium aut matrem Seneca, De aetate opus eſt exemplis. Major interponet auctoritatem; etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam diſputationes, Sententiae huic crebriores. Minor oſtendet affectum, ſeſe id à ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabitur amicitiam, jus commune benevolentiae.

Si mœrentis dolor ſit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur reſpuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos eſſe nos, qui ſolemur alium, cùm vel ipſi quoquè conſolatione plurimùm egeamus: ſimulq; privati noſtri doloris cauſas afferemus. Addemus non nos modò, ſed omnes etiam bonos dolere, quod ipſum tamen qualecumque mœrenti ſolatium debet afferre: quia ſcilicet.

(e) Leviùs communia tangunt.

Altéra verò parte afferemus, quæ leniendo dolori ſunt idonea; qualia ſunt trita hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis ſit obnoxia. 2. Ejus, quem conſolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo: 3. Inutilitas & damnum, unde dolor augeatur, non cor-

(e) *Claudianus.*

corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venusini Pòëtæ:

Durum; sed levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.

5. Quam sit honestum in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6. Quàm sit sapiente dignum, quàmque laudabile sit, ratione consiliôque mitigare dolorem illum, qui die ipsa, ac tempore tandem aliquando defervescet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare possumus, pertinent duæ orationum species; accusatio nimirum, atque defensio; quæ non alia præcepta desiderant, quàm quæ sunt hactenus à nobis allata; cum præsertim veterum judiciorum ratio fuerit prorsus immutata.

Finis Libri Quarti.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUINTUS.

DE PRONUNTIATIONE.

SUperest Pronuntiatio, sive actio; postrema qui-

quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, secundas, & tertias ei Demosthenes meritò, & jure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

℞. Est vocis gestuumque, pro rerum verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porrò sit illius vis & utilitas, docet Tullius, cùm ait: infantes & indisertos homines actionis dignitate, eloquentiæ sæpè fructum palmamque tulisse: disertos verò bene multos actionis deformitate infantes fuisse judicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio: *Quædam corporis eloquentia*; & alibi, *(f) Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariae?

Tres: memoria, vox, & gestus, Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi gratiaque multum depereat necesse est, si memoriter non pronuntietur, oratio, & si orator non possit à commentariis oculos & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario, ut olim Augustus, qui nè memoriæ subiret aleam, vel in edifcendo sibi tem-

(f) ad Brutum.

tempus abiret; feré de ſcripto dicebat; ut auctores ſunt Svetonius, & Dio. Itemque Patrum noſtrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è ſcripto recitavit, cùm ſeſe regnô Bruxellis abdicaret, illudque Philippo filio traderet. Datur quoquè eadem venia ægrotis ſenibuſque, aliis verò nequaquam.

§ I. De Memoria.

Q*Uid eſt Memoria?*

℞. Memoria, ut eſt eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum ac verborum recordatio.* Eſt autem duplex memoriæ genus. Alia eſt artificialis, alia naturalis.

Quid eſt artificialis memoria?

℞. Artificium memoriæ à veteribus traditum, conſtat locis & imaginibus. Loci ſe habent inſtar chartæ, imagines verò inſtar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonides prodidiſſe, apud recentiores Raymundus Lullus illuſtrâſſe traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè neceſſaria eſt; qui non valent, prorſus inutilis. Tu illam modò exerceto ediſcendis ad verbum, ut ait L. Craſſus apud Cic: lib: 1. de orat, quamplurimis & tuis, & alienis; quod facilius fortaſſe præſtabis, ſi, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediſcere, ſemel, aut iterum legas, Niſi te hæc

exerci-

exercitatio juverit, nihil ſanè in arte, quo poſſis juvari, reperio.

§. II. De Voce.

AD actionis uſum ac laudem maximam ſinè dubio partem vox obtinet, inquit Tullius de Oratore; *neque tam refert, qualia ſunt, quae dicas, quàm quomodo dicantur.*

Quaenam igitur circa vocem ſunt obſervanda?

℞. Tres haſce potiſſimùm leges diligenter obſervabis. Prima lex hæc eſt, ut dilucidè, articulatim, & ſincerè pronuntietur, ità ut integra, verba ſyllabæque omnes proferantur. Nolim tamen ſyllabatim ſic pronunties, quaſi ſi litteras computando annumerares; quod eſſet moleſtum ac putidum.

Ad eamdem legem pertinet etiam, nè volubili quadam, præcipitique celeritate dicendi incitata feratur oratio: ſed vox reſpiratione recreetur, & ſpiritus inter dicendum ſuſpendatur identidem, & auditoribus ſpatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc eſto, ut pro argumenti motuumque præſertim varietate, vox etiam opportunè varietur, & utcumque ſe affectum videri volet Orator, & audientium animos movéri, ita etiam certum vocis ſonum adhibeat. Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidens: miſeratio, & mœror flexibile, plenum,

flebi-

flebile, interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum, metus: demissum, hæsitans, abjectum, &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignatione constet, voce utendum submissa, ac verecunda. Nec debet Orator, simul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba statim erumpere: Cæteroqui futurum est, ut feroculum Oratorem jure omnes aversentur: Sed oportet ut paululum cogitatione quasi defixus moretur: Idque tum quòd auditores hæc Oratoris cura delectet; tum ut intereà ipse se colligat, & ad dicendum componat. Ità Ulysses apud Nasonem paulisper consistit, oculis in terram defixis, priusquàm suam eloquentiam torrentis instar effundat: *(g)*

. . . . . Oculos paulum tellure moratos
Sustulit ad proceres, expectatôque resolvit
Ora sonô, neque abest facundis gratia dictis.

Ab Exordio paulatim insurgit vox, ac in narrando quidem, voce utimur amena simplicique, qualis ferè est in sermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præsertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quasi parta

(g) *Metamor lib: 13.*

partâ victoriâ, vox solet esse excitatior, ut itâ, ostendat Orator, se niti bonitate causæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De monotonia, & cantu.

GRatæ huic varietati opponitur è diametro unus ille insulsusque vocis tenor; quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modò dicentem enecat, sed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venustas deflorescit.

. . . . . Ut citharœdus- - - - - - - -
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem.
inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno fermè tenore subsultans nænia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

℞. Huic incommodo remedium adhibebitur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter & rotundè pronuntiandis assuescant, neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum sensum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernacula, non illa inflata tragicaque, sed simplicia & quotidiana pronuntient.

4. Exer-

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant, quid ſubmiſsè ac leniter, quid feſtivè, quid atrociter, quid ſedatè, quid concitatiùs dicendum ſit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quaſi tyrocinia poſuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus tragiciſque verſari.

Tertia circa vocem lex hæc eſt, ut ea pro amplitudine loci & auditorum multitudine vel intendatur, vel remittatur; ſed tamen nec aſcendat ad ſupremum, nec ad extremum deſcendat; Nam vox ſi ima ſit, vim non habet; ſi verò nimium acuta ſit contentaquè, delicatas, ac teretes urbanorum hominnm aures offendet.

Scio equidem hoc eſſe plebeculæ rudioris ingenium, ut vocaliſſimum quemque & valentiſſimum lateribûs, ità optimum oratorem judicet, nullamque putet egregiam, niſi quæ (h) *pontem indignetur*, actionem, in qua ſcilicet, & clamoſæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultûs torvitas, & pedum ſupploſiones & brachiorum remigatio & totius corporis diſſoluta quædam intemperanſque jactatio, & illa denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim

(h) *Pontem indignatus Araxes. Virg:*

enim venustissimè, clamosos hujusmodi *latratores* veriùs quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa (i) Stentorea voce tanquam in jumento, suam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. De Gestu.

Vocem subsequi debet Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantùm, quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquarum gesticulatione prorsus obsolevisse videmus.

Quid est Gestus?

℞. Gestus, inquit Valla, est actio quædam & quasi pronuntiatio corporis, seu mavis cum Quintiliano, *Gestus est totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

℞. 1. Nihil in illo sit effæminatum & molle; nihil nimis exquisitum aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam artemque redo

(i) *Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis adaequabat. Unde ab Homero vocatus: vocem aeream habens.*

doleat. Monet enim Fabius actionem non esse deliciis, nimiâque curâ molliendam; & comptis illis delicatisque Oratoribus sæpenumero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cùm enim gens effæminata & chorearum ad insaniam avida, suos etiam equos ad numerum symphoniamque saltare docuisset, cùm deinde ex umbraculis in solem ac pulverem contra Crotoniatas hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum & martis ignari, motibus compositis saltibusque numerosis repentè lascivientes, se & exercitum totum miserè perdiderunt. Itâ umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem usque venustuli, quando ex domestica exercitatione in medium agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensem prodeunt, & se & causas suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in gestu sit durum, aut agreste, nè dum mollitiem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamur incidere. Quamquàm, si in alterutro peccandum esset, facilius excusaretur rustica quædam simplicitas, quàm putidiuscula gestûs, vocis, & habitûs affectatio.

Quid de totius corporis motu praecipiendum?

℞. Præcipitur. 1. Ut status corporis sit celsus & erectus, trunco magis toto, virilique

quadam laterum inflexione ſe ſe Orator moderetur. 2. Nè in ſtatuæ morem obrigeſcat, quaſi ſi veru deglutiſſet, ùt facetè ajebat Epictetus. 3. Ne crebris, & incompoſitis corporis commotionibùs vehementiùs agitetur, more furentis Sibyllæ:

- - - - - - - Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument. . . . .

Vitioſum quippe eſt huc illuc curſitare, quòd olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, ſed ſatagere*, non illepidè dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuóſus Orator multùm concurſâſſet in dicendo, facetè rogavit eum adverſarius Virginius; *Quot demum paſſuum millia declamaſſet?* Caſſius quoque Severus adversùs circumcurſitantes hujuſmodi Oratores ſolebat poſcere lineam, quæ immodicas illorum excurſiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione ſervandum eſt?

℞. Vitioſa eſt frequentior capitis jactatio, Mænadum inſtar, de quibus Catullus, carmine de Berecynthia & Athi: Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ. Aut inſtar famoſæ illius Meſſalinæ, de qua Tacitus. 11. Annalium: *Ipſa crine fluxô, Thyrſum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere ca-*

put.

put. Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione languorem: & aversione indignationem, aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidôque, quòd semibarbarum est; ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ità Ausonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si saxea, Rufus
Cur id ait? semper saxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demissô, & obstipô, vel in cervicem reflexô; sed recto potiùs celsoque: quamquàm hìc quoque modus servandus est, nè audaciæ, ac arrogantiæ videatur; & capitis demissio potest aliquando tristitiam, luctum, mærorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ studium perbellè significare.

Sed in ore, vultuque, & oculis sunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem; modò mœstum, nunc blandum, nunc minacèm. Ità Horatius;

Tristia mœstum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaque hilaritatis indicium est: contra verò severitas indicatur fronte corrugata, caperataque, & superciliîs vel contractis, vel etiam inæqualibûs. Unde Tul-

Tullius in Pisonem: *Altero ad frontem sublato, altero ad mentum depressô superciliô respondit..* ... & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tanquam Rhadamantus ille niti videretur:* Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?

Et post illum Martialis lib: 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,

Terrarum dominum pone supercilium.

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cœlum sublati, ut res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentia lumina frustra.

Oculos avertere aversantis est, vel fastidientis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra, conspectô apud inferos Ænea:

Illa solô fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde Æn: 2.

Dum stupet, obtutuq; hæret defixus in uno.

Præterea demissi oculi modestiam, pudoremque significant. Sic Andromache Æn: 3.

Dejecit vultum, & dimissa voce locuta est:

Quid in Brachii moderatione servandum?

℞. Brachia nec deorsum incomposita pendeant,

deant, nec immodicè projiciantur, nisi in affectu vehementiori. Brachium extensum ac porrectum, potentiam, auctoritatem & robur arguit. Contra verò continere, ac cohibere brachium, est pudoris ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togâ constitutis, ut exercitatione; ludôque campestri tunicati (a) uterentur.*

Quid circa manus digitosque praecipitur?

℟. *Manus, sinè quibus trunca esset actio ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant* inquit Fabius.... *Jam caeterae partes loquentem adjuvant: hae, propè est, ut dicam: ipsae loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus?* Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulum effervescere cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cùm de seipso quis loquitur; at cùm alloquitur alium, ad illum, extenditur.

(a) *Alii legunt uteremur.*

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit,* inquit Fabius: *dextrae se frequenter accommodat:* sive in digitos argumenta digerimus, caûsamque, ut olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infeliciter imitantur) sive adversas palmas, quasi repellendo & repudiando, objicimus.

4. Solœcismus gestu committitur, cùm aliud voce, aliud gestu monstramus; ut Rhetor ille, qui cœlum appellans, tellurem intuebatur gestuq; monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione. Supplicamus manibûs elatis junctisque. Confirmamus manibûs pronis, gravi quodam, & decenti motu depressis,

6. Admirantium est manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæstionibus: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret.* Et ad Cæsarem, Epistolarum librô septimo. *Sustulimus manus ego, & Balbus.* Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine 53.

Admirans ait hæc, manusque tollens:
Dii magni, (*b*) Salapusium disertum!

7. Ma-

(*b*) *Salapusius nomen compositum ex sale, & pusius sive pusio, quasi dicas pusio plenus salis & facetiarum, quod de Calvo dictum ob pusillam staturam.*

7. Manu extenſa facimus nobis audientiam, indicimuſq; ſilentium. Hinc Perſius in Satyris.

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Majeſtate manûs....

Lucanus etiam Librô primô de Cæſare,

- - - - Tumultum - - - - -
Compoſuit vultu, dextrâque ſilentia juſſit.

8. Manus ori admota tacentis, & ſilentium ſvadentis habitus eſt. *Digito compeſce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam geſtu ſimulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius, antequam diceret, barbam demulcere, quod hodieque nonnulli ſolent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur, ſed hæc vitioſa ſunt. Vitioſum eſt quoquè, manus vel ſupra caput attollere, vel infra pectus demittere; præterquàm in ſummis affectibus.

10. Pectus ferire, aut femor, propè ſcenicum (eſt.

11. Manus optimè à ſiniſtro incipit latere, dextroque deponitur.

12. Hoc eſſe cavendum, ait Cicero, nè nimiæ ſint digitorum argutiæ, neve immodica ſit illorum geſticulatio, quô vitiô laboravit ſummus Orator Hortenſius. *Cùm enim*, inquit A-gellius, *manus ejus inter agendum eſſent argutae admodùm & geſtuoſae, maledictîs compellationibûſque probroſis jactatus eſt; multaq; in eum*

quaſi in hiſtrionem in ipſis cauſis atque judiciis dicta ſunt.

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris virtutes, cura & labore comparari poſſe, liquet mirabili Demoſthenis exemplo; qui cùm primam artis ſuæ litteram dicere nequiret, ſtudio & exercitatione perfecit, ut planiſſimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiuſque fremitus voce vincendo, ſuſtulit; anguſtias ſpiritûs, locorum inter declamandum aſcenſu, tandem aliquando ſuperavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuiſſe ſufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus: cui ſcilicet plus multò quàm præceptis eſſe tribuendum exiſtimavimus.

Finis Libri Quinti.

IN-

INDEX CAPITUM.

Elementa Rhetoricæ.

riem

LIBER I.

De Elocutione

§. VI.

LI-

LIBER I.

De Inventione. 178

LIBER III.

De Diſpoſitione

LIBER IV.

De Diversis Orationum generibus.

§. VI.

LIBER V.

De Pronuntiatione.